

Interpersoonainen metadiskurssi edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa

Juulia Pätäri

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteen laitos / Humanistinen tiedekunta

PÄTÄRI, JUULIA: Interpersoonainen metadiskurssi edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa

Pro gradu -tutkielma, 60 s., 2 liites.

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Toukokuu 2019

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani akateemisen kielen vuorovaikutteisuutta edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa. Lähestyn vuorovaikutteisuutta interpersoonaisen metadiskurssin näkökulmasta, jolloin tarkasteluni kohteina ovat vuorovaikutukselliset ja sisällölliset asenteet. Vuorovaikutuksellisia asenteita tulkitessani analysoin kirjoittajan läsnäoloa rakentavia yksikön 1. persoonan ilmauksia sekä kirjoittajan läsnäoloa häivyttäviä passiivia ja nollapersoonaa. Sisällöllisiä asenteita analysoidessani keskityn episteemistä modaalisuutta ilmaiseviin adverbeihin, adjektiiveihin, verbeihin sekä potentiaaliin. Tarkoitukseni on selvittää, miten edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista välittyvä interpersoonainen metadiskurssi suhteutuu natiivikielisiin tenttivastauksiin sekä akateemiseen diskurssiin.

Tutkimusaineistoni koostuu oppijankielisistä tenttivastauksista (216 506 sanetta), jotka ovat peräisin Edistyneiden suomenoppijoiden korpuksesta (LAS2). Vertailuaineistona toimivat natiivikieliset tenttivastaukset (72 033 sanetta) ovat myös osa edellä mainittua korpusta. Tutkimusmenetelmäni on korpuspohjainen, eli tarkastelen ennalta määriteltyjen kieliainesten tyypillistä käyttöä korpusaineistossa. Tämä tarkoittaa, että haen Korp-työkalulla tiettyjä persoonaa sekä modaalisuutta ilmaisevia lekseemejä ja morfeemejä LAS2-korpuksesta. Tutkimusotteeni on kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen. Vertailen kieliainesten esiintymistäajuuksia tuhatta sanetta kohti oppijankielisten ja natiivikielisten tenttivastauksien välillä. Lisäksi pyrin kuvailemaan interpersoonaista metadiskurssia tulkitsemalla aineistoesimerkkejä.

Tutkimukseni osoittaa, että passiivi ja nollapersoonaa ovat tenttivastauksissa tyypillisempiä kuin yksikön 1. persoonan ilmaukset. Episteemistä modaalisuutta ilmaisevista kieliaineksista frekventeimpiä ovat varmuusastetta lieventävät ilmaukset, eritoten verbit. Tällä tavoin suomenoppijoiden tenttivastauksista välittyy interpersoonainen metadiskurssi, joka häivyttää vuorovaikutteisuutta sekä etäännyttää kirjoittajan läsnäoloa samalla kun esitettyihin asiointeihin suhtaudutaan varauksellisesti. Eroja aineistojen välillä on havaittavissa. Yksikön 1. persoonan ilmaukset ovat yleisempiä oppijankielisessä aineistossa, kun taas passiivi ja nollapersoonaa esiintyvät useammin natiivikielissä tenttivastauksissa. Lisäksi natiivikielisessä aineistossa episteemistä modaalisuutta ilmaisevat kieliainekset ovat tyypillisempiä kuin oppijankielisessä aineistossa.

Edellä esiteltyjen tulosten perusteella edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia voidaan pitää akateemisen diskurssin kannalta konventionaalisina. Interpersoonaista metadiskurssia ilmentävät kieliainekset ovat kuitenkin kaikkiaan harvinaisia kummassakin aineistossa. Saattaa olla, että asenteiden osoittamisen sijaan tenttivastauksille on ominaista yleisten asiointilojen esittäminen tunnusmerkittävästi totuudenmukaisina.

Asiasanat: interpersoonainen metadiskurssi, suomi toisena kielenä, akateeminen diskurssi, persoonaa, modaalisuus

Sisällys

1	Johdanto	2
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet.....	2
1.2	Tutkimusaineisto	4
1.3	Tutkimusmenetelmä.....	6
2	Akateeminen diskurssi.....	8
2.1	Akateemisen kielen konventiot	8
2.2	Akateeminen kirjoittaminen toisella kielellä.....	10
3	Kielen funktionaalisuus ja vuorovaikutteisuus	13
3.1	Systeemis-funktionaalinen kieliteoria	13
3.2	Metadiskurssi	15
3.2.1	Interpersoonainen metadiskurssi.....	15
3.2.2	Vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittaminen persoonaviittauksilla.....	17
3.2.3	Sisällöllisten asenteiden osoittaminen episteemisellä modaalisuudella.....	19
4	Vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittimet tenttivastauksissa	23
4.1	Kirjoittajan läsnäolo tenttivastauksissa	23
4.1.1	<i>Minä</i> -pronomini	23
4.1.2	Yksikön ensimmäisen persoonan verbit	26
4.1.3	Yksikön ensimmäisen persoonan omistusliite	30
4.2	Kirjoittajan etäännyneisyys tenttivastauksissa	33
4.2.1	Passiivi	33
4.2.2	Nollapersoona	37
5	Sisällöllisten asenteiden osoittimet tenttivastauksissa	43
5.1	Modaaliset adverbit	43
5.2	Modaaliset adjektiivit.....	46
5.3	Modaaliset verbit.....	49
5.4	Potentiaali.....	53
6	Yhteenveto ja päätelmät.....	55
	Lähteet	58
	Liitteet	

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Kieli on aina vuorovaikutteista. Kirjoitetussa kielessä vuorovaikutteisuus voi olla hyvin eksplisiittistä tai häivytetyn implisiittistä sen mukaan, mikä tekstilaji on kyseessä. Akateemisissa teksteissä vuorovaikutteisuus usein häivytetään, ja akateemista kieltä on tapana luonnehtia persoonattomaksi. Akateemisten tekstien piirteisiin ajatellaan yleensä lukeutuvan esimerkiksi passiivin käyttö, kun taas ensimmäisen persoonan ilmauksia vältetään. (Luukka 1992: 7.) Akateemisilla yhteisöillä on edellä mainitun kaltaisia ihanteita ja normeja, jotka vaikuttavat väistämättä yhteisön jäsenten kirjoitustapoihin (Luukka 2002: 15). Sisäänkäsy akateemiseen yhteisöön edellyttää akateemisen diskurssin hallintaa – toisin sanoen yhteisöön kuulumisen vaatii muun muassa akateemisen kielen konventioiden, ihanteiden ja normien taitamista (Luostarinen–Väliverronen 1991: 49–50).

Tutkin pro gradu -tutkielmassani edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksien vuorovaikutteisuutta interpersoonaisen metadiskurssin näkökulmasta. Interpersoonaisella metadiskurssilla tarkoitetaan kielellisiä valintoja, joilla kirjoittaja luo vuorovaikutteisuutta tekstiinsä sekä ilmentää suhtautumistaan lukijoihin ja esitettyihin asioihin (Hyland 2017: 16, 20; Luukka 1992: 32). Akateemisten tekstien interpersoonaista metadiskurssia ovat tutkineet esimerkiksi Ken Hyland (2004b) ja Minna-Riitta Luukka (1992). Tutkielmani teoreettinen tausta pohjautuu sekä edellä mainittuihin interpersoonaista metadiskurssia koskeviin tutkimuksiin että M. A. K. Hallidayn (1973, 1978) systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan. Halliday (esim. 1973) jakaa kielen yhdeksi funktioksi interpersoonaisen eli vuorovaikutteisen metafunktion. Kyseinen kielen metafunktio on tutkielmani kannalta merkittävin, sillä tutkielmani pääkäsite eli interpersoonainen metadiskurssi pohjautuu siihen. Systeemis-funktionaalinen kieliteoria ja interpersoonainen metadiskurssi tarkentuvat luvussa 3.

Interpersoonaisen metadiskurssin funktiot voidaan jakaa kahteen ryhmään: interpersoonaisen metadiskurssin tehtävänä on osoittaa sekä vuorovaikutuksellisia että sisällöllisiä asenteita (Luukka 1992: 88; Hyland 2017: 20). Tutkin tenttivastauksista välittyviä vuorovaikutuksellisia asenteita analysoimalla kirjoittajan läsnäoloa ja etäännyneisyyttä niissä. Tällöin tarkasteluni kohteina ovat yksikön 1. persoonan pronominit, verbit ja omistusliitteet sekä passiivi- ja nollapersoonailmaukset. Tutkimalla varmuusasteen osoittimia pyrin selvittämään, miten informantit osoittavat sisällöllisiä

asenteita. Tarkastelen erilaisia episteemisen modaalisuuden ilmauksia, kuten potentiaalia, modaalisia verbejä (esim. *saattaa, taitaa*), adverbejä (esim. *varmasti, luultavasti*) ja adjektiiveja (*todennäköinen, varma*). Tutkimusmenetelmäni eli tapaani tutkia ja tarkastella edellä mainittuja kieliaineksia käsittelen luvussa 1.3.

Tarkastelemani tenttivastaukset ovat osa LAS2-korpusta, jota esittelen tutkimusaineistoni ohella luvussa 1.2. LAS2-korpuksessa olevia edistyneiden suomenoppijoiden tekstejä on tutkittu monipuolisesti ja runsaasti. Esimerkiksi seuraavia tutkimuksia on tehty kyseistä korpusta hyödyntäen: Kirsti Siitonen ja Jenny Niemelä (2011) ovat tutkineet kielenoppijan kielitaidon muuttumista pitkittäistutkimuksen keinoin. Sanni Broholm (2015) on tutkinut nesessiivirakenteita ja käsitellyt muun muassa niiden metadiskursiivista funktiota. Maria Metsämäki (2017) on tutkinut LAS2-korpuksen vertailuaineistona toimivien ja natiivikielillä kirjoitettujen opinnäytetöiden intersoonaisia piirteitä. Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia tarkastelevaa tutkimusta, jossa keskitytään intersoonaisen metadiskurssin analysointiin, ei ole kuitenkaan aiemmin tehty.

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksien tutkiminen vuorovaikutteisuuden näkökulmasta on mielenkiintoista etenkin siksi, että tenttivastaukset kuuluvat akateemiseen diskurssiin. Tämän vuoksi niiden vuorovaikutteisuudesta voi tehdä aiemmin mainitun kaltaisia, persoonattomuuteen ja vuorovaikutteisuuden implisiittisyyteen viittaavia oletuksia. Toiseksi se, että tenttivastaukset ovat suomenoppijoiden laatimia, luo kiinnostavan perspektiivin intersoonaisen metadiskurssin tutkimiseen. Riippumatta siitä, kirjoittaako opiskelija akateemista tekstiä äidinkielellään vai ei, akateeminen kirjoittaminen on kaikille opiskelijoille vieras kulttuuri. Täten on todennäköistä, että eri kulttuureista tulevilla kirjoittajilla diskursiiviset ja tekstilajilliset erot korostuvat entisestään. (Hyland 2002: 1094, 1110–1111.) Luvussa 2 tarkastelen akateemista diskurssia sekä konventioiden että oppijankielen kannalta. Kuvaillessani akateemisen kielen konventioita hyödynnän aihetta koskevaa tutkimusta (esim. Luukka 1995) ja kirjoitusoppaita (esim. Luukka 2002a; Mäkinen 2005). Akateemista kirjoittamista toisella kielellä tarkastelen esimerkiksi Hylandin (2002) ja Anne Huhtalan (2014) tutkimuksien avulla.

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia tarkastellessani pyrin ensinnäkin analysoimaan ja kuvailemaan, millainen intersoonainen metadiskurssi niistä välittyy. Akateeminen diskurssi on pohjimmiltaan kuitenkin tilannesidonnainen ja sosiaalinen kielenkäyttötapa, johon sosiaalistutaan toimimalla yliopistoyhteisössä (Henderson–Hirst 2007: 26–27). Oppijankielisyys voi luoda lisähaasteita akateemisen diskurssin omaksumiseen (Huhtala 2014: 5; Hyland 2002: 1094). Täten kuvailun lisäksi on kiinnostavaa pohtia, miten tenttivastauksista välittyvä intersoonainen metadiskurssi suhteutuu akateemiseen diskurssiin. Edellä esitetyn näkökulman valossa on syytä myös tutkia, miten suomenoppijoiden tenttivastaukset suhteutuvat natiivikielisiin tenttivastauksiin. Tämän

vuoksi analysoin natiivikielisiä tenttivastauksia vertailuaineistona. Tutkimalla edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia interpersoonaisen metadiskurssin näkökulmasta sekä vertaamalla niitä edellä mainittuun vertailuaineistoon ja akateemiseen diskurssiin pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten ja millä persoonailmauksilla osoitetaan vuorovaikutuksellisia asenteita edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa?
2. Miten ja millä episteemisen modaalisuuden kieliaineuksilla osoitetaan sisällöllisiä asenteita edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa?
3. Miten edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista välittyvä interpersoonainen metadiskurssi suhteutuu natiivikielisiin tenttivastauksiin?
4. Miten edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista välittyvä interpersoonainen metadiskurssi suhteutuu akateemiseen diskurssiin?

Kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyrin selvittämään, millainen interpersoonainen metadiskurssi edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista välittyy. Kahden jälkimmäisen tutkimuskysymyksen kehysissä tarkastelen, miten se suhteutuu natiivikielisten tenttivastauksien interpersoonaiseen metadiskurssiin ja yleisesti akateemiseen diskurssiin. Luvuissa 4 ja 5 analysoin oppijankielisiä ja natiivikielisiä tenttivastauksia edellä olevien tutkimuskysymyksiä perusteella. Tutkielmani lopussa tiivistän tulokseni ja pohdin, mitä niiden perusteella voi päätellä oppijankielisten tenttivastausten interpersoonaisesta metadiskurssista.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni on peräisin Edistyneiden suomenoppijoiden korpuksesta (LAS2). Kyseistä korpusta on koostettu Turun yliopistossa vuodesta 2007 alkaen tavoitteena tuottaa tietoa toisen kielen omaksumisesta ja suomesta toisena kielenä akateemisessa kontekstissa. Korpus sisältää edistyneiden suomenoppijoiden eli suomea toisena kielenä puhuvien, Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten maisteriohjelman suorittavien opiskelijoiden tekstejä. LAS2-korpus jakautuu kolmeen osakorpukseen sen sisältämien tekstilajien perusteella. Opinnäytetyöt ja julkaistavaksi tarkoitetut tekstit (esim. artikkelien käsikirjoitukset) muodostavat yhdessä oman osakorpuksensa, tenttivastaukset omansa ja esseet sekä oppimispäiväkirjat muodostavat vastaavasti yhden osakorpuksesta. LAS2-korpuksen avulla voi tutkia myös natiivikielisten opiskelijoiden vastaavia tekstejä, jotka muodostavat korpuksessa vertailuaineiston. (Ivaska 2014: 21–22, 24.)

LAS2-korpuksessa jokaisen tekstin yhteyteen on merkitty tieto tekstilajista. Lisäksi teksteistä on saatavilla esimerkiksi seuraavia tietoja: kirjoitettuun tekstiin liittyvä tehtävänanto, informantin äidinkieli, informantin saama ylin ja alin taitotasoarvio sekä mahdollisesti aika, joka on kulunut informantin edellisen tekstin keräämisestä. (Ivaska 2014: 26–28; Jantunen–Piltonen 2015: 95.) LAS2-korpuksessa on ylipäänsä otettu huomioon monipuolisesti eri muuttujia: tekstien ohella voi olla tietoa informantin suorittamista suomen kielen opinnoista ja siitä, onko oppijalla tuttavuuksia, joiden seurassa hän puhuu vain suomen kieltä (Jantunen–Piltonen 2015: 96). LAS2-korpus on lemmatisoitu ja kielipöytäkirjaisesti annotoitu korpus. Tämä tarkoittaa, että edellä mainittujen tietojen lisäksi tekstin jokaisesta sanasta on saatavilla morfologinen analyysi sekä luokitus sanan perusmuodosta, sanaluokasta ja syntaktisesta roolista. (Jantunen–Piltonen 2015: 98–99.)

Kielipankissa olevan LAS2-korpuksen laajuus on tällä hetkellä 345 955 sanetta. Aineistoni koostuu korpuksesta olevista edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista (216 506 sanetta). Vertailuaineistona analysoin korpuksesta olevia natiivikielisten yliopisto-opiskelijoiden tenttivastauksia (72 033 sanetta). Aineistoni rajautuu tenttivastauksiin sen vuoksi, että niitä on saatavilla sekä natiivi- että oppijankielisinä. Sen sijaan esimerkiksi natiivikielisiä esseitä ei ole saatavilla kyseisessä korpuksessa. Kuten edellä on mainittu, LAS2-korpuksessa on monipuolisesti tietoa informanteista ja heidän kirjoittamistaan teksteistä. En kuitenkaan rajaa aineistoani esimerkiksi informantin äidinkielen tai taitotason mukaan, vaan tutkin kaikkia LAS2-korpuksen tenttivastauksia eli suomi toisena kielenä -kielimuotoa yleisesti.

Aineistoni rajautuu tenttivastauksiin myös siksi, että tenttivastaukset muodostavat mielenkiintoisen tutkimusaineiston. Tenttivastausten käyttöä tutkimusaineistona on toisaalta pidetty perusteltuna ja toisaalta kritisoitu (Siitonen–Niemelä 2011: 246). Pelkästään tenttikysymyksillä on suuri vaikutus vastauksien sisältöön ja täten myös kieleen. Esimerkiksi verbin tempuksen ja moduksen valinta riippuu pitkälti siitä, vaaditaanko tehtävänannossa jonkin ilmiön synnyn, toiminnan vai meneillään olevan muutosprosessin esittelyä. Koska tentissä ei oletettavasti ole aina aikaa kokonaisvaltaiseen kielenkorjailuun, tenttivastauksissa esiintyy mahdollisesti kielivirheitä, jotka kirjoittaja pystyisi korjaamaan rauhallisemmassa tilanteessa. Toisaalta tenttivastaukset muodostavat spontaanin ja autenttisen aineiston, sillä tenttivastausta kirjoittaessaan informantti ei todennäköisesti keskity kieliasuun vaan asiasisällön tuottamiseen. (Siitonen–Niemelä 2011: 246, 267.) Koska tarkoitukseni ei ole selvittää, mitä informantit tietävät korrekkeista kielimuodoista, ovat tenttivastaukset perusteltu aineisto tutkimukselleni. Tenttivastauksia tarkastelemalla pyrin selvittämään, miten kieltä spontaanisti käyttämällä edistyneet suomenoppijat osoittavat sekä sisällöllisiä että vuorovaikutuksellisia asenteita akateemisissa teksteissä.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusaineistoni analyysissa hyödynnän korpuspohjaista lähestymistapaa. Korpuspohjaisella tutkimusmenetelmällä tarkastellaan jonkin hypoteesin toteutumista tai ennalta määriteltyjen kielenpiirteiden tyypillistä käyttöä korpusaineistossa (Ivaska 2015: 50). Tutkimusmenetelmäni on korpuspohjainen, sillä tarkastelen ennalta määriteltyjä interpersoonaisen metadiskurssin kieliaineksia LAS2-korpuksen tenttivastauksissa. Käsitellessäni esimerkiksi sisällöllisten asenteiden osoittimia tarkastelen vain tiettyjä modaalaisia lekseemejä. Koska rajaan ja määrittelen ennalta tutkimuskysymyksieni kannalta merkitykselliset kielenpiirteet, voi tutkimustuloksiani pitää subjektiivisina. Toisaalta valitut kielenpiirteet ovat interpersoonaisen metadiskurssin tutkimisen kannalta olennaisia, mitä perustelen tutkimuskirjallisuuden avulla luvuissa 3.2.2 ja 3.2.3.

Haen kielen interpersoonaisia piirteitä LAS2-korpukselta Korpin avulla. Korp on verkkopohjainen työkalu, jolla voi tehdä konkordanssihakua LAS2-korpuksen kaltaisista kieliopillisesti jäsenneityistä tekstikorpuksista (Kielipankki). Hyödynnän Korpin kolmesta hakutyypistä (yksinkertainen, laajennettu ja edistynyt) laajennettua hakua. Laajennetun haun hakukriteereissä voi samanaikaisesti viitata useampiin sanoihin ja niiden ominaisuuksiin (Kielipankki). Kuvan 1 tapaan voin etsiä korpukselta esimerkiksi kaikki *minä*-pronominit. Lisäksi voin määritellä hakukriteeriksi, että kyseiset verbit esiintyvät vain oppijankielisissä tenttivastauksissa.

The screenshot shows the Korpi search interface with the following configuration:

- Search type: Laajennettu (Extended)
- Filter 1: perusmuoto (basic form) is on, with the word "minä" entered in the search field.
- Filter 2: ja (and) informantin ensikieli (informant's first language) is ei ole (none), with "fi" entered in the search field.
- Filter 3: ja (and) tekstilaji (text type) is on, with "01" entered in the search field.

Each filter section includes a minus sign (-) to remove the filter and a plus sign (+) to add more filters. A gear icon at the bottom right indicates settings options.

KUVA 1. *Minä*-pronomien etsiminen oppijankielisistä tenttivastauksista Korpin laajennetulla haulla.

Kuvan 1 hakulauseke ”perusmuoto on minä” havainnollistaa, miten tiettyjen lekseemien esiintymiä voi hakea LAS2-korpukselta. Käytän vastaavanlaista hakulauseketta etsiessäni modaalisia

adjektiiveja, verbejä ja adverbejä. Sen sijaan hakiessani yksikön ensimmäisen persoonan omistusliitteitä sekä verbejä tietyssä persoonassa ja moduksessa hyödynnän korpuksessa käytettyjä morfologisia koodeja. Esimerkiksi yksikön ensimmäisen persoonan omistusliitteitä pystyy hakemaan LAS2-korpuksesta seuraavalla hakulausekkeella: ”morfologinen analyysi sisältää px1sg”. Morfologiset koodit (kuten edellä mainittu px1sg) ovat korpuskohtaisia. Liitteeseen 1 olen koonnut kaikki tässä työssä käytetyt morfologiset koodit.

Tutkin interpersoonaisen metadiskurssin piirteitä tenttivastauksissa kvantitatiivisesti. Voidakseni vertailla interpersoonaisen metadiskurssin kieliaineksia natiivikielisissä (72 033 sanetta) ja oppijankielisissä (216 506 sanetta¹) tenttivastauksissa lasken kieliainesten esiintymistaajuuudet tuhatta sanetta kohden. Analysoin aineistoani myös kvalitatiivisesti, mikä auttaa ymmärtämään ja taustoittamaan kvantitatiivisia tuloksia. Siitonen ja Niemelä (2011: 274) painottavat, ettei korpustutkimuksessa voi luottaa vain kvantitatiivisiin tuloksiin. Kvantitatiivisen analyysin jälkeen on syytä tutustua korpuksessa oleviin teksteihin uudelleen sekä lukea ja ymmärtää ne – vasta kvalitatiivisen analyysin jälkeen voi tehdä lopullisen analyysin (mt.: 274).

Tenttivastauksissa kirjoittajat saattavat käyttää interpersoonaisen metadiskurssin kieliaineksia tenttikysymykseen liittyvinä havainnollistavina esimerkkeinä. Kvalitatiivisen analyysin avulla erotan havainnollistavina esimerkkeinä toimivat kieliainekset varsinaisista interpersoonaisista esiintymistä. Tämän vuoksi luvuissa 4 ja 5 mainitut esiintymien määrät eroavat Korpin laajennetulla haulla saatavista määristä. Luvun 4.1 alussa havainnollistan, millaiset Korpin haulla saatavat esiintymät eivät analyysini mukaan ilmennä interpersoonaista metadiskurssia. Tämän jälkeen viittaan pelkästään kvalitatiivisella analyysillä saataviin määriin. Tutkielmani loppuun olen koonnut taulukon (liite 2), joka sisältää sekä Korpin laajennetulla haulla että kvalitatiivisella analyysillä saatavat esiintymien määrät.

Havainnollistan kvalitatiivista tulkintaani analysoimalla aineistoesimerkkejä. Aineistoesimerkkejä esittäessäni viittaan LAS2-korpuksessa oleviin tekstikokonaisuuksiin seuraavanlaisella tunnustekoodilla: LAS2-7tt01te07. Kyseinen viittaustapa on LAS2-korpuksen käyttöä koskevien ohjeistuksien mukainen.² Edellä esitetyssä esimerkkitunnustekoodissa ilmenee kyseessä oleva korpus (LAS2), informantin tunnisteosa (-7), tekstilaji (tt01 eli tenttivastaus) ja tekstikokonaisuuden numero (te07).

¹ Luvuissa 1.2 ja 1.3 mainitut saneiden määrät on tarkastettu Korpin avulla 31.1.2019. Saatavissa: <https://korp.csc.fi/>.

² Morfologiset koodit ja viittaushjeistukset pohjautuvat Elisa Reunaselta (5.11.2018) saatuihin tekstitiedostoihin.

2 Akateeminen diskurssi

Tässä luvussa viitatuissa suomenkielisissä kirjoitusoppaissa ja tutkimuksissa puhutaan lähes poikkeuksetta tieteellisestä diskurssista, kielestä ja kirjoittamisesta. Käytän tutkielmassani kuitenkin sanaa *akateeminen* lähdekirjallisuuden *tieteellinen*-sanan synonyymina. Ilmaisut *akateeminen diskurssi*, *kieli* ja *kirjoittaminen* ovat peräisin englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta. Käytän kyseisiä ilmaisuja, sillä koen niiden olevan merkitykseltään kattavia ja yleisiä. Sen sijaan sanan *tieteellinen* voi tulkita viittaavan vain tiettyihin tekstilajeihin kuten tutkielmiin. Tällä tavoin tenttivastauksien yhteydessä on luontevaa puhua akateemisesta diskurssista, kielestä ja kirjoittamisesta.

2.1 Akateemisen kielen konventiot

Akateemisten yhteisöjen toiminta pohjautuu tiedon jäsentämiseen, luomiseen, artikuloimiseen ja kriittiseen arviointiin (Kiili–Mäkinen 2011: 222). Edellä mainitut käytänteet ja yliopisto-opiskelu ylipäänsä edellyttävät uuden kielen oppimista, sillä akateemisilla yhteisöillä on omat sanastonsa ja puhetapansa eli diskurssinsa. Akateemisen kielen hallitseminen ei ole yksinomaan kieliopin ja sanaston hallintaa, vaan kielellinen kompetenssi on pitkälti sosiaalista kompetenssia. Koska osa akateemisen diskurssin käytännöistä on julkilausumattomia, sisäänpääsy akateemiseen diskurssiin vaatii sosiaalistumista tiedeyhteisöön ja sen pelisääntöihin. Akateemisen diskurssin hallinnassa on oleellista se, miten opiskelija on sisäistänyt julkilausumattoman tiedon. Kyse on kyvystä käyttää kieltä oikealla tavalla argumentteja, näkemyksiä ja kritiikkiä esitellessä. (Luostarinen–Väliaverron 1991: 49–51.) Akateemisen diskurssin pelisäännöt ja konventiot opitaan vähitellen esimerkiksi tieteellisiä tekstejä lukemalla (Luukka 2002a: 16).

Akateemiselle kielelle on ominaista konventionaalisuus. Konventionaalisuus näkyy akateemisten tekstien rakenteissa, sillä tekstit noudattavat tiettyä kokonaisjäsenystä samalla kun asioita esitellään tiettyssä järjestyksessä. Myös akateemisen kielen ja tyylin piirteet ovat konventionaalisia: on tietyt tavat, joilla viitataan toisiin tutkimuksiin, määritellään käsitteet, siirrytään asiasta toiseen ja viitataan kirjoittajaan itseän. Eri kieliyhteisöillä ja tieteenaloilla on omat konventionsa. Esimerkiksi angloamerikkalaisen konvention mukaisesti tulokset ja argumentit esitellään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa turhia jaarittelematta. Saksalaisperäiseen konvention sen sijaan kuuluu esseemäisyys, joka näkyy omien ajatusten pohjustamisessa ja ajatteluketjun havainnollistamisessa. Akateemiselle suomelle ovat tyypillisiä esimerkiksi abstraktit ja staattiset verbit (*esittää*, *osoittaa*),

objektiivisuutta osoittavat adjektiivit (*mahdollinen, yleinen*) ja älyyn perustuvat substantiivit (*asia, tapa, tulos, yhteys*). Kulttuuri- ja yhteisösidonnaisuus osoittaa, etteivät akateemiset tekstit elä tyhjössä ja ympäröivästä maailmasta erillään, vaan ne ovat osa ajattelumalleja, kulttuuriperinteitä ja intellektuaalisia tyylejä. (Luukka 2002a: 15–17.)

Akateemisen kielen konventiot ja ihanteet ovat muun muassa seuraavanlaisia: Akateemisen tekstin tulisi olla asiallista, selkeää ja täsmällistä. Tavoitteena on asioiden ilmaiseminen mahdollisimman yksiselitteisesti, minkä takia monitulkintaista ja kuvailevaa kielenkäyttöä vältetään. Vaikka pitkiä virkkeitä ja kappaleita tulisi karttaa, akateeminen kieli ei ole pelkästään yksinkertaista ja yksiselitteistä. Akateeminen kieli on abstraktia, objektiivista, analysoivaa ja perustelevaa, ja se vetoaa erittelykykyyn sekä erikoistietoon. (Luostarinen–Väliaverron 1991: 63.) Akateeminen teksti noudattaa rakenteellisia konventioita, etenee loogisesti ja määrittelee käsitteet perusteellisesti. Akateemisen kirjoittajan tulee esittää asiansa mahdollisimman neutraalisti ja välttää kaikkia subjektiivisia kannanottoja. (Mäkinen 2005: 10.) Edellä olevia, kirjoitusoppaista poimittuja akateemisen kielen määrittelyjä yhdistää se, että niiden mukaan ensimmäisen persoonan ilmaukset eivät tavanomaisesti kuulu akateemisen kielen konventioihin (Luostarinen–Väliaverron 1991: 85; Mäkinen 2005: 10). Stereotyyppisesti akateemisia tekstejä luonnehditaan persoonattomiksi: kirjoittajat häivyttävät itsensä lainattujen tekstikatkelmien taakse ja antavat asioiden puhua puolestaan (Luukka 2002a: 17).

Ensimmäisen persoonan muotoja vältetään akateemisissa teksteissä, sillä niiden ajatellaan vähentävän tekstin objektiivisuutta. Käsitys akateemisen tekstin uskottavuudesta linkittyy epäpersoonalliseen kerrontaan, minkä vuoksi ensimmäistä persoona käytetään lähinnä esipuheissa, johdannoissa ja alaviitteissä. (Luostarinen–Väliaverron 1991: 85–86.) Akateemisissa teksteissä henkilökohtaisia kannanottoja saatetaan vältellä viimeiseen asti, mikä johtaa muun muassa passiivin käyttöön ensimmäisen persoonan sijasta (Mäkinen 2005: 10). Luukan (1995: 119) tutkimuksen mukaan akateemisen kielen konventiot vuorovaikutukselliselta kannalta ovat seuraavanlaiset: “Älä korosta itseäsi liikaa, viittaa omiin tutkimuksiisi sivulauseessa, älä sano liian usein minä. – – Jos kritisoit toisten tutkimuksia, tee se kohteliaan epäsuorasti.” Akateemisille teksteille on tyypillistä, että kirjoittajan omien väitteiden, päätelmien ja tuloksien varmuusasteet esitetään enemmän lievennettyinä kuin korostettuina (Luukka 2002a: 22–23).

Akateemisen diskurssin ihanteena on siis pyrkiminen objektiivisuuteen, neutraaliuteen ja puolueettomuuteen. Tähän ihanteeseen liittyy kysymys siitä, kenen nimissä tekstissä puhutaan. Objektiivisuus ei kuitenkaan tarkoita, että kirjoittajan tulisi poikkeuksetta välttää viittaamista itseensä. (Kniivilä, Lindblom-Ylänne & Mäntynen 2017: 22.) Passiivin ja kiertoilmauksien käyttö ei ole välttämätöntä akateemisissa teksteissä, sillä kirjoittaja analysoi ja tarkastelee asioita sekä tekee

ratkaisuja omista lähtökohdistaan. Passiivissa kirjoittaminen voi olla jopa harhaanjohtavaa joissain tapauksissa. Esimerkiksi lause ”Aineisto päätettiin kerätä seuraavasti” voi herättää kysymyksen, onko päätöksen ja aineiston takana joku muu kuin kirjoittaja itse. Jos tekstissä esitellään kirjoittajan omia tekoja, ratkaisuja ja taustaoletuksia, on sekä luontevaa että rehellistä kirjoittaa ensimmäisessä persoonassa. (Luukka 2002a: 21.) Ensimmäistä persoonaa ja passiivia ei tarvitse ajatella vastakkaisiksi ilmiöiksi akateemisessa kielessä, sillä kirjoittaja voi käyttää kumpaakin muotoa vaihdellen niiden välillä (Kniivilä, Lindblom-Ylänne & Mäntynen 2017: 22).

Akateemisen kielen konventiona voi kuitenkin pitää sitä, ettei kirjoittaja tarpeettomasti tuo itseään lukijan ja asian väliin – huomio ei saa kiinnittyä asiasisällön sijaan kirjoittajaan tai kieleen. Sanavalintojen tulee olla neutraaleja, sillä asiatyylisen kielen tehtävänä on antaa lukijalle mahdollisuus häiriöttömään tulkintaan ja päättelyyn. Vaikka kirjoittajan läsnäololla ja ensimmäisellä persoonalla on paikkansa akateemisessa tekstissä, esimerkiksi hämmästyksestä ja yllättyneisyydestä kielivät affektiiviset ilmaukset ja kirjoittajan elämäkerralliset rönsyilyt eivät kuulu tieteen kieleen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007: 293.)

2.2 Akateeminen kirjoittaminen toisella kielellä

Toisen kielen osaamisen ytimenä pidetään usein sanaston ja lauseopin hallintaa, sillä kielten väliset erot sekä kielenoppijoiden vaikeudet liittyvät yleensä edellä mainittuihin alueisiin. Kielen diskursseihin liittyvä osaaminen saatetaan mieltää eri kielten väliseksi yhteiseksi tiedoksi ja universaaliksi taidoksi, joka ei heijasta niinkään kielenoppijan kielitaitoa vaan kykyä ajatella ja laatia laajoja merkitysyksiköitä. Tällöin tekstin korkeatasoisten ja akateemisten piirteiden arvioidaan kuvastavan enemmän kirjoittajan ajattelun laatua kuin tekstiin liittyvän diskurssin hallintaa. (Mauranen 1996: 195–196.) Akateemiseen diskurssiin liittyvä osaaminen onkin perinteisesti ymmärretty liittyvän älykkyyteen ja sivistykseen (Henderson–Hirst 2007: 27). Tällä tavoin on oletettu, että hyvää akateemista tekstiä natiivikielellään kirjoittava kielenoppija hallitsee akateemisen diskurssin myös toisella kielellään (Mauranen 1996: 225).

Edellä mainitun kaltainen kielitaidon lähestymistapa ei ota huomioon kielitaidon osa-alueisiin kuuluvaa diskurssikompetenssia, jossa akateeminen kirjoittaminen nähdään osana tietyssä kulttuurissa muokkautunutta diskurssia (Mauranen 1996: 195–196). Sen sijaan esimerkiksi Eurooppalaisessa viitekehyksessä (EVK) voi nähdä kyseisen kompetenssin huomioitavan. Kielitaidon korkeimpien tasojen (B2, C1 ja C2) yhteydessä puhutaan kirjoittamisesta, joka huomioi tekstilajien mukaiset tyylit ja konventiot. C2-taitotason mukaiseksi mielletään esimerkiksi abstraktien ilmausten ja käsitteiden käyttö akateemisissa teksteissä. C1-taitotason ominaisuudeksi määritellään

kirjoittajan kyky ilmaista itseä asianmukaisella ja luontevalla tavalla akateemisissa teksteissä. EVK:n mukaan myös B2-tasoiset kirjoittajat noudattavat eri tekstilajien konventioita. (EVK 2018: 146, 173.) Edellä olevista taitotasojen määrittelyistä välittyy, että kielitaidon osa-alueisiin lukeutuu EVK:n perusteella kyky käyttää kieltä tietyille diskurssille ominaisella tavalla. Akateemiseen diskurssiin liittyvässä osaamisessa on pohjimmiltaan kyse kielenoppijan taidosta käyttää kieltä sosiaalisesti ja kulttuurisesti muovautuneella tavalla tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (Henderson–Hirst 2007: 26).

Akateemiseen diskurssiin sosiaalistuminen vaatii natiivikielisiltäkin opiskelijoilta uuden kulttuurin omaksumista – toisaalta kielenoppijat kohtaavat akateemista tekstiä kirjoittaessaan sekä toisen kielen että akateemisen kulttuurin asettamat haasteet (Hyland 2002: 1094). Voidaan puhua kaksinkertaisesta kulttuurisesta vieraudesta, kun on kyse akateemista tekstiä kirjoittavista kielenoppijoista. On kyettävä ilmaisemaan itseä akateemisten konventioiden mukaisesti arkikielestä poikkeavalla tavalla ja lisäksi se on tehtävä toisella kielellä. Täten kielenoppijoiden huolenaiheena on tekstin sisällön lisäksi se, välittyykö viesti toisella kielellä kirjoitettaessa halutulla tavalla lukijalle. (Huhtala 2014: 8.)

Huhtala (2014) on tutkinut akateemista kirjoittamista analysoimalla vieraskielisten opiskelijoiden kirjoitelmia, joissa he pohtivat akateemista kirjoittamista ja omaa kirjoittajaidentiteettiään. Huhtalan tutkimuksen mukaan vieraskieliset opiskelijat kokevat itsensä muun muassa selviytyjiksi ja ristiriitaisten tunteiden kokijoiksi toimiessaan akateemisen diskurssin parissa. Kielenoppijat, jotka kuvailevat itseään selviytyjiksi, mieltävät akateemisen kirjoittamisen taisteluksi sekä omaa kirjoittamisepelkoa että vierasta kieltä vastaan. Selviytyminen on mahdollista, mutta kielenoppijat kokevat akateemisen kirjoittamisen vaativan erityistä sinnikkyyttä, itseluottamusta ja voitontahtoa. Ristiriitaisia tunteita kokevat kielenoppijat mieltävät akateemisen kirjoittamisen välillä myönteisiä ja välillä kielteisiä tunteita herättäväksi toiminnaksi. Vaikka kielenoppija pitää ja nauttii kirjoittamisesta, vieraskielisyys ja akateemisuus voivat tehdä siitä lähes ylivoimaisen vaikeaa. (Mt.: 12–13.) Kaikkiaan vieraskielisten opiskelijoiden kirjoitelmissa korostuu akateemisen kirjoittamisen mieltäminen tavallisesta kirjoittamisesta poikkeavaksi ja sitä haastavammaksi, erityislaatuiseksi toiminnaksi (mt.: 17).

Siinä missä kulttuurinen vieraus kaksinkertaistuu kielenoppijoiden toimiessa akateemisen diskurssin parissa, myös kulttuuriset erot korostuvat. Eri kulttuuri- ja kielitaustoista tulevien opiskelijoiden väliset erot näkyvät muun muassa siinä, miten opiskelijat tuovat itsensä esiin akateemisissa teksteissä. (Hyland 2002.) Hyland (mt.) on vertaillut natiivien ja ei-natiivien englannin kielen puhujien tapoja ilmaista itseään akateemisissa teksteissä ja arvioinut eroavaisuuksien johtuvan kulttuurisista tekijöistä. Hylandin (mt.: 1091–1092, 1094) mukaan oman läsnäolon, sitoutumisen ja panoksen

ilmaiseminen voi olla toisella kielellä kirjoittaville opiskelijoille haastavampaa ja ongelmallisempaa kuin äidinkielisille opiskelijoille.

Kuten Hyland toteaa, on vaikeaa arvioida, mitkä tekijät vaikuttavat edellä mainitun kaltaisiin eroavaisuuksiin. Monenlaiset sosiaaliset ja psykologiset tekijät voivat vaikuttaa tapaan, jolla kirjoittaja ilmaisee läsnäoloaan. On kuitenkin selvää, että kulttuuri muokkaa kommunikaatiotapoja ja vaikuttaa mieltymyksiin, joiden perusteella vuorovaikutteisuutta luodaan tekstissä. Vieraista kulttuureista tulevat kielenoppijat voivat olla perehtyneitä intellektuaalisiin perinteisiin ja ajattelumalleihin, jotka eroavat merkittävästi kohdekielen akateemisesta diskurssista. Erot oman läsnäolon, sitoutumisen ja panoksen ilmaisemisessa voivat johtua siitä, että toisella kielellä kirjoittava opiskelija on lähtöisin diskurssiyhteisöstä, jossa yksilöllistä itseä ei ole tapana korostaa. (Hyland 2002: 1110–1111.)

Vaikka kielessä on monia vuorovaikutteisuutta luovia keinoja, kielen interpersoonainen funktio jää usein vähäiseen huomioon akateemisen kielen opetuksessa ja tutkimuksessa. Tämän ja edellisessä kappaleessa esitetyn näkökulman vuoksi vuorovaikutteisuuden rakentaminen akateemisissa teksteissä saattaa olla huomattavan vaikeaa kielenoppijalle. (Hyland 2004a: 7.) Haastavuutta puoltaa myös EVK (2018: 173), jossa oman läsnäolon ilmaiseminen akateemisissa teksteissä tarkoituksenmukaisella ja luontevalla tavalla mielletään kielitaidon korkeimpien, C1- ja C2-tasojen piirteeksi. Vasta korkeimman eli C2-tason taidoksi määritellään monipuolinen ja erilaisia näkökulmia hyödyntävä akateeminen kirjoittaminen. Ihanteena on, että omat ajatukset ja mielipiteet erottuvat selkeästi muista näkökulmista eli oma panos ilmaistaan asianmukaisella tavalla. (EVK 2018: 77.)

Loppujen lopuksi kirjoittaja päättää itse, miten hän luo läsnäoloa ja vuorovaikutteisuutta tekstissään. Akateemista kieltä tarkastellessa voi kuitenkin todeta, että tekstin vuorovaikutteisuuteen liittyvät valinnat ovat rajallisia. Akateeminen kieli on muovaantunut tietyssä diskurssiyhteisössä, mikä ohjaa ja rajoittaa vuorovaikutteisuuden rakentumista tekstissä. (Hyland 2004a: 7.) Tässä luvussa hyödynnetty akateemisen diskurssin tarkastelutapa liittyy seuraavassa luvussa käsiteltävään systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan. Myös systeemis-funktionaalisisessa teoriassa kieli nähdään toisaalta avoimena resurssina ja toisaalta tilannekontekstin (esim. akateemisen diskurssin) rajoittamina valintoina (Luukka 2002b: 98–99).

3 Kielen funktionaalisuus ja vuorovaikutteisuus

3.1 Systeemis-funktionaalinen kieliteoria

Systeemis-funktionaalissa (SF) kielikäsitteilyssä ihminen mielletään sosiaalisen yhteisön toimijaksi ja kieli yhdeksi sosiaalisen toiminnan muodoksi. Keskeistä SF-kielikäsitteilyssä on näkemys kielestä yhteisöllisenä toimintana sen sijaan, että kieleen suhtauduttaisiin vain tietämisenä sekä yksilöllisenä ja mentaalisenä ilmiönä. (Luukka 2002b: 89.) Edellä kuvailtu kielikäsitteily pohjautuu Hallidayn (1973) SF-kieliteoriaan, joka keskittyy etenkin kielen funktionaalisuuden kuvaamiseen. Kyseisen kieliteorian keskeisiä kysymyksiä ovat, miten kieli mahdollistaa eri toimintojen tekemisen ja merkitysten ilmaisemisen sekä miten toiminnot vastaavasti muokkaavat ja määrittävät kieltä (Halliday 1973: 7). SF-kieliteoria on laaja teoreettinen suuntaus eri koulukuntineen, sovelluksineen ja edustajineen (Luukka 2002b: 90–91). Tämä vuoksi esittelen tässä luvussa SF-kieliteorian sosiaalisia ja funktionaalisia ulottuvuuksia, jotka ovat tutkimusasetelmani kannalta olennaisimpia osa-alueita kyseisessä teoriassa.

SF-kieliteoriassa kieli määritellään sosiaalisten prosessien tuotteeksi, sosiaalisten tilanteiden toiminnaksi ja kulttuurin rakentajaksi (Halliday 1978: 1–3). Kieltä käytetään, omaksutaan ja opitaan yhteisössä eli vuorovaikutuksessa muiden kielenkäyttäjien kanssa. Kyseisessä kieliteoriassa korostuu ajatus sosiaalisen todellisuuden ja kielen kiinteästä yhteydestä – kieli on olemassa vain siksi, että sillä on tehtäviä ihmisyydessä. Tämän takia kieltä on mielekästä tarkastella tekoina ja valintoina, joita kielenkäyttäjä tekee kielellisten resurssiensa puitteissa ja suhteessa tilannekontekstiin. Tilannekontekstin perusteella kieltä käytetään ja tulkitaan aina suhteessa tilanteeseen, kielenkäyttäjiin ja tapahtumiin. Kielellisten resurssien avoimuudesta ja joustavuudesta huolimatta tilannekonteksti mahdollistaa vain tietyt kielelliset valinnat ja teot. (Luukka 2002b: 98–99.)

SF-kieliteoriassa kieli näyttäytyy tekoja ja merkityksiä rakentavina toimintoina, funktioina. Tarkasteltaessa kieltä funktionaalisen lähestymistavan avulla herää esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: Miten ihmiset käyttävät kieltä eri tilanteissa? Miten kielen avulla voi ilmaista asenteita tai välittää tietoa? Miten kielellä voi ylläpitää suhteita toisten ihmisten kanssa? (Luukka 2002b: 101.) Funktionaalisuutta analysoimalla ei kuitenkaan pyritä selvittämään yksinomaan kielen erilaisia käyttötapoja, vaan funktionaalisuus on ennemminkin kielen systeemin ominaisuus. Jos kieli on edellä kuvaillun kaltaisesti sosiaalista toimintaa, niin SF-kieliteoria asettaa vastakysymykseksi sen, heijastuuko tämä sosiaalinen toiminta jollain tavalla kielen systeemissä. Kielen systeemi rakentuu niiden funktioiden varaan, joita kieli saa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Halliday 1973: 22, 36;

Luukka 2002b: 101–102.) Sen sijaan, että SF-kieliteoria vain luokittelisi ja kuvaisi erilaisia puhetekoja, kyseisen kieliteorian tarkoitus on ymmärtää kielisysteemiä kielen funktionaalisten perustehtävien kautta (Luukka 2002b: 102).

Halliday (1973: 105–107) määrittelee kielen funktionaaliseksi perustehtäviksi, joihin koko kielisysteemi perustuu, ideationaalisen, interpersoonaisen ja tekstuaalisen funktion. Ideationaalisen funktion avulla kielenkäyttäjät ilmentävät kokemustaan maailmasta ja tapaansa hahmottaa todellisuutta. Kyse on tietoa rakentavasta ja esittelevästä toiminnasta: kielen ideationaalisilla resursseilla jäsennetään, kuvaillaan ja luokitellaan ilmiöitä sekä maailmaa. Kuvailun ja jäsentämisen sijaan interpersoonaisella funktiolla kielenkäyttäjät osallistuu maailmaan. Kielen interpersoonaisen funktion resursseilla kielenkäyttäjät ilmaisee asenteita, mielipiteitä, tunteita ja arvioita sekä luo vuorovaikutteisuutta itsensä ja vastaanottajan välille. Vaikka edellä mainittujen funktioiden voi ajatella kattavan suurimman osan kielen perustehtävistä, ideationaalinen ja interpersoonainen metafunktio synnyttävät tekstien rakentumisen yhteydessä kolmannen, tekstuaalisen funktion. Tekstuaalisen metafunktion resursseilla kielenkäyttäjät voi esimerkiksi luoda niin kirjoitettuun kuin puhuttuun tekstiinsä koherentin ja sujuvan rakenteen satunnaisten virkejonojen sijaan. (Halliday 1973: 106–107; Luukka 2002b: 102–103.)

Jokainen kielellinen ilmaus sisältää kaikki kolme metafunktiota, eli tekstin ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen metafunktio eivät ole toisistaan irrallisia ja riippumattomia. Kielen eri funktioita kuitenkin toteutetaan eri keinoilla: esimerkiksi nimeäminen on ideationaalisen funktion resurssi, modaalisuus on interpersoonaisen funktion resurssi ja vastaavasti teema–reema -rakenne on tekstuaalisen funktion resurssi. (Halliday 1973: 42–43; Luukka 2002b: 103.) Tutkiessani edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia keskityn kielen interpersoonaisen funktion tarkasteluun. Tekstin interpersoonaisuutta analysoidessa huomio kiinnittyy sanavalintoihin, persoonaviittauksiin ja modaaliaineeksiin (Shore 2012: 177). Seuraavassa luvussa esittelen kielen interpersoonaista funktiota tarkemmin tarkastelemalla sen suhteutumista tiettyyn kielelliseen toimintaan, metadiskurssiin.

3.2 Metadiskurssi

3.2.1 Interpersoonainen metadiskurssi

Metadiskurssilla tarkoitetaan kirjoittajan kommentoivaa kielenkäyttöä, jolla osoitetaan asenteita tekstin sisältöä ja lukijaa kohtaan. Metadiskurssi liittyy kielen sosiaaliseen ja interpersoonaiseen funktioon: metadiskurssin käsitteellä kuvataan tekstin vuorovaikutuksellisia piirteitä. (Hyland 2017: 16, 20.) Luokka määrittelee metadiskurssin seuraavalla tavalla:

Metadiskurssilla tarkoitetaan niitä tekstiin sisältyviä eksplisiittisiä ilmauksia, jotka ovat funktioltaan tekstuaalisia, interpersoonalisia ja/tai kontekstuaalisia. Metadiskurssin avulla strukturoidaan tekstiä tai tilannetta, ohjataan tulkintoja ja huomioita, pidetään yllä vuorovaikutusta ja kommentoidaan tekstin tuottamista. (Luokka 1992: 2.)

Metadiskurssin tehtävä tekstissä on ohjata lukijaa. Tekstiä tuottaessaan kirjoittaja toimii kahdella eri tasolla, sillä kirjoittaja sekä tuottaa tekstiä että välittää informaatiota. Metadiskurssin käsite kuvaa kielen keinoja, joilla kirjoittaja joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti ohjaa lukijoita ymmärtämään tuottamaansa tekstiä ja sen informaatiota. (Luokka 1992: 14–15.) Metadiskurssiin vaikuttavat yleiset vuorovaikutuksen konventiot, jotka ovat erilaisia eri tekstityypeissä. Esimerkiksi tieteellisessä tekstissä metadiskurssi on erilainen verrattuna henkilökohtaisen kirjeen metadiskurssiin – tekstin virallisuusaste vaikuttaa metadiskurssin implisiittisyyteen ja eksplisiittisyyteen. (Luokka 1992: 2.)

Luokka (1992: 2) määrittelee metadiskurssin tavalla, johon sisältyy kolmijako metadiskurssin funktioiden perusteella. Metadiskursiivisia kielen keinoja voi jaotella niiden funktioiden perusteella interpersoonaisiksi, tekstuaalisiksi ja kontekstuaalisiksi. Interpersoonainen metadiskurssi ylläpitää vuorovaikutusta kirjoittajan ja lukijan välillä sekä tuo esiin kirjoittajan oman näkökulman. Tekstuaalisen metadiskurssin ilmaukset selventävät ja osoittavat tekstin rakennetta sekä asiakokonaisuuksien rajoja. Kontekstuaaliseen metadiskurssiin kuuluvat lukemisprosessia ohjailevat ja tekstin tuottamista kommentoivat ilmaukset. (Luokka 1992: 39.) Hyland kyseenalaistaa metadiskurssin jaottelun edellä kuvaillun kaltaisiin funktioihin, sillä metadiskurssilla on hänen määritelmänsä mukaan aina interpersoonainen funktio. Koska metadiskurssissa on aina kyse interpersoonaisen ymmärryksen välittämisestä, metadiskurssia on vaikea jaotella yksiselitteisesti kontekstuaalisten tai tekstuaalisten funktioiden kategorioihin. (Hyland 2004b: 137–138.)

Hyland nostaa esimerkeiksi konnektorit osoittaessaan, ettei tekstuaalista funktiota ole mielekästä erotella interpersoonaisesta funktiosta. Konnektoreilla ymmärretään yleensä olevan tekstuaalinen tehtävä metadiskurssissa, sillä ne luovat tekstiin sidosteisuutta ja tällä tavoin helpottavat tekstin seuraamista ja ymmärtämistä. Toisaalta konnektorien käyttö viestii, että kirjoittaja ennakoii lukijaa ja pyrkii olemaan vuorovaikutuksessa tämän kanssa. Hyland esittää, että konnektorien avulla kirjoittaja

auttaa lukijaa tulkitsemaan tekstiä ohjaamalla huomion siihen, mikä tekstissä on tärkeää ja olennaista. Edellä annettu esimerkki osoittaa, että metadiskurssissa vaikuttavat aina kirjoittajan interpersoonaiset valinnat. Näin ollen tekstuaalista tai kontekstuaalista metadiskurssia ei ole mielekästä erotella interpersoonaisesta metadiskurssista. (Hyland 2004b:137–138.)

Teksti on aina kirjoittajan ja lukijan välistä vuorovaikutusta. Vaikka vuorovaikutussuhde kirjoittajan ja lukijan välillä voi olla tekstissä hyvin implisiittinen, kirjoitettu teksti on tuotettu tiettyä viestintätehtävää ja viestintätilannetta varten. Interpersoonainen metadiskurssi luo ja ylläpitää vuorovaikutussuhdetta ja viestintätilannetta kirjoittajan ja lukijan välillä. (Luukka 1992: 41, 84.) Interpersoonaista metadiskurssia analysoimalla voi tarkastella kirjoittajan tietoisia ja tiedostamattomia asenteita esitettyjä asioita kohtaan. Interpersoonainen metadiskurssi kuvaa kielen keinoja, joilla kirjoittaja opastaa lukijoita tekstin tulkinnassa esimerkiksi korostamalla tietyn asian tärkeyttä tai varmuusastetta. Lisäksi kyseisen metadiskurssin avulla voi analysoida kielellisiä valintoja, jotka luovat vuorovaikutteisuutta kirjoittajan ja lukijan välille. Kirjoittaja voi esimerkiksi asettaa viralliseen tai epäviralliseen rooliin, osoittaa ylemmyyttä tai samanarvoisuutta ja kohdentaa sanomansa eksplisiittisesti tai implisiittisesti lukijalle. (Luukka 1992: 86.)

Kirjoittajalla on oletettavasti aina käsitys tekstinsä keskeisimmästä sanomasta ja suhtautumisestaan siihen. Kun kirjoittaja esittää tietyn ajatuksen tekstissään, on todennäköistä, että hän pitää sitä tärkeänä ja merkityksellisenä. Määritellessään tietyn käsitteen tekstissään kirjoittaja saattaa olettaa, ettei lukija tunne kyseistä käsitettä. Tällä tavalla ajateltuna jokainen tekstin ilmaus on kannanotto ja osa interpersoonaista metadiskurssia. Kuten konektori-esimerkkikin osoittaa, interpersoonaisen metadiskurssin ulottuvuuden tekstissä voi ymmärtää hyvin laajaksi. Tämän vuoksi sen analysointi voi olla vaikeaa, ellei suorastaan mahdotonta. Interpersoonaista metadiskurssia analysoitaessa on mielekästä ottaa tarkastelun kohteiksi eksplisiittiset ilmaukset ja selvittää, millaisten kielellisten keinojen avulla interpersoonainen metadiskurssi tulee näkyviin tekstissä. Interpersoonaisen metadiskurssin eksplisiittiset ilmaukset voidaan jakaa kahteen perustyyppiin, sisällöllisten ja vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittajiin. (Luukka 1992: 86–87.)

Hyödynnän analyysissäni edellä mainittua interpersoonaisen metadiskurssin kahtiajakoa tarkastellessani tenttivastauksissa esiintyviä modaalaisia varmuusasteen osoittimia eli sisällöllisiä asenteita sekä persoonailmauksia eli vuorovaikutuksellisia asenteita. Kahdessa seuraavassa alaluvussa esittelen tarkemmin interpersoonaisen metadiskurssin eksplisiittisiä ilmaisukeinoja.

3.2.2 Vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittaminen persoonaviittauksilla

Tekstin vuorovaikutuksen rakentamiseen, esiintuontiin ja häivytykseen on monia kielellisiä keinoja. Yhtä lailla tapoja kuvailla ja käsitellä kirjoittajan osallisuutta tekstissä on lukuisia: puhutaan niin kirjoittajan läsnäolosta, suuntautumisesta, sitoutumisesta kuin etäisyydestä. (Kyllönen 2012: 8.) Analysoidessani edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksia hahmotan tekstin vuorovaikutuksen kirjoittajan läsnäoloksi ja etäännyneisyydeksi, jotka ilmenevät yksikön ensimmäisen persoonan, passiivin ja nollapersoonan ilmauksissa. Edellä mainituilla persoonaviittauksilla tulkitse kirjoittajan osoittavan vuorovaikutuksellisia asenteita ja tällä tavoin käyttävän kieltä interpersoonaisen metadiskurssin funktiossa.

Tekstin tuottajan etäännyneisyyttä voi pitää kirjoitetulle kielelle ominaisena, kun taas sitoutuneisuus eli läsnäolon eksplisiittisyys mielletään puhutun kielen ominaisuudeksi. Puhutussa kielessä puhujan läsnäoloa ilmaistaan ensimmäisen persoonan ilmauksilla ja vastaavasti sitoutumista vastaanottajiin osoitetaan toisella persoonalla ja esimerkiksi retorisilla kysymyksillä. Kirjoitetussa kielessä on usein tapana välttää edellä mainittuja läsnäolon ja sitoutuneisuuden osoittimia. Teksteille, joissa kirjoittajan läsnäolo on etäistä, on ominaista passiivin käyttö, nominaalisuus ja abstraktisuus. Tällaisissa teksteissä kirjoittajan läsnäolo ikään kuin piiloutuu asioiden taakse. Sitoutuneelle tekstille, jossa kirjoittajan läsnäolo on eksplisiittistä, on taas tyypillistä ensimmäisen persoonan käyttö, metateksti ja painokkaat intensiteettimääritteet. (Chafe 1982: 45–48.)

Käyttämällä tietynlaisia persoonaviittauksia kirjoittaja valitsee tavan, jolla hän tuo itsensä osalliseksi tekstiin ja osoittaa vuorovaikutuksellisia asenteita. Tämä valinta synnyttää tietynlaisen tyylin tekstiin. Häivyttäessään itsensä tekstistä sekä välttämällä *minä*- ja *sinä*-pronomineja että käyttämällä passiivia ja nollapersoonaa kirjoittaja luo tekstiinsä persoonattoman ja muodollisen tyylin. Oman läsnäolon korostaminen *minä*-pronominilla ja omasta näkökulmasta kirjoittaminen ensimmäisen persoonan ilmauksilla luo tekstiin vastaavasti persoonallisen ja epämuodollisen tyylin. Persoonaviittauksien valinnasta ja käytöstä voi syntyä tekstiin myös ylemmyydestä tai tasavertaisuudesta viestivä tyyli. Kirjoittajalla on lukijaan nähden usein tiedollinen auktoriteettiasema eli enemmän tietoa esittämästään asiasta. Persoonailmauksien valinnalla on vaikutusta siihen, korostaako vai häivyttääkö kirjoittaja asemaansa. (Luukka 1992: 135–137.)

Ensimmäisen persoonan käyttö eli tekstin tuottaminen minänä tuo julki yksilöllisen toimijan näkökulman sekä yksilön havaintojen ja johtopäätösten tekijänä. Käyttämällä ensimmäistä persoonaa kirjoittaja voi painottaa rooliaan omaa toimintaansa kuvailevana toimijana ja omia kokemuksiaan esittelevänä kokijana. (Pälli 2003: 64, 67, 94.) Suomen kielessä ei ole lukuisia kieliopillisia tapoja ilmaista yksikön ensimmäistä persoonaa. Kirjoittajan läsnäolo kieliopillisena *minä*-persoonana tulee esiin yksikön ensimmäisessä persoonapronominissa, omistusliitteessä ja verbin persoonapäätteessä.

(Ks. esim. Pälli 2003: 63.) Tavallisessa viestintätilanteessa tunnusmerkitön viittaamiskeino itseen on yksikön ensimmäisen persoonapäätteen käyttö verbissä. *Minä*-pronominin käyttö aktiiviverbin yhteydessä (esim. *Minä tarkastelen tutkielmassani*) on persoonan tunnusmerkkinen esittämistapa (vrt. esim. *Tarkastelen tutkielmassani*). *Minä*-pronominin tunnusmerkkillisellä käytöllä on erilaisia vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittamiseen liittyviä tehtäviä tekstissä. Esimerkiksi akateemisessa tekstissä *minä*-pronominilla osoitetaan usein epävarmuutta (esim. *Minä luulen, että*). (Luukka 1992: 139.)

Vaikka kirjoittajaan ei viitattaisi eksplisiittisesti ensimmäisen persoonan avulla, voi kyseessä silti olla epäsuora viittaus kirjoittajaan (Pälli 2003: 67). Passiivilla kirjoittaja voi viitata geneerisesti tapahtumiin ja ihmisiin tai spesifisti itseensä ja lukijaan. Geneerisissä passiivilauseissa huomio kiinnittyy itse tekemiseen eikä tekijöiden identiteetti ole merkittävä. Tällaisilla passiivilauseilla viitataan niin kirjoittajaan kuin lukijaan tai yleisesti kaikkiin mahdollisiin olentoihin. Spesifeillä passiivilauseilla päinvastoin viitataan selvästi yhteen tai useampaan tekijään, joiden nimeäminen on mahdollista. (Löflund 1998: 63, 76.) Dialogiset passiivilauseet ovat esimerkkejä spesifeistä passiivirakenteista. Dialogisilla passiivilauseilla kirjoittaja voi havainnollistaa asioita (esim. *kuvitellaanpa, verrataanpa*) ja jäsentää tekstin kulkua (esim. *Siirrytään sitten tuloksiin*). (Makkonen-Craig 2005: 69–70.) Dialogisten passiivilauseiden avulla voidaan ilmaista omaa läsnäoloa ja toimintaa samalla kun lukijaa kutsutaan mukaan tähän toimintaan (Makkonen-Craig 2005: 225–226).

Myös nollapersoona on epäsuora viittauskeino, jolla kuvataan toimintaa yleisellä tasolla (Seilonen 2013: 45–46). Nollapersoonan tyypillinen esiintymä on nollasubjektinen lause, josta puuttuu subjekti ja jossa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa. Nollapersoona on avoin, eli sillä voi viitata keneen tahansa ihmiseen, johon sanottu soveltuu. Nollapersoonalla viitataan vähintään, ja yleensä nimenomaan, kirjoittajaan tai vastaanottajaan. (VISK § 1347.) Nollapersoona esiintyy tyypillisesti modaaliverbeissä (esim. *voida, saada, täytyä, pitää ja kannattaa*) ja nesessiivirakenteissa (esim. *Täällä pitäisi siivota*) (VISK § 1352). Yleistä on, että kirjoittaja käsittelee nollapersoonalla omia kokemuksiaan kenelle tahansa samassa asemassa olevalle samaistuttavina (VISK § 1348). Nollapersoonarakenteilla kuvataan kokemusten lisäksi tilanmuutoksia, tunteita ja aistihavaintoja, jolloin nollapersoonalla viitattava henkilö on usein kokijan roolissa. Nollapersoonalla pyritäänkin usein kiteyttämään jokin ihmiskeskeinen kokemus. (Laitinen 2006: 209, 213.) Tämän vuoksi on tyypillistä, että nollapersoona vuorottelee tekstissä yksikön ensimmäisen persoonan kanssa (esim. *Tämän voi tulkita X:ksi, mutta itse koen*) (VISK § 1348).

Käyttämällä eri persoonailmauksia kirjoittaja tarkentaa tekstin näkökulmaa laajasta suppeaan ja etäältä lähelle (Seilonen 2013: 175). Marja Seilosen (mt.: 176) tutkimus osoittaa, että epäsuorat ja

suorat persoonailmaukset esiintyvät rinnakkain myös suomenoppijoiden teksteissä. Toisaalta kielenoppijat saattavat kirjoittaa vain ensimmäisessä persoonassa ilman yhtäkään epäsuoraa persoonaviittausta. Yksipuoliseen persoonailmausten käyttöön voi vaikuttaa ensinnäkin se, kuinka hyvin kielenoppija hallitsee eri persoonarakenteet. Osaamisensa perusteella kirjoittaja voi päätyä käyttämään ensimmäisen persoonan ilmauksia passiivin ja nollapersoonan sijaan. Kirjoittaja voi käyttää persoonallista esitystapaa myös sen takia, ettei hän tietoisesti pyri esittämään yleisiä ja laajoja näkökantoja. Ensimmäisen persoonan käyttö ei yksioikoisesti tee tekstistä vähemmän kompleksista, vaan kyseessä voi olla tyyllinen valinta. Näin ollen persoonailmausten valinta voi perustua siihen, kuinka hyvin kielenoppija hallitsee kyseessä olevan tekstilajin. Mitä edistyneemmästä kielenoppijasta on kyse, sitä tyyppillisempää on, että persoonailmauksia käytetään tietynlaisen tyylin keinoina. Kyky esittää ilmiöitä yleisemmin kuin vain omaan itseen ja kokemukseen nojaten on myös osoitus hyvästä kielitaidosta. (Mt.: 176, 178.)

Suorien ja epäsuorien persoonailmauksien käyttö on kirjoittajan tekemä kielellinen valinta. On mahdotonta selvittää kirjoittajan motiiveja ja syitä valita muodollisesti persoonaton tai persoonallinen esittämistapa. On kuitenkin mahdollista arvioida, mitä epäsuorilla ja suorilla persoonaviitauksilla tehdään tekstissä. (Pälli 2003: 67.) Persoonailmauksia analysoidessani tarkoitukseni on selvittää, millaisia vuorovaikutuksellisia asenteita niillä ilmaistaan. Korostetaanko ensimmäisellä persoonalla omaa asemaa kokijana ja toimijana vai käsitelläänkö kokemuksia nollapersoonan avulla kaikille samaistuttavina? Havainnollistetaanko asioita passiivilauseilla samalla kun lukijaa kutsutaan mukaan havainnoimaan? Piiloudutaanko passiivi- ja nollapersoonailmauksilla asiasisällön taakse? Osoitetaanko ensimmäisen persoonan ilmauksilla epävarmuutta vai korostetaanko niillä tiedollista auktoriteettiasemaa?

3.2.3 Sisällöllisten asenteiden osoittaminen episteemisellä modaalisuudella

Kirjoittaja osoittaa sisällöllisiä asenteita kirjoittamaansa tekstiä kohtaan jatkuvasti eri kielen keinoin. Esimerkiksi jokaisella väitelauseellaan kirjoittajan voi ymmärtää ottavan kantaa siihen, onko se totuudenmukainen vai ei. Kirjoittaja voi perusväitelauseella tunnusmerkittävästi ilmaista pitävänsä väitettä totena ja varmana. Suomen kielessä on kuitenkin lukuisia keinoja vahvistaa ja lieventää perusväitelauseen todenmukaisuutta ja varmuutta. Modaalisuutta voi pitää keskeisimpänä asenteita ja suhtautumista ilmentävänä kielen keinona. (Luukka 1992: 88–89.) Modaalisuudessa on kyse asiantilojen todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioista. Modaalisilla ilmauksilla tekstin tuottaja osoittaa sisällöllisiä asenteita eli viestii vastaanottajalle, onko asiantila hänen mielestään tai yleisesti ymmärrettynä esimerkiksi varma, epävarma, mahdollinen, mahdoton, toivottava tai epätoivottava. (VISK § 1551.)

Modaalisuudella on eri perustyyppjä: Deonttista modaalisuutta merkitsevillä rakenteilla ilmaistaan tahtoa, lupaa ja velvollisuutta (VISK § 1551). Dynaamisesta modaalisuudesta on kyse silloin, kun modaalisilla kieliaineksilla ilmaistaan fyysistä mahdollisuutta ja kykyä tai välttämättömyyttä ja pakkoa toimia (VISK § 1554). Episteemiseksi modaalisuudeksi kutsutaan tietoon tai tekstin tuottajan omaan päättelyyn perustuvia arvioita asiantilan varmuudesta, todennäköisyydestä ja mahdollisuudesta (VISK § 1551). Episteemisessä modaalisuudessa on usein kyse nimenomaan tekstin tuottajan (epä)varmuuteen viittaavien asenteiden ilmaisemisesta (VISK § 1556). Tulkitessani sisällöllisiä asenteita keskityn episteemisen modaalisuuden tarkasteluun. Koen, että kyseinen modaalisuuden perustyyppi on keskeinen tenttivastauksen tekstilajissa, sillä tenttivastaus usein edellyttää tiedon ja oman päättelyn esittelyä. Tällä tavoin oletan, että sisällöllisiä asenteita osoitetaan tenttivastauksissa todennäköisesti episteemisen modaalisuuden ilmauksilla.

Episteemisen modaalisuuden ilmaukset muodostavat varmuusasteen jatkumon, jonka toisessa päässä on kirjoittajan mahdottomaksi arvioima asiantila ja toisessa päässä kirjoittajan varmaksi arvioima asiantila (VISK § 1556). Tällä tavoin episteemisen modaalisuuden voi jakaa varmuutta vahvistavaan ja varmuutta lieventävään modaalisuuteen (Luukka 1992: 92–95). Kuten luvun alussa on mainittu, asiantilan tunnusmerkitön esittäminen (esim. *Maapallo on pyöreä*) osoittaa, että kirjoittaja pitää ilmauksen sisältöä faktana. Tunnusmerkittömät väitelauseet ovat episteemisesti ei-modaalisia. Sen sijaan väitteiden varmuutta voidaan vahvistaa ja korostaa esimerkiksi modaalisten adverbien avulla (esim. *Maapallo on varmasti pyöreä*). (Luukka 1992: 92.) Yhtä lailla varmuutta voidaan lieventää adverbien avulla (esim. *Maapallo on mahdollisesti pyöreä*) (Luukka 1992: 95). Asiantilan varmuutta voidaan ilmaista, vahvistaa ja lieventää adverbien lisäksi adjektiiveilla, moduksilla ja verbeillä (Luukka 1992: 95, VISK § 1556).

Taulukkoon 1 olen koonnut keskeisimpiä episteemistä modaalisuutta ilmaisevia, varmuutta vahvistavia ja lieventäviä kieliaineksia Luukan (1992: 90, 92–107) aihetta koskevan tutkimuksen sekä VISK:n (§ 1556, § 1571, § 1578, § 1588, § 1601) avulla. Taulukko 1 sisältää kaikki episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinot, joilla analysoin tenttivastauksissa ilmeneviä sisällöllisiä asenteita.

TAULUKKO 1. Episteemistä modaalisuutta ilmaisevat sekä varmuutta vahvistavat ja lieventävät kieliainekset.

	Varmuutta vahvistavat modaaliset kieliainekset	Varmuutta lieventävät modaaliset kieliainekset
Adverbit	<i>varmasti, epäilemättä, kieltämättä, taatusti, selvästi, ehdottomasti, tietysti</i>	<i>luultavasti, mahdollisesti, ilmeisesti, todennäköisesti, oletettavasti, kenties, tuskin</i>
Adjektiivit	<i>selvä, varma</i>	<i>mahdollinen, todennäköinen</i>
Verbit	<i>tietää, uskoa</i>	<i>saattaa, taitaa, voida, luulla, olettaa, tulkita</i>
Modukset	-	potentiaali

Taulukko 1 ei sisällä kaikkia edellä mainituissa lähteissä esiintyviä episteemistä modaalisuutta ilmaisevia kieliaineksia. Olen karsinut taulukkoon sellaiset kieliainekset, jotka joko esiintyvät Luukan (1992) akateemista metadiskurssia käsittelevässä tutkimuksessa tai niiden voi kuvitella sopivan akateemiseen diskurssiin (ks. luku 2.1). Taulukko 1 havainnollistaa, että episteemistä modaalisuutta ilmaisevia adverbejä löytyy runsaasti niin VISK:sta (§ 1601) kuin Luukan tutkimuksesta (1992: 92, 95–96, 100). Episteemistä modaalisuutta ilmaisevia adjektiiveja on esitetty kummassakin lähteessä adverbeihin verrattuna huomattavasti vähemmän. Myöskään varmuutta vahvistavia modaalisia verbejä ei löydy yhtä paljon kuin varmuutta lieventäviä verbejä.

Taulukossa 1 olevien adverbien ja adjektiivien jakautuminen varmuutta vahvistavan ja lieventävän modaalisuuden kategorioihin lienee ilmeistä sanojen merkitysten perusteella. Sen sijaan taulukossa olevien mentaalisten verbien (*tietää, uskoa, luulla, olettaa, tulkita*) jakautuminen kyseisiin kategorioihin ei ole yhtä yksioikoista. *Tietää-* ja *uskoa-*verbeillä kirjoittaja korostaa henkilökohtaista varmuuttaan asiantilaa kohtaan, vaikka kyseiset verbit ovat totuuden yleistettävyyden kannalta rajoittavia. *Tietää-* ja *uskoa-*verbeillä kirjoittaja kuitenkin ilmaisee eksplisiittisesti olevansa itse varma asiasta. (Luukka 1992: 92.) Verbit *luulla, olettaa* ja *tulkita* ovat yleisiä varmuusasteen lieventämisfunktiossa olevia ilmaisuja. Kyseiset verbit asettuvat varmuusasteen jatkumolle tavalla, jossa *luulla-* ja *olettaa-*verbit sijoittuvat jatkumon epävarmimpaan päähän, kun taas *tulkita-*verbi sijoittuu vähemmän epävarmaan päähän. (Luukka 1992: 104.) Modaaliverbien *taitaa, saattaa* ja *voida* luokittelu varmuutta lieventävien ilmaisujen joukkoon on ilmeistä: yleiskielessä *taitaa-* ja *saattaa-*verbit ovat lähes yksinomaan episteemisessä käytössä (VISK § 1556). *Voida-*verbin episteeminen käyttö on yleistä, vaikka toisaalta sillä ilmaistu episteeminen modaalisuus ei ole aina erotettavissa esimerkiksi dynaamisesta modaalisuudesta (VISK § 1571).

VISK (§ 1556) mainitsee episteemisen modaalisuuden tyypilliseksi ilmaisukeinoksi potentiaalimoduksella voi ilmaista epävarmuutta, epätietoisuutta ja -luuloa, eli episteemisen epävarmuuden ilmaiseminen on potentiaalimoduksen merkittävä funktio (VISK § 1598). Toisaalta potentiaali on kirjoitetussa yleiskielessä melko harvinainen (VISK § 1597). Luukan (1992: 102) akateemista metadiskurssia käsittelevässä tutkimuksessa konditionaali osoittautuu potentiaalia yleisemmäksi varmuusastetta lieventäväksi modukseksi. Konditionaalille on yleistä, että varmuutta lieventäessä se esiintyy muiden modaalilainesten ohella kuten modaalisisissa verbeissä (esim. *voisi*). Konditionaali ei yleensä ole ensisijainen varmuuden lieventämiskeino, vaan se on usein varmuuden lisälievennin. (Luukka 1992: 92.) Tämän vuoksi keskityn moduksista vain potentiaaliin, sillä sen varmuusasteen lievennysfunktio on selkeäpiirteinen ja tulkinnaltaan sopiva korpusaineistoon. Koska konditionaali on tyypillisesti varmuusasteen lisälievennin, konditionaalia tulee väistämättä analysoida modaaliverbien yhteydessä.

Taulukko 1 osoittaa, että varmuutta lieventäviä modaalisia kieliaineksia löytyy enemmän kuin varmuutta vahvistavia sekä VISK:sta että Luukan (1992) tutkimuksesta. Suurin osa episteemisen modaalisuuden ilmauksista on valikoitunut taulukkoon Luukan (mt.) akateemista metadiskurssia käsittelevän tutkimuksen perusteella. Tämän vuoksi voi olettaa, että akateemiselle diskurssille on ominaista ennemminkin varmuuden lieventäminen ja epävarmuuden ilmaiseminen kuin varmuuden vahvistaminen ja korostaminen.

4 Vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittimet tenttivastauksissa

4.1 Kirjoittajan läsnäolo tenttivastauksissa

4.1.1 *Minä*-pronomini

Korpin laajennetulla haulla *minä*-pronomineja löytyy edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista yhteensä 284 esiintymää ja natiivikielisten opiskelijoiden tenttivastauksista 41 esiintymää. Kvalitatiivinen analyysi kuitenkin osoittaa, että interpersoonaista metadiskurssia ilmentäviä *minä*-pronomineja on suomenoppijoiden tenttivastauksissa 184 esiintymää. Vastaavasti natiivikielisten opiskelijoiden tenttivastauksista löytyy kaksi *minä*-pronominin interpersoonaista esiintymää. Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa *minä*-pronominin määrä (n=184) on tuhatta sanetta kohti 0,85. Natiivikielisten opiskelijoiden tenttivastauksissa *minä*-pronomineja (n=2) esiintyy tuhatta sanetta kohti 0,03. Esimerkit 1–3 havainnollistavat LAS2-korpuksessa esiintyviä *minä*-pronomineja, joita en ole luokitellut interpersoonaisen metadiskurssin alaisiksi.

- 1) Esimerkissä **minä** luotan sinuun luottaa-verbin illatiivimuotoinen sinuun-täydennys liittyy rektioon (LAS2-7tt01te15).
- 2) Jaollisuus kuvaa jaettavissa olevaa asiaa, esim. ainesanat ovat jaollisia: **Minä** söin puuroa (LAS2-vtt01vert094).
- 3) **Minä** olen nuori tyttö. 1) Asun isossa kaupungissa. 1) Se kaupunki on mukava. **Minun** kotikaupungissani asuu paljon ihmisiä. Myös 4) **minun** 2) paras 4) kaverini. (LAS2-15tt01te07.)

Esimerkeissä 1 ja 2 *minä*-pronominin avulla ei luoda vuorovaikutteisuutta tekstiin vaan niillä havainnollistetaan ja annetaan esimerkkejä tenttikysymyksiin liittyvistä kielen ilmiöistä. Esimerkissä 3 *minä*-pronomineja käytetään tenttikysymyksen vuoksi: tehtävänannossa pyydetään luomaan suomen kielen ominaispiirteitä havainnollistava, esimerkkinä toimiva yhtenäinen kertomus. Esimerkki 2 on peräisin natiivikielisen opiskelijan tenttivastauksesta, ja se kiteyttää *minä*-pronominin funktion natiivikielisessä aineistossa. Kahta esiintymää (esimerkki 4) lukuun ottamatta *minä*-pronomineja käytetään natiivikielisten opiskelijoiden tenttivastauksissa vain esimerkkeinä toimivina kieliaineiksina.

- 4) Koska symbolien sovittu merkitys on tuttu sekä **minulle** että lukijalle, viestini on tulkittavissa. – – Ikoniksi voisi ehkä ajatella paperin kulmaani kirjoittamaani nimeä, joka ikonisesti viittaa juuri **minuun**. (LAS2-vtt01vert106.)

Edellisistä poiketen esimerkissä 4 *minä*-pronominilla viitataan kirjoittajaan sekä luodaan vuorovaikutteisuutta kirjoittajan ja lukijan välille. Kirjoittaja kommentoi suoraan hänen ja lukijan

yhteistä tietämystä symbolien sovitusta merkityksestä. Lisäksi kirjoittaja havainnollistaa ikonin käsitettä asettamalla itsensä ja toimintansa tarkastelun kohteeksi. *Minä*-pronominilla kirjoittaja luo eksplisiittistä läsnäoloa tenttivastaukseensa asettaessaan toimintansa lukijan tarkastelun kohteeksi sekä itsensä ja lukijan tasa-arvoiseen tiedolliseen asemaan.

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksien interpersoonaiset *minä*-pronominit ovat tyypillisesti genetiivimuotoisia (n=64). Kyseisiä pronomineja esiintyy eniten (n=25) *mielestäni*-adverbiaalin yhteydessä. Toiseksi eniten (n=6) *minä*-pronominia käytetään edellä mainitun adverbiaalin yhteydessä ilman omistusliitettä. On siis oletettavaa, että interpersoonaisen *minä*-pronominin merkittävin funktio liittyy mielipiteen ilmaisemiseen oppijankielisissä tenttivastauksissa. Esimerkit 5–7 kuvaavat *minä*-pronominin esiintymiä *mielestä(ni)*-adverbiaalin rinnalla.

- 5) **Minun mielestäni** nämä runot ovat tyypillisiä suomalaisia runoja (LAS2-33tt01-te04).
- 6) **Minun mielestäni** adjektiivi 'pääosallinen' kuitenkin ei sopi tähän - pitäisi mieluummin olla toisen substantiivin (pääosan) translatiivi (LAS2-17tt01te03).
- 7) **Minun mielestä** kaksi identiteettiä ei vaan voi olla (LAS2-22tt01te11).

Edellä olevista esimerkeistä välittyy, että *minä*-pronominilla kirjoittaja korostaa ja alleviivaa omaa mielipidettään. Koska persoonapronomini esitetään *mielestä(ni)*-adverbiaalin yhteydessä, kirjoittajan voi tulkita painottavan kaksinkertaisella tavalla, että kyseessä on hänen oma mielipiteensä. Toisaalta esimerkkiin 5 liittyvä tenttikysymys on muotoiltu seuraavalla tavalla: ”Ovatko ne (5 kpl) mielestäsi tyypillisiä suomalaisia runoja vai universaaleja? ” Voi olla, että osa *minä*-pronominin esiintymistä on tenttikysymysten motivoimia. Toisaalta niin persoonattoman kuin persoonallisen esitystavan valikoitumiseen liittyy kirjoittajan oma valinta (Pälli 2003: 67) – edellä esitettyyn tenttikysymykseen voisi todennäköisesti vastata myös persoonattomalla tavalla. Tätä näkökulmaa puoltavat esimerkit 6 ja 7, joihin liittyvissä tenttikysymyksissä ei suoraan kysytä tenttijän mielipidettä. Silti kyseisissä esimerkeissä kirjoittaja tuo läsnäolonsa esiin kaksinkertaisella tavalla. On mahdollista, että tunnusmerkkisellä pronomiinilla sekä adverbiaalilla kirjoittaja korostaa mielipiteeseensä liittyvää epävarmuutta (esimerkki 6) ja sitä, ettei hänen esittämänsä väitelause ole tiedollisesti yleistettävissä (esimerkki 7).

Oppijankielisissä tenttivastauksissa mielipidettä ilmaistaan myös elatiivimuotoisilla *minä*-pronomineilla (n= 24). Tenttikysymyksiä tarkastelemalla voi jälleen huomata, että ne ohjailevat mielipiteen eksplisiittiseen ilmaisuun. Moneen *minusta*-pronominin esiintymään liittyy tenttikysymys, jossa pyydetään kertomaan omaa näkökulmaa hyödyntäen jostakin mielenkiintoisesta ilmiöstä tenttikirjallisuudessa (esimerkki 8) tai kaunokirjallisessa teoksessa (esimerkki 9).

Esimerkeissä 8 ja 9 kirjoittaja korostaa mielipidettään pronominilla painottaessaan, ettei asia ole välttämättä yleisesti kiinnostava vaan se kiinnostaa juuri häntä.

- 8) Kaksitavuvaihe - myös tämä vaihe lasten kielessä oli **minusta** kiinnostava (LAS2-15tt01te05).
- 9) Kirjassa "Veljeni Sebastian" Annika kirjoittaa lasten elämästä, ajatuksista, tekoista. Se on kiinnostavaa **minusta**, koska aikuisella on toispuolinen elämä. (LAS2-23tt01te18.)
- 10) Eli "juristi" on opaaki koska emme voi ymmärtää millaiset sen osien rajat ja mitä ne tarkoittavat (**minusta** se on lainasana ja suomen kielessä ei ole vastineita tarkoittaakseen) (LAS2-22tt01te14).

Esimerkkiin 10 liittyvää tehtävänantoa ei ole saatavilla LAS2-korpuksessa. Kyseisessä esimerkissä kirjoittaja esittelee tulkintaansa ensin geneerisellä *me*-muodolla, jonka perään hän esittää kommentin *minä*-muodossa. Esimerkissä 10 intersubjektin metadiskurssi tulee vahvasti esiin: itseään häivyttävän esitystavan jälkeen kirjoittaja luo vuorovaikutteisuutta kertomalla ensimmäisessä persoonassa oman tulkintansa lukijalle. Intersubjektin metadiskurssin keinoin kirjoittaja opastaa lukijaa henkilökohtaisesti tekstinsä tulkinnassa.

Edellä esiteltyjen *minä*-pronominin käyttötapojen lisäksi nominatiivimuotoiset pronominit (n=36) muodostavat erottuvan ryhmän suomenoppijoiden tenttivastauksissa. Kuten esimerkit 11 ja 12 osoittavat, edellä kuvailuista käyttötavoista poiketen nominatiivimuotoisilla *minä*-pronomineilla ei yksinomaan ilmaista mielipidettä.

- 11) Sanalla "kuvataan" **minä** en tarkoita kuvaamista, joka on appellatiivien perustehtävä ja ominaisuus, vaan maailman strukturilointi eli sitä, että ihanteellisesta tyhjasta maailmasta tulee monia hahmoja, jonka kautta henkilö kohtaa maailmaa.) (LAS2-23tt01te14.)
- 12) Näillä kriteereillä sitten pitää tehdä arviointi testejä, jotka ovat eri tasoiset. (niin kuin esim. helppo, keskitaso, vaikea, niin kuin ne on jo olemassa - anteeksi **mä** en nyt muista sen nimeä - xx koella - A1, A2, B1, B2, C1, C2). (LAS2-15tt01te06.)

Esimerkki 11 on edeltäjänsä kaltainen, sillä kirjoittaja opastaa lukijaa tekstinsä tulkinnassa kertomalla tarkasti, mitä hän tarkoittaa *kuvataan*-sanalla. Tunnuksellisella persoonan ilmaisutavalla (vrt. *en tarkoita* ja *minä en tarkoita*) kirjoittajan voi ajatella sekä painottavan omaa tulkintaansa *kuvataan*-sanasta että ilmaisevan tulkintaansa liittyvää epävarmuutta. Myös esimerkissä 12 on lukemisprosessia ohjaileva ja omaa tekstiä selittävä kommentti. Ensimmäisen persoonan avulla kirjoittaja pyytää kiertelemättä lukijalta anteeksi, ettei hän muista tenttivastauksessa käsiteltävän kielitaidon kokeen nimeä. Anteeksipyytely ja puhekielinen *mä*-pronomini luovat hyvin eksplisiittistä ja puheenomaista vuorovaikutusta kirjoittajan ja lukijan välille. Tämän lisäksi ne viestivät, että

tenttivastaus saattaa olla akateemisen diskurssin tekstilaji, joka on salliva ja vapaamielinen konventioiden sekä virallisuusasteen kannalta.

Minä-pronomineja käytetään edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa yleisesti mielipiteen ilmaisun yhteydessä. Niillä painotetaan ja korostetaan omia mielipiteitä, tulkintoja sekä kiinnostuksenkohteita. Lisäksi olen tulkinnut, että *minä*-pronominin tunnusmerkillisellä käytöllä voidaan ilmaista asiantilaan, tulkintaan tai tiedon yleistettävyyteen liittyvää epävarmuutta. Kyseinen pronomini esiintyy myös tekstin tulkintaa opastavien kommenttien yhteydessä. Kuten olen esittänyt, *minä*-pronominin tunnusmerkillinen käyttö suomenoppijoiden tenttivastauksissa voi johtua tenttikysymyksistä. Toisaalta kyseisen pronominin esiintymät puhuvat sen puolesta, että tenttivastaus on persoonallisen tyylin kannalta salliva tekstilaji. Tämä ilmiö ei kuitenkaan ole havaittavissa natiivikielisten opiskelijoiden tenttivastauksissa, joissa interpersoonaisia *minä*-pronomineja on yhteensä kaksi. *Minä*-pronomineja esiintyy tuhatta sanetta kohti ylipäänsä niukasti sekä oppijankielisissä (0,85) että natiivikielisissä (0,03) tenttivastauksissa.

4.1.2 Yksikön ensimmäisen persoonan verbit

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa esiintyy yhteensä 367 yksikön 1. persoonassa olevaa, interpersoonaista metadiskurssia ilmentävää verbiä. Vastaavasti natiivikielisistä tenttivastauksista löytyy yhteensä 51 yksikön 1. persoonan verbiä. Täten oppijankielisten tenttivastausten verbien määrä (n=367) on tuhatta sanetta kohti 1,70. Natiivikielisissä tenttivastauksissa kyseisiä verbejä (n=51) on tuhatta sanetta kohti 0,71. Yksikön 1. persoonan verbejä esiintyy sekä oppijankielisissä että natiivikielisissä tenttivastauksissa enemmän kuin *minä*-pronomineja. Tämä tulos osoittaa, että *minä*-pronominin käyttö aktiiviverbin yhteydessä on myös LAS2-tenttivastauksissa tunnusmerkillinen tapa ilmaista minä-persoona.

Oppijankielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonapäätte esiintyy merkittäväällä tavalla tietyissä verbeissä: kyseistä persoonapäätettä käytetään eniten *olla*-verbissä (n=65) ja kieltoverbissä (n=62). Taulukko 2 havainnollistaa, missä verbeissä kyseinen persoonapäätte tyypillisimmin esiintyy suomenoppijoiden tenttivastauksissa. Vastaavanlaista taulukkoa ei ole mielekästä koota natiivikielisistä tenttivastauksista, sillä niissä yksikön 1. persoonapäätteen käyttö ei jakaannu yhtä selkeästi tiettyihin verbeihin. Natiivikielisissä tenttivastauksissa ainut määrältään erottuva yksikön 1. persoonan verbi on kieltoverbi (n=7). Tätä poikkeusta lukuun ottamatta yksikön 1. persoonapäätteen käyttö jakautuu hyvin heterogeenisiin verbeihin.

TAULUKKO 2. Oppijankielisten tenttivastausten yleisimmät yks. 1. p. verbit.

Verbi	Määrä	Esimerkkiesiintymä
<i>olen</i>	65	Olen ryhmittänyt sanat genetiivin mukaan (yksikössä): -- (LAS2-10tt01te01).
<i>en</i>	62	Toisaalta en tiedä vielä, voi olla, että näille sanoille on löydetty jo joitain etymologisia selityksiä (LAS2-7tt01te02).
<i>haluaisin</i>	14	Haluaisin tietää ensin, kehittääkö lapsi tämän prosessin mukaan (LAS2-12tt01te07).
<i>muistan</i>	12	Jos muistan oikein se ilmestyi v. 2002 tai 2003 (LAS2-22tt01te20).
<i>olin</i>	11	Vaihdoin kieltä helposti riippuen sitä, kenen kanssa olin juttelemassa (LAS2-10tt01te01).
<i>luulen</i>	8	En muista oikeasti, mutta luulen , että innovaation diffuusioteoria puhuu uuden asian laajentumisesta (LAS2-24tt01te07).
<i>oletan</i>	8	Oletan , että virheisiin vaikuttavat sekä yksilölliset tekijät että oppimistyyli ja oppimisstrategiat (LAS2-1tt01te09).
<i>pidän</i>	8	Pidän myös millä tavalla esittäjä esitti kirjan (LAS2-22tt01te20).
<i>voisin</i>	8	Itsestäni voisin sanoa, että parhaiten opin suomen kommunikoidessani naatiivien kanssa (LAS2-6tt01te01).
<i>voin</i>	7	Jos yritän vertailla suomen ja venäjän kieliä voin löytää yleisiä ja tietysti vastakkaisia piirteitä (LAS2-22tt01te18).

Kun tarkastelee, missä verbeissä yksikön 1. persoonapäätte tyypillisesti esiintyy, voi tehdä päätelmiä sen funktioista. Taulukko 2 osoittaa, että yksikön 1. persoonassa olevien *olla*- ja kieltoverbien määrä on merkittävä verrattuna muihin verbeihin. Täten voi olettaa, että ensimmäisen persoonan verbien ensisijainen tehtävä on osoittaa, mitä kirjoittaja on tehnyt tai mitä kirjoittaja ei ole tehnyt. Taulukon *olen*-verbin esimerkkiesiintymässä kirjoittaja kertoo, miten hän on ryhmittänyt sanat. Kirjoittaja antaa lukijalle lukuohjeen, ja samalla hän korostaa ensimmäisen persoonan avulla tehneensä itse ryhmittelyn. Myös *en*-verbin esimerkkiesiintymässä kirjoittaja on vuorovaikutuksessa lukijan kanssa. Kirjoittaja viestii lukijalle, ettei hän ole varma tulkintansa luotettavuudesta. Esimerkit 13 ja 14 tukevat edellä esitettyä päätelmää yksikön 1. persoonan verbien funktiosta oppijankielisissä tenttivastauksissa.

13) **Olen** lukenut Marita Mäkisen tutkimusta osittain, sen takia **en vastannut** kysymyksiin 7, 8, 9 (LAS2-11tt01te09).

14) -- sosio-... (lingvistinen?) kompetenssi (**en muista** tarkkaa termiä, mutta sillä tarkoitetaan kykyä käyttää kieltä sopivalla tavalla tilanteesta riippuen (LAS2-33tt01te10).

Esimerkissä 13 kirjoittaja kertoo, että hän on lukenut tenttikirjallisuutta vain osittain. Samalla kirjoittaja perustelee valintaansa olla vastaamatta tiettyihin tenttikysymyksiin. Persoonamuotoisella verbillä kirjoittaja siis kommentoi tekemäänsä ratkaisua. Esimerkissä 14 sen sijaan ilmaistaan tiedollista epävarmuutta, kun kirjoittaja kertoo lukijalle suoraan olevansa epävarma käyttämänsä käsitteen paikkansapitävyydestä. Myös *muistan-*, *luulen-* ja *oletan-*verbien esimerkkiesiintymissä (taulukko 2) ilmaistaan asiantilaan liittyvää henkilökohtaista epävarmuutta. Kvalitatiivista analyysia tehdessä huomio kiinnittyy siihen, että esimerkin 14 kaltaisia, epävarmuutta ilmaisevia kommentteja esitetään usein kaarisulkeiden sisällä tekstin varsinaisen asiasisällön ohella. Kommenttien esittämien kaarisulkeiden sisällä luo eksplisiittistä vuorovaikutteisuutta asiasisältöön keskittyviin tenttivastauksiin.

Taulukon 2 esimerkkiesiintymät eivät kaikki liity epävarmuuden ilmaisuun tai henkilökohtaisten ratkaisujen ja tekojen raportointiin. Myöskään kaikilla *en-* ja *olen-*verbeillä ei ilmaista edellä mainittuja asioita. Esimerkit 15 ja 16 osoittavat, mitä muuta ensimmäisen persoonan verbeillä tehdään oppijankielisissä tenttivastauksissa.

15) **Olen** ihan varmasti yksikieliseksi unkarilaiseksi kasvatettu, niin kuin monet muut transylvanialaisetkin (LAS2-10tt01te011).

16) Suomen kielen liitepartikkelien funktioita ja niiden vastaavia ilmiöitä japaninkielisessä käännöksessä tutkittuani **olen havainnut**, että suomen kielen liitepartikkeleilla on runsaasti funktioita – (LAS2-12tt01te09).

Kuten edellä olevista esimerkeistä voi tulkita, ensimmäisen persoonan avulla kirjoittaja tuo esiin jonkin omakohtaisen kokemuksen tai havainnon. Esimerkissä 15 kirjoittaja kertoo *olen-*verbin avulla henkilökohtaisesti omasta kokemuksestaan ja kielitaustastaan. Esimerkissä 16 kirjoittaja esittää omakohtaisen havaintonsa liitepartikkeleista ensimmäisessä persoonassa. Yhtä lailla taulukon 2 *haluaisin-*, *olin-* ja *pidän-*verbien esimerkkiesiintymissä kirjoittaja tuo esiin henkilökohtaisen kokemuksena liittyen haluun, muistoon tai mieltymyksen kohteeseen. *Voisin-* ja *voim-*verbien esimerkkiesiintymissä (taulukko 2) voi tulkita olevan kyse oman kokemuksen ilmaisemisesta. Toisaalta *voida-*verbi lieventää väitelauseen varmuusastetta ja ilmaisee epävarmuutta kyseisissä esimerkeissä. Kertoessaan omasta kokemuksestaan ensimmäisessä persoonassa kirjoittaja samalla lieventää sen tiedollista yleistettävyyttä modaalisella *voida-*verbillä.

Myös natiivikieliset kirjoittajat (esimerkit 17 ja 18) luovat tenttivastauksiinsa henkilökohtaista ja persoonallista tyyliä kertoessaan ensimmäisen persoonan verbeillä omista kokemuksistaan.

17) Muodollisen subjektin puuttuminen voi myös tuottaa hankaluuksia, tämän **huomasin** erityisesti oppijan tekstiä korjatessani (LAS2-vtt01vert121).

18) **Opin** myös, että aina on syytä tarkistaa uudelleen ja uudelleen tutkimuksen alussa tehtyjä valintoja (LAS2-vtt01vert125).

Esimerkeissä 17 ja 18 kirjoittaja kertoo omakohtaisesti huomioistaan ja luennoilla oppimistaan asioista. Käyttämällä ensimmäisen persoonan verbiä kirjoittaja korostaa omaa kokemustaan. Vaikka *huomasin*-verbi (n=4) ja *opin*-verbi (n=3) toistuvatkin aineistossa muutaman kerran, natiivikielisissä tenttivastauksissa ei juuri tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksia. Natiivikielisissä tenttivastauksissa ensimmäisen persoonan verbeillä ilmaistaan tyypillisesti epävarmuutta (esimerkki 19) tai kommentoidaan henkilökohtaisia ratkaisuja ja tekstin tuottamista (esimerkki 20).

19) **En tiedä**, olisiko aihetta tarvinnut käsitellä sen laajemmin, mutta tämä esimerkki konkretisoi hyvin verbityyppien hyödyt (LAS2-vtt01vert122).

20) Lähtökohtana, jota **en** taulukkoon **kirjannut**, **pidin**, että kaikki listan sanat sisältävät vettä eli ovat vesistöjä. **Pohdin** myös, olisiko ollut mahdollista erottaa näitä vesistöjä koon perusteella, mutta käytännössä se olisi ollut sekä hankalaa että irrelevanttia. (LAS2-vtt01vert096.)

Edellä olevien esimerkkien perusteella voi todeta, että oppijankielisten tenttivastausten tavoin natiivikielisissä tenttivastauksissa ensimmäisellä persoonalla ilmaistaan tiedollista epävarmuutta ja kommentoidaan omia ratkaisuja. Olen tulkinnut, että natiivikielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonassa olevia verbejä käytetään eniten (n=28) omia ratkaisuja ja tekoja kommentoitaessa. Esimerkin 20 tapaan kirjoittajat tyypillisesti kommentoivat tekstin tuottamista ja perustelevat ratkaisujaan lukijalle. Tämä näkyy aineistossa esimerkiksi persoonamuotoisten *vertaan-*, *valitsin-*, *pohdin-* ja *käsittelen-*verbien esiintymisissä.

Natiivikielisissä tenttivastauksissa ensimmäisen persoonan käyttö vaikuttaisi olevan luontevaa etenkin siis silloin, kun on kyse omien tekojen ja ratkaisujen esittelystä. Tämä pätee myös oppijankielisiin tenttivastauksiin. Natiivikielisiin tenttivastauksiin verrattuna oppijankielisissä tenttivastauksissa on tyypillisempää tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksia ensimmäisen persoonan verbejä hyödyntäen. Molemmissa aineistoissa ensimmäisen persoonan verbit esiintyvät epävarmuuden ilmaisun yhteydessä. Aineistoja yhdistää lisäksi se, että niissä yksikön 1. persoonan kieltoverbi erottuu määrältään merkittäväksi verbiksi. Tämän lisäksi suomenoppijoiden tenttivastauksissa käytetään runsaasti persoonamuotoista *olen*-verbiä. Kaikkiaan yksikön 1. persoonassa olevien verbien määrä tuhatta sanetta kohti on pieni niin oppijankielisissä (1,70) kuin natiivikielisissä (0,76) tenttivastauksissa. Molemmissa aineistoissa verbin persoonapäätteen käyttö on kuitenkin yleisempää kuin *minä*-pronominin käyttö.

4.1.3 Yksikön ensimmäisen persoonan omistusliite

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliitteen esiintymien määrä (n=172) on vähäisempi verrattuna pronominiinien (n=184) ja verbien (n=367) määriin. Näin ollen omistusliite on suomenoppijoiden tenttivastauksissa vähiten käytetty minä-persoonan ilmaisutapa. Tämä ei päde natiivikielisiin tenttivastauksiin, joissa omistusliite on esiintymien määrältään (n=38) toiseksi yleisin tapa ilmaista minä-persoonaa verbien (n=51) jälkeen. Oppijankielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliitteiden määrä (n=172) on tuhatta sanetta kohti 0,79. Natiivikielissä tenttivastauksissa omistusliitteitä (n=38) esiintyy tuhatta sanetta kohti 0,53. Aiemmissä luvuissa käsiteltyjen kieliainesten tapaan myös omistusliite on interpersoonaisen metadiskurssin ilmaisukeino, joka esiintyy tuhatta sanetta kohti useammin oppijankielisissä kuin natiivikielisissä tenttivastauksissa. Tällä tavoin voi päätellä, että oppijankielisissä tenttivastauksissa vuorovaikutteisuus on eksplisiittisempää kuin natiivikielisissä tenttivastauksissa.

Kun analysoi kvalitatiivisesti omistusliitteen esiintymiä, yksikön 1. persoonan omistusliitteen funktioksi erottuu selkeästi mielipiteen ilmaisu. Havaintoa omistusliitteen funktiosta puoltaa se, että oppijankielisissä ja natiivikielisissä tenttivastauksissa omistusliitettä käytetään eniten *mielestäni*-adverbiaalissa. Kyseinen omistusliitteen sisältävä adverbiaali esiintyy oppijankielisissä tenttivastauksissa 47 kertaa ja natiivikielisissä tenttivastauksissa 15 kertaa. Esimerkit 21–24 kiteyttävät, miten ja millaisia mielipiteitä omistusliitteisellä *mielestäni*-adverbiaalilla ilmaistaan.

- 21) Hän kuvasi taiteellisesti luontoa, mikä on minun **mielestäni** kiinnostava (LAS2-23tt01te19).
- 22) **Mielestäni** hän tiivisti teoksessaan hyvin sen vaikeuden, joka kaksi- tai monikielisten kielitaidon arviointiin liittyy (LAS2-vtt01vert074).
- 23) **Mielestäni** funktionaalinen opetus on siitä, että yritetään löytää tasapainon opetuksessa kirja- ja puhekielen välillä, täytyy ottaa huomioon myös se mistä itse oppija on kiinnostunut ja mitä hän halua tietää ja osata (LAS2-22tt01te13).
- 24) Toisaalta slangi on alun perin minun **mielestäni** salakieli, joka heijastaa nuorten identiteettiä (LAS2-22tt01te10).

Oppijankielisessä esimerkissä 21 ja natiivikielisessä esimerkissä 22 kirjoittaja ilmaisee *mielestäni*-adverbiaalilla mielipiteensä tenttivastauksessa käsiteltävästä teoksesta. Omistusliitteellä kirjoittaja painottaa, mikä juuri hänen mielestään on kiinnostavaa ja onnistunutta teoksessa. Esimerkeissä ei pyritä esittämään tiedollisesti yleistettävää väitelausetta, vaan keskeistä on oman mielipiteen ilmaiseminen. Sen sijaan esimerkeissä 23 ja 24 kirjoittaja käyttää *mielestäni*-adverbiaalia vastakkaisella tavalla. Tulkitsen, että kyseisissä esimerkeissä kirjoittaja ilmaisee *mielestäni*-adverbiaalilla pikemmin epävarmuutta kuin korostaa omaa tulkintaa ja mielipidettä. Esimerkkien 23 ja 24 väitteet voisi esittää ilman *mielestäni*-adverbiaalia (vrt. *Toisaalta*

slangi on alun perin salakieli – –). Kirjoittajan voi päätellä olevan epävarma esittämänsä väitteen totuudenmukaisuudesta, joten hän lieventää varmuusastetta omistusliitteisellä adverbialilla. Esimerkit 23 ja 24 ovat molemmat peräisin oppijankielisistä tenttivastauksista, sillä natiivikielisistä tenttivastauksista ei löydy vastaavanlaisia esiintymiä. Tulkintani mukaan natiivikielisissä tenttivastauksissa *mielestäni*-adverbiaaleilla ilmaistaan vain omaa tulkintaa ja mielipidettä.

Oppijankieliset ja natiivikieliset tenttivastaukset eroavat myös siinä, että oppijankielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliitettä käytetään toiseksi eniten *tutkimus*-sanassa. Siinä missä omistusliitteinen *tutkimus*-sana ei esiinny kertaakaan natiivikielisissä tenttivastauksissa, oppijankielisissä tenttivastauksissa se esiintyy 24 kertaa. Oppijankielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliitettä käytetään myös sanoissa *tutkielma* (n=6) ja *työ* (n=5). Täten voi päätellä, että omistusliitettä käytetään omaa tutkimustyötä referoitaessa (esimerkki 25).

25) Vaikka ilmiö on jo tutkittu sekä unkarin että suomen kielessä, **tutkimukseni** tuntuu tarpeelliselta, sillä se liittyy unkarinkielistä ja suomenkielistä tutkimusta yhteen: ei-syntyperäiset unkarilaiset **informantini** puhuvat äidinkielenään suomea, kun taas ei-syntyperäiset suomalaiset unkaria. Koska aineisto on kerätty samanlaisen lomakkeen avulla, omia **tuloksiani** voi järkevästi ja luonnollisesti verrata aikaisempaan tutkimukseen. (LAS2-10tt01te09.)

Esimerkissä 25 kirjoittaja kertoo omasta tutkimuksestaan referoiden sitä ja argumentoiden sen puolesta. Yksikön 1. persoonan omistusliite on kieliaines, joka liittyy esimerkissä käsiteltävän tutkimuksen kirjoittajan omaksi – ilman omistusliitettä voisi syntyä mielikuva, että kirjoittaja kertoo jonkun muun tutkimuksesta. Omistusliitteellä kirjoittaja ilmaisee läsnäoloaan sekä tutkimukseensa sitoutumista ja siihen liittyvää panostaan. Kiinnostavaa on, ettei kirjoittaja käytä omistusliitettä *aineisto*-sanassa. Kuvaillessaan aineistoaan kirjoittaja on valinnut persoonattoman esitystavan, eikä hän tällä tavoin ilmaise sitoutumistaan siihen. Toisaalta persoonaton esitystapa tuo vaihtelua omaa läsnäoloa ja sitoutumista korostavaan esitystapaan. Omistusliitteetön *aineisto*-sana voi olla merkki kirjoittajan tietoisesta pyrkimyksestä soveltaa persoonallista sekä persoonatonta tyyliä samassa tekstissä.

Natiivikielisissä tenttivastauksissa vain *mielestäni*-adverbiaali erottuu määrällisesti merkittäväksi yksikön 1. persoonan omistusliitteen esiintymäksi. Tästä huolimatta natiivikielisiä tenttivastauksia tarkastellessa voi havaita, että myös niissä omistusliitettä käytetään omaa läsnäoloa, sitoutumista ja panosta ilmaistaessa. Sitoutuminen ja panos välittyvät etenkin verbeissä, joita on taivutettu MA-infinitiivissä ja yksikön 1. persoonan omistusliitteessä. Esimerkkien 26 ja 27 tapaan aineistossa esiintyvät *merkitsemäni*-, *tuottamani*- ja *esittelemässäni*-verbit ilmaisevat kirjoittajan läsnäoloa samalla kun ne kommentoivat ja tuovat ilmi kirjoittajan tekemiä ratkaisuja.

26) Esimerkiksi jo aiemmin **mainitsemillani** kotiäideillä, ikääntyvillä henkilöillä ja lapsilla nuorilla on usein aivan erilaiset tarpeet (LAS2-vtt01vert074).

27) **Mainitsemani** ajan, tyylin ja aiheen maksiimit helpottavat kanssakäymistä vieraiden ja tuttujen ihmisten kanssa (LAS2-vtt01vert109).

Esimerkkien 26 ja 27 omistusliitteisiä verbejä voi pitää ensinnäkin koheesion keinoina, joilla kirjoittaja osoittaa lukijalle tekstissä esitettyjen asioiden välisiä suhteita. Toisaalta kyseiset verbit ovat oman läsnäolon osoittamisen ja persoonallisen tyylin keinoja. Yksikön 1. persoonan omistusliitteellä kirjoittaja painottaa omaa sitoutumistaan viestien samalla, että tekstissä esitetyt asiat ovat hänen ajattelunsa tuotoksia. Vastaavanlaisia omistusliitteisiä ja infinitiivimuotoisia verbejä, joilla luodaan vuorovaikutteisuuden lisäksi koheesiota, ei tulkintani mukaan esiinny edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa.

Niin oppijankielisissä kuin natiivikielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliitettä käytetään selvästi eniten oman mielipiteen ja tulkinnan ilmaisun yhteydessä. Tämä näkyy siinä, että molemmissa aineistoissa omistusliitettä käytetään eniten *mielestäni*-adverbiaalissa. Omistusliitteellä saatetaan lisäksi ilmaista epävarmuutta sekä korostaa omaa sitoutumista ja läsnäoloa. Kuten tässä ja edellisissä luvuissa analysoidut esimerkit tiivistäen osoittavat, kirjoittajan läsnäolo on eksplisiittistä lähinnä omia mielipiteitä, tekoja, ratkaisuja ja kokemuksia esiteltäessä. Läsnäolon ilmaisemista edellä mainittujen asioiden yhteydessä voi pitää akateemiselle diskurssille ominaisena (ks. luku 2.1), minkä vuoksi tenttivastausten voi tulkita pääsääntöisesti noudattavan akateemisen kielen konventioita.

Myös läsnäolon ja vuorovaikutteisuuden implisiittisyys on akateemiselle diskurssille tyypillistä (Luukka 1992: 7). Yksikön 1. persoonan pronomien ja verbien lailla omistusliitteen esiintymien määrä tuhatta sanetta kohti on vähäinen sekä oppijankielisissä (0,79) että natiivikielisissä (0,52) tenttivastauksissa. Edellä mainitun tuloksen perusteella voi todeta, että kirjoittajan läsnäolo on tenttivastauksissa akateemiselle diskurssille tyypillisesti implisiittistä. On siis odotuksenmukaista, että seuraavissa luvuissa käsiteltävät passiivi ja nollapersoonat esiintyvät tuhatta sanetta kohti huomattavasti useammin kuin vuorovaikutteisuuden eksplisiittisyyttä luovat ensimmäisen persoonan ilmaukset.

4.2 Kirjoittajan etäännyneisyys tenttivastauksissa

4.2.1 Passiivi

Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa on yhteensä 2766 passiivimuotoista finiittiverbiä, kun taas natiivikielisissä tenttivastauksissa niitä on yhteensä 1140. Suomenoppijoiden tenttivastauksissa passiivimuotoisia finiittiverbejä esiintyy tuhatta sanetta kohti 12,8. Natiivikielisissä tenttivastauksissa esiintymiä on tuhatta sanetta kohti 15,8: verrattuna oppijankielisiin tenttivastauksiin passiivin käyttö on hieman yleisempää. Merkittävä ero liittyy kuitenkin ensimmäiseen persoonaan ja passiiviin, sillä molemmissa aineistoissa passiiviverbejä esiintyy huomattavasti enemmän kuin yksikön 1. persoonan verbejä. Tämä tulos vahvistaa havaintoa siitä, että tenttivastauksissa persoonaton esitystapa on tyypillisempi kuin persoonallinen.

Taulukko 3 sisältää kymmenen yleisintä passiivimuotoista verbiä oppijankielisissä tenttivastauksissa. Taulukossa olevat esimerkkiesiintymät havainnollistavat passiivimuotoisten verbien käyttöä. Niitä tarkastelemalla voi päätellä, millaisia vuorovaikutuksellisia asenteita passiivilla ilmaistaan.

TAULUKKO 3. Oppijankielisten tenttivastausten yleisimmät passiivimuotoiset verbit.

Verbi	Määrä	Esimerkkiesiintymä
<i>käytetään</i>	289	Modaaliverbien yhteydessä käytetään tätä, samalla myös diktiivisten verbien yhteydessä (LAS2-10tt01te06).
<i>voidaan</i>	196	Ennen kaikkea sanat voidaan jakaa niiden taivutusmuotojen perusteella (LAS2-14tt01te05).
<i>puhutaan</i>	105	Teoksessa puhutaan kahdesta tavasta lähestyä kielenoppimista (LAS2-19tt01te09).
<i>pidetään</i>	55	Tornionlaakson kieltä pidetään meänkielenä (LAS2-13tt01te07).
<i>ilmaistaan</i>	54	Tekijä ilmaistaan objektimuotoisena (LAS2-10tt01te06).
<i>käytettiin</i>	52	Vanhassa kirjasuomessa käytettiin ablatiivia (LAS2-13tt01te16).
<i>muodostetaan</i>	38	Supistumaverbeissä muodostetaan imperfekti -si-suffiksilla (LAS2-36tt01te02).
<i>sanotaan</i>	33	Nykyään se sanotaan unkarissa sivulauseella (LAS2-37tt01te06).
<i>alettiin</i>	32	1600-luvulla alettiin myös kirjoittaa ne ruotsiksi (LAS2-3tt01te08).
<i>tarvitaan</i>	30	Kieleen tarvitaan kuitenkin koko ajan uusia sanoja (LAS2-4tt01te11).

Oppijankielisissä tenttivastauksissa passiivimuoto esiintyy tyypillisimmin *käytetään*-verbissä. Tämän havainnon perusteella voi todeta, että tenttivastauksissa pyritään tyypillisesti kuvailemaan

kieliainesten käyttöä. Koska kyse on yleisestä ja objektiivisesta kuvailusta, verbillä ei viitata kehenkään tiettyyn henkilöön. Olennaista ei ole, kuka kieltä käyttää – geneerisen passiivin myötä huomio kiinnittyy itse tekemiseen, kielen käyttötapaan. Tämä havainto pätee myös verbien *puhutaan*, *ilmaistaan*, *käytettiin*, *muodostetaan*, *sanotaan*, *alettiin* ja *tarvitaan* esimerkkiesiintymiin (taulukko 3). Keskeistä ei ole esimerkiksi sen nimeäminen, kuka ilmaisee tekijää objektiivimuotoisena tai ketkä ovat käyttäneet ablatiivia vanhassa kirjasuomessa. Esimerkkiesiintymien geneerisillä passiiviverbeillä viitataan kaikkiin mahdollisiin olentoihin sekä yleisiin tapahtumiin ja kielenkäyttötapoihin.

Taulukon 3 *puhutaan*-verbin voi tulkita olevan spesifi passiiviverbi. Koska esimerkin kirjoittaja käsittelee tenttivastauksessaan tiettyä teosta, *puhutaan*-verbillä kirjoittajan oletetaan viittaavan tiettyyn puhujaan, teoksen tekijään. Teosta olisi mahdollista käsitellä esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Teoksessa henkilö X puhuu kahdesta tavasta lähestyä kielenoppimista.” Kirjoittaja on kuitenkin valinnut persoonattoman esitystavan, minkä vuoksi huomio ei kiinnity teoksen tekijään vaan yksinomaan asiasisältöön, kielenoppimisen lähestymistapoihin. Passiivimuotoisella verbillä kirjoittaja lähestyy käsittelemäänsä teosta ja sen aihetta asiakeskeisesti. Niin oppijankielisissä (esimerkki 28) kuin natiivikielisisissä (esimerkki 29) tenttivastauksissa käytetään geneeristä ja asiakeskeistä tapaa käsitellä toisten teoksia.

28) Agricolan ensimmäinen kirja Abckiria **oli kirjoitettu** vuonna 1543 – – (LAS2-29tt01te08l).

29) Saarion väitöksessä **käsitellään** S2-oppijoita yhteiskuntaopin tunnilla (LAS2-vtt01vert122).

Kummassakaan esimerkissä kirjoittaja ei käytä yksikön 3. persoonan verbiä, vaikka teoksen tekijä nimetään. Passiivin käyttö edellä olevien kaltaisissa virkkeissä voi olla tapa luoda hyvin persoonatonta tyyliä tekstiin. Sen lisäksi, että kirjoittaja piilottaa itsensä asiasisällön taakse, kirjoittaja häivyttää tekstistä kaikki muutkin henkilöt passiiviverbeillä ja asiakeskeisyydellä.

Asiakeskeisyys välittyy myös *voidaan*- ja *pidetään*-verbien esimerkkiesiintymissä (taulukko 3). Kyseisillä modaalisisilla verbeillä on kuitenkin erilainen funktio taulukon muihin verbeihin verrattuna. Passiivimuoto osoittaa, ettei kirjoittajan esittämä väite ole ensinnäkään hänen omansa. Tämän lisäksi passiiviverbillä ilmaistaan, ettei esitetty väite ole välttämättä ainut tapa käsitellä aihetta. Ilmaisuihin *voidaan jakaa* paljastaa, että tenttivastauksessa esitetyn jaottelutavan lisäksi on olemassa vaihtoehtoisia tapoja jaotella sanoja. Samoin *pidetään*-verbi viestii, että Tornionlaakson kielenä saatetaan pitää myös jotain toista kieltä. Kyseisissä esimerkkiesiintymissä passiivimuotoiset verbit lieventävät väitelauseen varmuusastetta ja tiedollista yleistettävyyttä. Passiivimuodoilla osoitetaan lukijalle, että on olemassa vaihtoehtoisia tulkintatapoja eikä esitetty näkökulma ole ainut ja ehdoton.

Tämä passiivilla ilmaistava vuorovaikutuksellinen asenne on havaittavissa myös natiivikielissä tenttivastauksissa, kun tarkastellaan taulukossa 4 esitettyä *voidaan*-verbiä. *Voidaan*-verbillä, joka on natiivikielisistä passiiviverbeistä yleisin, esitetään yleispätevä näkökulma samalla kun jätetään tilaa muille tulkintatavoille.

TAULUKKO 4. Natiivikielisten tenttivastausten yleisimmät passiivimuotoiset verbit.

Verbi	Määrä	Esimerkkiesiintymä
<i>voidaan</i>	227	Sanojen voidaan ajatella muodostavan kielessä hierarkoita (LAS2-vtt01vert003).
<i>tarkoitetaan</i>	71	Sisältösanoilla tarkoitetaan sanoja, joilla itsessään on jokin merkitys (LAS2-vtt01vert003).
<i>käytetään</i>	43	Ääneen lausutusta puheesta käytetään myös termiä lausuma (LAS2-19tt01te09).
<i>viitataan</i>	26	Vuoroparilla viitataan keskustelun etenemiseen (LAS2-vtt01vert086).
<i>puhutaan</i>	25	Synonymiasta puhutaan silloin kuin kahdella eri muotoisella sanalla on sama merkitys (LAS2-vtt01vert096).
<i>ilmaistaan</i>	24	Useissa kielessä määräisyyttä ilmaistaan artikkelilla (LAS2-vtt01vert095).
<i>pyritään</i>	23	Kotoutumista pyritään edistämään erilaisin toimenpitein ja palveluin (LAS2-vtt01vert069).
<i>tarvitaan</i>	23	Molempia tarvitaan kokonaisuudessa, eikä kumpikaan voi muodostaa sitä yksin (LAS2-vtt01vert007).
<i>kutsutaan</i>	17	Hyponymiaksi kutsutaan ilmiötä, jossa kategorisoidaan sanoja toistensa hypojä hyperonyymeiksi (LAS2-vtt01vert101).
<i>katsotaan</i>	17	Tämän jälkeen tutkitaan sanaparia, ja katsotaan missä kohtaa sanat eroavat toisistaan (LAS2-vtt01vert025).

Kuten taulukot 3 ja 4 osoittavat, *voidaan*-passiiviva käytetään tenttivastauksissa runsaasti muihin passiivimuotoihin verrattuna. On siis oletettavaa, että tenttivastauksissa passiivin yksi merkittävimmistä tehtävistä on lieventää väitelauseen varmuusastetta ja ehdottomuutta. Lisäksi geneerinen passiivimuoto häivyttää henkilökeskeisyyttä ja korostaa, ettei kirjoittaja esitä väitettä itse vaan kyseessä on yleinen muttei suinkaan ainut näkemys.

Modaalista *voidaan*-verbiä lukuun ottamatta taulukon 4 passiiviverbit liittyvät yleispätevien asiantilojen kuvailuun. Kyseiset verbit eivät ole modaalisia, joten niillä ei lievennetä varmuusastetta. Esimerkiksi *tarkoitetaan*- ja *käytetään*-verbien esimerkkiesiintymissä esitetään yleisesti hyväksytyt määritelmät sisältösanan ja lausuman käsitteistä. Kuten vastaavanlaisten oppijankielisten passiiviverbien yhteydessä on todettu, huomio ei tällöin kiinnity tekijöiden identiteettiin vaan itse tekemiseen eli aiheen kuvailuun ja määrittelyyn. Koska edellä mainittujen käsitteiden määritelmät

ovat yleisesti hyväksytyjä, ei ole olennaista ilmaista määrittelijöiden identiteettiä. Väitteen totuudenmukaisuuden vuoksi kirjoittaja etäännyttää omaa läsnäoloaan ja referoi tenttikirjallisuudessa esitettyjä tosiasioita. Taulukoiden 3 ja 4 esimerkkiesiintymistä välittyy, että tenttivastauksissa passiivimuotoisilla verbeillä tyypillisesti referoidaan tenttikirjallisuutta asiakeskeisesti. Kun tenttivastauksissa esitetään faktoja, persoonattoman asiatekstin tuottaminen vaikuttaisi olevan keskeisempää kuin omien mielipiteiden tai muiden näkemyksien ilmaiseminen.

Oman läsnäolon etäännyttäminen passiivilla ei liity pelkästään faktojen ja yleisesti pätevien asiantilojen referointiin. Passiivia käytetään esimerkiksi virkkeissä, joissa kirjoittaja esittää omia tulkintojaan (esimerkki 30) tai viittaa aikaisempaan tekstiinsä (esimerkki 31). Tällöin persoonallinen ja persoonaton esitystapa saattavat vaihdella samassa virkkeessä (esimerkit 32 ja 33).

30) Eli lause "rotkoon on kasvanut ruohoa" **ymmärretään** toiminnan sisältävänä, eikä staattisena tilana (LAS2-14tt01te02).

31) Tällainen määräisyys voi perustua erilaisiin syihin, kuten tuttuuteen aikaisemmasta yhteydestä (esim. koira, josta aiemmin **puhuttiin**) (LAS2-vtt01vert085).

32) Koska aineisto **on kerätty** samanlaisen lomakkeen avulla, **omia tuloksiani** voi järkevästi ja luonnollisesti verrata aikaisempaan tutkimukseen (LAS2-10tt01te09).

33) Saarion mukaan termit pitäisi selittää. (**Omasta mielestäni** termien selittämiseen kyllä **kiinnitetään** huomiota – –. (LAS2-vtt01vert120.)

Oppijankielisessä esimerkissä 30 on kyse omakohtaisesta tulkinnasta ja siitä, miten kirjoittaja itse ymmärtää lauseen. Lausetta koskeva tulkinta esitetään persoonattomalla tyyllillä, mikä etäännyttää kirjoittajan läsnäoloa sekä lieventää esitetyn tulkinnan tiedollista yleistettävyyttä. Natiivikielisessä esimerkissä 31 kirjoittaja viittaa aikaisempaan tekstiinsä passiivilla, minkä vuoksi ilmaus *aiemmin puhuttiin* ei kiinnity eksplisiittisesti kirjoittajaan. Edellä mainitut passiivimuodot luovat dialogisuutta, sillä niiden voi tulkita kutsuvan lukijaa mukaan havainnoimaan tekstiä sekä keskustelemaan kirjoittajan kanssa.

Esimerkeissä 32 ja 33 käytetään persoonatonta ja persoonallista tyyliä rinnakkain. Oppijankielisessä esimerkissä 32 kirjoittaja kertoo aineistonsa keräämisestä persoonattomasti, kun taas tuloksien yhteydessä kirjoittaja käyttää ensimmäistä persoonaa. Spesifi passiivirakenne *on kerätty* viittaa selvästi kirjoittajaan, mutta se ei eksplisiittisesti ilmaise kirjoittajan sitoutumista aineistoon. Persoonattoman ja persoonallisen tyylin vuorottelu luo tekstiin kompleksisuutta, mutta toisaalta oman läsnäolon ja panoksen ilmaiseminen voisi tässä yhteydessä olla tarkoituksenmukaista. Natiivikielisen esimerkin 33 persoonamuotoinen adverbi luo vuorovaikutteisuutta tenttikirjallisuutta referoivaan

virkkeeseen. Kaarisuluissa esitetty omakohtainen mielipide tuo esiin erilaisen näkökulman tenttivastauksessa käsitellystä aiheesta, ja se toimii ikään kuin lukuohjeena aiheen käsittelyyn.

On kyse sitten natiivi- tai oppijankielisistä tenttivastauksista, passiivimuotoisilla verbeillä kirjoittaja ennen kaikkea etäännyttää läsnäoloaan. Passiiviverbit kiinnittävät lukijan huomion asiasisältöön sekä häivyttävät henkilökeskeisyyttä ja vuorovaikutteisuutta. Kuten taulukot 3 ja 4 osoittavat, passiivia käytetään verbeissä, joilla referoidaan tenttikirjallisuutta asiakeskeisesti. Kirjoittajat käyttävät tosiasioita referoidessaan passiivimuotoa eivätkä ilmaise epävarmuutta tai omaa läsnäoloaan. Kun kyse ei ole ehdottomista faktoista, kummassakin aineistossa modaalisisilla passiiviverbeillä annetaan tilaa muille tulkinnoille. Molemmissa tapauksissa passiivimuoto osoittaa, ettei kirjoittajan esittämä väite ole hänen omansa. Jos kyse on nimenomaan kirjoittajan omasta tulkinnasta, teosta tai mielipiteestä, passiiviverbit etäännyttävät kirjoittajaa niistä.

Edellä olevasta yhteenvedosta voi päätellä, että passiivimuotoisten verbien funktiot ovat tenttivastauksissa pitkälti samoja aineistosta riippumatta. Huomionarvoinen ero aineistojen välillä on se, että natiivikielissä tenttivastauksissa (15,8) passiivi esiintyy tuhatta sanetta kohti hieman useammin kuin oppijankielisissä tenttivastauksissa (12,8). Jo passiivimuotojen tarkastelu osoittaa, että persoonaton tyyli on molemmissa aineistoissa tyypillisempi kuin persoonallinen.

4.2.2 Nollapersoonaa

Kvalitatiivisen analyysin mukaan suomenoppijoiden tenttivastauksissa on yhteensä 596 nollapersoonalauseita, joista puuttuu subjekti ja joissa predikaatti on yksikön kolmannessa persoonassa. Natiivikielissä tenttivastauksissa vastaavia lauseita on 341. Kvalitatiivisella analyysillä saatavat määrät poikkeavat merkittävästi Korpin laajennetulla haulilla saatavista määristä (ks. Liite 2). Tämä johtuu siitä, että olen lähestynyt korpuksen nollapersoonalauseita asettamalla hakuehdoiksi kolme peräkkäistä sanaa: ensimmäinen sana ei saa olla nominisubjekti, toisen täytyy olla yksikön 3. persoonan verbi ja kolmas sana ei saa olla nominisubjekti tai subjektin predikaatiivi. Tällä tavoin käyttämäni hakuehdot mahdollistavat tuloksiksi muun muassa tilalauseet, omistuslauseet ja eksistentiaalilauseet. Hakuehtojen viitatessa kolmeen peräkkäiseen sanaan hakutuloksiksi tulee sanajärjestykseltään tunnusmerkillisiä lauseita, joissa on sekä subjekti että yksikön 3. persoonan verbi (esimerkki 34). Kvalitatiivisella analyysillä olen myös erottanut joukosta lauseet, joissa on nollapersoonan sijaan kyse ellipsisistä (esimerkki 35).

34) Gottlund **sananlaskuissa käytti kalevalamittaa** (LAS2-13tt01te15).

35) Kahdesti hän kirjoitti Kusta Vaasalle kirjeen, **jossa pyysi rahallista** tukea Uuden testamentin työhönsä, **mutta ei kuitenkaan** saanut apua (LAS2-23tt01te10).

Esimerkkien 34 ja 35 lihavoidut sanat havainnollistavat, millaisiin esiintymiin käyttämäni hakuehdot voivat viitata. Esimerkissä 34 hakuehto ei ylety lihavoitujen sanojen ulkopuolelle tunnistamaan subjektia. Esimerkissä 35 ei ole nollapersoonaa, sillä lihavoidut sanat viittaavat selvästi *hän*-subjektiin. Kyse on ellipsisistä, joka vähentää *hän*-subjektin toistoa virkkeessä. Kun esiintymien joukosta poistaa edellä kuvaillun kaltaiset rakenteet, nollapersoonalauseiden määrä on huomattavasti pienempi kuin passiiviverbien. Suomenoppijoiden tenttivastauksissa varsinaisten esiintymien määrä (n=596) on tuhatta sanetta kohti 2,75. Natiivikielissä tenttivastauksissa nollapersoonalauseiden määrä (n=341) on tuhatta sanetta kohti 4,73.

Kummassakin aineistossa nollapersoonaa esiintyy tyypillisimmin modaaliverbeissä. Modaaliverbit vaihtelevat aineistoittain, mutta yhteistä on se, että *voi*-verbi esiintyy runsaiten sekä oppijankielisissä (n=232) että natiivikielisissä (n=127) nollapersoonalauseissa. Taulukko 5 osoittaa, mitkä nollapersoonaiset verbit ovat yleisiä oppijankielisissä tenttivastauksissa edellä mainitun lisäksi.

TAULUKKO 5. Oppijankielisten tenttivastausten yleisimmät nollapersoonaiset verbit.

Verbi	Määrä	Esimerkkiesiintymä
<i>voi</i>	232	Yleisesti ottaen voi sanoa, että alkuvaiheessa tietoisuus oli täysin epämääräinen -- (LAS2-10tt01te08).
<i>ei</i>	88	Kuten se on todettu, luokkien välille ei voi vetää suoraa rajaa (LAS2-10tt01te09).
<i>pitää</i>	75	Tässä pitää mainittaa, että kirjoitusasu ei aina sama kun äänneasu (LAS2-22tt01te01).
<i>täytyy</i>	29	Virhettä täytyy korjata oppijan puheen päättyä (LAS2-6tt01te01).
<i>pitäisi</i>	24	Kielikeskustelussa on keskusteltu siitä, miten pitäisi suhtautua ruotsinsuomeen kielimuotona (LAS2-3tt01te07).
<i>voisi</i>	17	Innovaationa voisi mainita kosketuksia baltilaisiin, germaanisiin ja slaavilaisiin kieliin ja myös omiin sukukieliin (LAS2-14tt01te05).
<i>piti</i>	13	Ruotsia käytettiin paljon, piti keksiä omat sanat, että kansallisidentiteetti kasvoi (LAS2-22tt01te05).
<i>kannattaa</i>	11	Sitä paitsi kannattaa pitää aina mielessä ulkomaalaisten opetuksessa, että heitä varten kieli ei ole ainoastaan väline, vaan myös tavoite (LAS2-21tt01te13).
<i>tulee</i>	9	Siinä kuvataan prosessia, joten tulee käyttää part-a (LAS2-33tt01te10).
<i>osaa</i>	7	Analyysi tarkoittaa, että osaa käsitellä kompleksisempiä rakenteita -- (LAS2-35tt01te14).

Taulukon 5 verbit ovat kaikki tulkinnaltaan modaalisia. Taulukon 5 *voi*- ja *voisi*-verbit sekä liittomuotoinen *ei*-kieltoverbi ilmaisevat episteemistä modaalisuutta, mahdollisuutta ja

mahdottomuutta. Nimeämättä ketään tekijäksi verbien *voi* ja *voisi* esimerkkiesiintymissä osoitetaan, mitä on yleisesti mahdollista sanoa tai mitä voisi mainita. Myös *ei*-kieltoverbin esimerkkiesiintymässä kuvaillaan yleisiä asiantiloja, sillä nollapersoonainen verbiliitto ilmentää ketä tahansa koskevaa mahdottomuutta. Episteemisen modaalisuuden lisäksi nollapersoonaiset verbit ilmaisevat nesessiivisyyttä eli välttämättömyyttä ja suositeltavuutta. Verbien *pitää*, *täytyy*, *piti* ja *tulee* esimerkkiesiintymissä kirjoittaja osoittaa nollapersoonalla välttämättömyyttä ja velvollisuutta, joihin kuka tahansa voi samaistua. Kyseisissä esimerkkiesiintymissä annetaan yleinen, kaikkia koskeva direktiivi. Verbien *pitäisi* ja *kannattaa* esimerkkiesiintymissä ilmaistaan välttämättömyyden sijaan suositeltavuutta. Konditionaalimuotoisuus saa aikaan *pitäisi*-verbissä sen, että esimerkkiesiintymän sävy on enemmän suostutteleva kuin pakottava. Nollapersoonaisen *kannattaa*-verbin esimerkkiesiintymässä annetaan suositus, joka ei kohdistu kehenkään tiettyyn henkilöön.

Riippumatta siitä, ilmentääkö verbi episteemistä modaalisuutta vai nesessiivisyyttä, nollapersoonaisuuden vuoksi lauseessa esitetty asiantila on yleinen ja kaikkia koskeva. Tämä on havaittavassa myös natiivikielissä tenttivastauksissa (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Natiivikielisten tenttivastausten yleisimmät nollapersoonaiset verbit³.

Verbi	Määrä	Esimerkkiesiintymä
<i>voi</i>	127	Niiden suhteen voi verrata olioita tms. (LAS2-vtt01vert009).
<i>tulisi</i>	48	Huomiota tulisi kiinnittää myös opettajien täydennyskoulutukseen – – (LAS2-vtt01vert076).
<i>ei</i>	38	Idiomin merkitys pitää tietää; sitä ei voi päätellä (LAS2-vtt01vert003).
<i>voisi</i>	26	Tosin voisi kuvitella sitä käytettävän kuvaannollisesti – – (LAS2-vtt01vert009).
<i>tulee</i>	19	Merkityspiirteet tulee järjestää taulukkoon tärkeysjärjestyksessä (LAS2-vtt01vert009).
<i>pitäisi</i>	14	Saarion mukaan termit pitäisi selittää (LAS2-vtt01vert120).
<i>pitää</i>	10	Laatu tarkoittaa, että pitää puhua aina totta (LAS2-vtt01vert084).
<i>täytyy</i>	9	Yksipaikkainen on esim. juosta, jonka yhteydessä täytyy ilmaista tekijä (LAS2-vtt01vert020).
<i>saa</i>	5	Oman kielen opetusta saa – – (LAS2-vtt01vert077).

Taulukon 6 esimerkkiesiintymät osoittavat, että myös natiivikielissä tenttivastauksissa nollapersoonaisilla *voi*- ja *voisi*-verbeillä ilmaistaan ketä tahansa koskevaa mahdollisuutta. Kyseisen

³ Edellisistä taulukoista poiketen taulukko 6 sisältää yhdeksän yleisintä verbiä, sillä aineistosta ei erotu kymmeneksi yleisintä nollapersoonaverbiä.

verbin kieltomuodolla ilmaistaan taas yleistä mahdottomuutta, mitä ilmentää *ei*-verbin esimerkkiesiintymä. Taulukkoja 5 ja 6 vertailemalla voi havaita muitakin yhteisiä piirteitä oppijankielisten ja natiivikielisten tenttivastausten välillä. Oppijankielisten esimerkkiesiintymien tapaan verbit *tulee*, *pitää* ja *täytyy* ovat nesessiivisiä, ja ne ilmaisevat geneerisesti välttämättömyyttä ja velvollisuutta. *Pitäisi*-verbin esimerkkiesiintymä on nesessiivinen, mutta kuten oppijankielisen esimerkkiesiintymän yhteydessä on todettu, se ilmaisee enemmän suositusta kuin pakkoa. Aineistot eroavat suositeltavuutta ilmentävien verbien suhteen, sillä natiivikielisissä tenttivastauksissa nollapersonaiset *tulisi*-verbit muodostavat määrällisesti erottuvan ryhmän. Kyseisen verbin esimerkkiesiintymässä kerrotaan yleisesti ja tekijää ilmaisematta, mitä kenen tahansa tulisi tehdä. Sen sijaan oppijankielisissä tenttivastauksissa nollapersonaiset *tulisi*-verbit eivät ole erottuva ryhmä, vaan suositeltavuutta ilmaistaan esimerkiksi *kannattaa*-verbillä.

Nollapersonalla ilmaistaan kummassakin aineistossa ennen kaikkea yleisiä ja samaistuttavia asiantiloja. Tämä häivyttää henkilökeskeisyyttä, mikä on tulkittavissa oppijankielisen *osaa*-verbin esimerkkiesiintymässä (taulukko 5) ja natiivikielisen *saa*-verbin esimerkkiesiintymässä (taulukko 6). Koska kyse on yleisistä asiantiloista, esimerkkiesiintymissä ei ilmaista, ketkä osaavat käsitellä kompleksisia rakenteita tai ketkä saavat oman kielen opetusta. Nollapersonalla käsitellään yleisiä tapahtumia ja asiantiloja, ei tekijää (esimerkit 36 ja 37).

36) Sanomalehdet julkaistettiin ja rahaa **sai** Suomesta ja Virosta – – (LAS2-18tt01te02).

37) Jaollisuuden **tunnistaa** usein siitä, että sana on partitiivissa (LAS2-vtt01vert093).

Oppijankielisessä esimerkissä 36 nollapersonalla korostetaan asiakeskeisyyttä. Koska rahan saajia ei nimetä, keskipisteessä on itse tapahtuma eli rahan saaminen. Samoin natiivikielisessä esimerkissä 37 nollapersonainen verbi kiinnittää huomion tekemiseen eli tunnistamiseen. Kun henkilökeskeisyyttä hävytetään, kirjoittaja piiloutuu asiasisällön taakse sekä etäännyttää omaa läsnäoloaan ja vuorovaikutteisuutta. Tenttivastauksissa läsnäolo kätketään samalla kun omia tulkintoja, kokemuksia sekä esimerkkejä esitetään nollapersonan avulla (esimerkit 38–41).

38) Tähän runoon **samaistuu** heti (LAS2-33tt01te04).

39) Tosin **voisi kuvitella** sitä käytettävän kuvaannollisesti esim. lauseessa "äijien jutut härskiintyivät härskiintymistään" (LAS2-vtt01vert009).

40) Esimerkkeiksi **voi mainita** miesten johtama diskurssia patriarkaalisessa yhteisössä – – (LAS2-17tt01te05).

41) Tässä esimerkkinä **voisi mainita**, että savu on tulen indeksi (LAS2-vtt01vert107).

Oppijankielisessä esimerkissä 38 voi tulkita olevan kyse kirjoittajan omakohtaisesta kokemuksesta, sillä runon mieltäminen samaistuttavaksi on todennäköisesti kirjoittajan oma mielipide. Nollapersoonan avulla kirjoittaja kuitenkin esittää kokemuksensa ja mielipiteensä kenelle tahansa samaistuttavana, yleisenä asiantilana. Natiivikielisessä esimerkissä 39 kirjoittaja ilmaisee oman tulkintansa *härskiintyä*-sanasta nollapersoonaa hyödyntäen. Konditionaalimuotoinen modaaliverbi *voisi* lieventää esitetyn väitteen varmuusastetta, kun taas nollapersoonaa etäännyttää kirjoittajan läsnäoloa. Nollapersoonaa ei eksplisiittisesti ilmaise tulkinnan tai kokemuksen olevan kirjoittajan oma, eikä se korosta kirjoittajan asemaa kokijana tai tiedollisena auktoriteettina. Tämän vuoksi nollapersoonaa saatetaan käyttää etenkin esimerkkejä esittäessä. Oppijankielisessä esimerkissä 40 ja natiivikielisessä esimerkissä 41 kirjoittaja esittää todennäköisesti itse keksityn esimerkin havainnollistaakseen käsiteltävää aihetta. Ilmaukset *voi mainita* ja *voisi mainita* eivät kuitenkaan nimeä kirjoittajaa esimerkin esittäjäksi, mainitsijaksi. Kun läsnäoloa etäännytetään nollapersoonalla, kirjoittajan tiedollinen auktoriteetti ei korostu esimerkkien suhteen.

Vaikka kirjoittaja ensisijaisesti etäännyttää läsnäoloaan nollapersoonalla, nollapersoonaa esiintyy tenttivastauksissa minä-persoonan ilmaisukeinojen rinnalla. Kirjoittaja voi sekä etäännyttää että ilmaista läsnäoloaan hyödyntämällä persoonallista ja persoonatonta esitystapaa samassa virkkeessä (esimerkit 42 ja 43).

42) Minun Suomen kielen nimimaisema **voi** myös **jaeta** useihin ryhmiin (LAS2-18tt01te10).

43) Opin Ilmari Ivaskan esityksestä, että silloin, kun **perustelee** itselleen jo tutkimusta suunnitellessan, mitä oikeastaan **hakee** ja **tekee**, – – työskentely on helpompaa (LAS2-vtt01vert125).

Oppijankielisessä esimerkissä 42 kirjoittaja käsittelee henkilökohtaisesti omaa nimimaisemaansa. Kirjoittaja hyödyntää nollapersoonaa kertoessaan, miten nimimaisemaa voi jaotella. Nollapersoonan vuoksi ei synny mielikuvaa siitä, että jaottelutapa on kirjoittajan oma. Jaottelutapa vaikuttaa päinvastoin kaikkien käytössä olevalta. Jaottelutavan esittäminen nollapersoonan avulla luo dialogisuutta kirjoittajan ja lukijan välille, sillä se kutsuu lukijaa mukaan jaotteluun. Natiivikielisessä esimerkissä 43 kirjoittaja ilmaisee yksikön 1. persoonan verbillä käsittelevänsä omakohtaista oppimiskokemustaan. Kirjoittaja käsittelee opittuja asioita yleisellä, kaikkia koskevalla tasolla nollapersoonaa hyödyntäen. Molemmissa esimerkeissä ensimmäisen persoonan ilmaus viestii, että kyse on pohjimmiltaan kirjoittajan omasta kokemuksesta. Nollapersoonaa taas tuo virkkeeseen vaihtelevuutta sekä muuttaa minäkeskeisen käsittelytavan geneeriseksi.

Nollapersoonan funktioista voi tehdä monenlaisia päätelmiä. Nollapersoonalla ilmaistaan tenttivastauksissa omakohtaisia tulkintoja, kokemuksia ja esimerkkejä. Tällöin minäkeskeisyyttä

häivytetään, ja omakohtaisuus esitetään kenelle tahansa samaistuttavana. On kyse sitten omakohtaisista tai yleisistä asiantiloista, nollapersoonaa korostaa asiakeskeisyyttä ja häivyttää henkilökeskeisyyttä. Taulukot 5 ja 6 osoittavat, että tenttivastauksissa esiintyvien nollapersoonalauseiden ominaisin piirre on modaalisuus. Nollapersoonalla ilmaistaan molemmissa aineistoissa episteemistä modaalisuutta, ketä tahansa koskevaa mahdollista tai mahdotonta asiantilaa. Tämän lisäksi nollapersoonalauseet ovat tyypillisesti nesessiivisiä, eli ne ilmentävät geneerisesti välttämättömyyttä ja suositeltavuutta. Kvalitatiivinen analyysi osoittaa, että nollapersoonalla osoitetaan pitkälti samankaltaisia vuorovaikutuksellisia asenteita molemmissa aineistoissa.

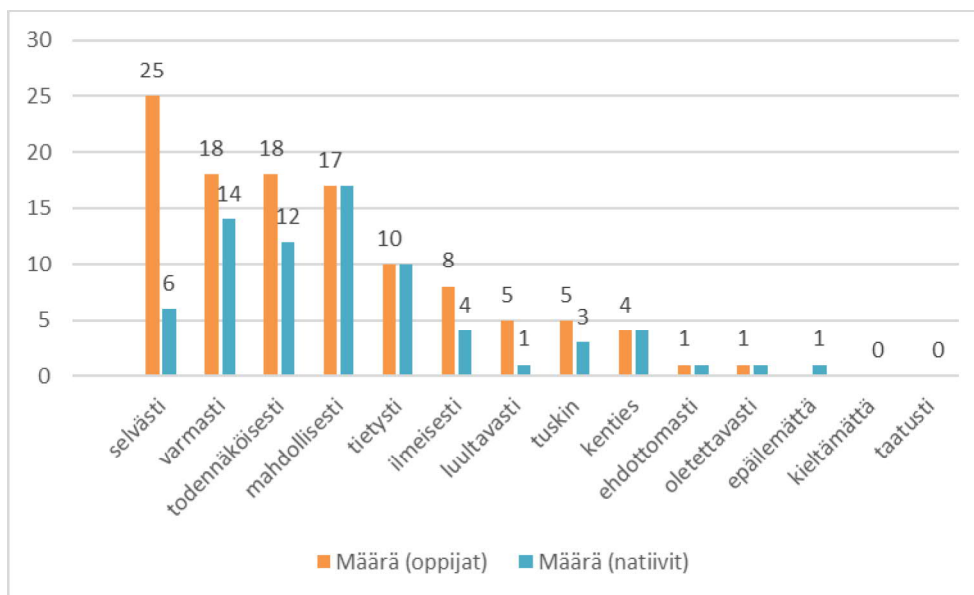
Passiivimuotoisten verbien tavoin nollapersoonalauseet ovat natiivikielissä tenttivastauksissa yleisempiä kuin oppijankielisissä. Nollapersoonalauseita esiintyy molemmissa aineistoissa kuitenkin enemmän kuin ensimmäisen persoonan ilmaisekeinoja. Nollapersoonalauseiden määrä vahvistaa passiivin yhteydessä todettua havaintoa: persoonaton esitystapa sekä kirjoittajan etäännyneisyys ovat tyypillisempiä kuin persoonallinen esitystapa ja kirjoittajan läsnäolon korostaminen. Jos persoonatonta esitystapaa ja vuorovaikutteisuuden implisiittisyyttä pidetään tekstin akateemisuuden mittareina, kummankin aineiston tenttivastaukset ovat akateemisen kielen konventioiden mukaisia. Kuitenkin ensimmäisen persoonan ilmaukset ovat oppijankielisissä tenttivastauksissa yleisempiä kuin natiivikielisissä, kun taas passiivi ja nollapersoonaa esiintyvät natiivikielisissä tenttivastauksissa useammin. Persoonailmausten perusteella tenttivastaukset sijoittuvat akateemiseen diskurssiin niin, että natiivikieliset tenttivastaukset ovat tyyliltään akateemisempia kuin oppijankieliset. Ero näiden aineistojen välillä ei ole merkittävä, mutta se on havaittavissa.

5 Sisällöllisten asenteiden osoittimet tenttivastauksissa

5.1 Modaaliset adverbit

Analysoidessani sisällöllisiä asenteita tarkastelen ennalta määriteltyjä modaalisia kieliaineiksi (ks. luku 3.2.3). Näin ollen tutkimukseni ei tavoita korpuksesta esimerkiksi kaikkia modaalisia adverbeja. Kuvio 1 sisältää samat modaaliset adverbit kuin luvun 3.2.3 taulukko 1 – olen hakenut korpuksesta modaalisia lekseemejä kyseisen taulukon perusteella. Käytän samaa menetelmää modaalisten adjektiivien ja verbien yhteydessä.

Kuvio 1 osoittaa, mitkä ennalta määritellyistä adverbeista ovat yleisimpiä tenttivastauksissa. Kuviossa olevia adverbeja esiintyy oppijankielisissä tenttivastauksissa yhteensä 112 (tuhatta sanetta kohti 0,52) ja natiivikielisissä tenttivastauksissa 74 (tuhatta sanetta kohti 1,03). Kyseiset adverbit ovat natiivikielisissä tenttivastauksissa yleisempiä kuin oppijankielisissä.

KUVIO 1. Epistemistä modaalisuutta ilmaisevat adverbit tenttivastauksissa.

Oppijankielisissä tenttivastauksissa *selvästi*-adverbi on yleisin, kun taas natiivikielisissä tenttivastauksissa yleisin adverbi on *mahdollisesti*. Edellä mainitut adverbit eroavat toisistaan niin, että *selvästi* vahvistaa varmuusastetta (esimerkki 44) ja *mahdollisesti* lieventää sitä (esimerkki 45).

44) Lauseessa 15 on **selvästi** lauseopillinen virhe: suomi on predikatiivi ja sen pitää olla nom-ssa (LAS2-33tt01te10).

45) "ei ole oikea" -> puhuja on unohtanut käyttää preesensia; **mahdollisesti** hän ajattelee, että muistellessaan hänen on käytettävä imperfektiä (LAS2-vtt01vert127).

Edellä olevissa esimerkeissä on oletettavasti kyse kirjoittajan omista tulkinnoista ja käsityksistä. Oppijankielisessä esimerkissä 44 kirjoittaja esittää tulkintansa kielivirheestä samalla painottaen adverbilla näkemystään siitä, että kyseessä on selkeä lauseopillinen virhe. Natiivikielisessä esimerkissä 45 kirjoittaja lieventää *mahdollisesti*-adverbilla esittämäänsä tulkintaa aikamuotovirheestä. Oppijankielisistä tenttivastauksista poiketen natiivikielisissä tenttivastauksissa *selvästi*-adverbi ei ole tyypillinen varmuuden vahvistin. Yhteistä aineistojen välillä on se, että kummassakin aineistoissa varmuutta vahvistetaan tyypillisesti *varmasti*- ja *tietysti*-adverbeilla (esimerkit 46–49).

- 46) Joustavuutta ja positiivisia asenteita tarvitaan **varmasti** opettamisessa (LAS2-33tt01te10)!
- 47) Ja mitä sitten tarkoitetaan riittävällä kielitaidolla? **Varmastikin** sitä, että pärjää omassa työssään – –. (LAS2-vtt01vert080.)
- 48) Lähdemäen teoksesta tärkein osa oman tutkimukseni kannalta on **tietysti** sanavalintavirheet (LAS2-1tt01te09).
- 49) Kielitaidon riittävyys riippuu **tietysti** siitäkin, millaista kielitaitoa maahanmuutta ja tarvitsee (LAS2-vtt01vert066).

Esimerkkiä 48 lukuun ottamatta edellä olevista esimerkeistä ei ole yksioikoisesti tulkittavissa, onko niissä kyse kirjoittajan omista näkemyksistä ja tulkinnoista. Vaikka kirjoittajan läsnäolo ei tule eksplisiittisesti esiin, kyseisissä esimerkeissä modaaliset adverbit ilmaisevat kirjoittajan sisällöllistä asennetta esitettyjä käsityksiä kohtaan. Adverbit *varmasti* ja *tietysti* luovat esimerkkeihin vuorovaikutteisuutta ja dialogisuutta: kirjoittaja paljastaa niiden avulla lukijalle asenteensa esitettyä väitettä kohtaan. Korostaessaan varmuusastetta kirjoittaja osoittaa olevansa varma esimerkeissä esitetystä väitteistä sekä painottaa lukijalle niiden olevan tärkeitä ja merkittäviä.

Kuten edellä on todettu, varmuutta vahvistava adverbi *selvästi* on yleisin kuvion 1 adverbi oppijankielisissä tenttivastauksissa. Varmuusastetta lieventävät adverbit (*todennäköisesti*, *mahdollisesti*, *ilmeisesti*, *luultavasti*, *tuskin*, *kenties*, *oletettavasti*) ovat kuitenkin kokonaismäärältään (n=58) hieman yleisempiä kuin varmuutta vahvistavat adverbit (n=54). Myös natiivikielisissä tenttivastauksissa varmuusastetta lieventävät adverbit (n=42) ovat tyypillisempiä kuin vahvistavat (n=32). Varmuusastetta lievennetään oppijankielisissä tenttivastauksissa etenkin *todennäköisesti*-, *mahdollisesti*- ja *ilmeisesti*-adverbeilla (esimerkit 50–52). Edellä käsitellyn *mahdollisesti*-adverbin lisäksi natiivikielisissä tenttivastauksissa varmuutta lievennetään tyypillisesti *todennäköisesti*-adverbilla (esimerkki 53).

- 50) Jos sana löytyy sekä samojedikielten haarassa että vähintään suomen kahdessa etäsukukielissä, se on **todennäköisesti** ikivanha (LAS2-17tt01te01).

- 51) Pitää "oikein" on **mahdollisesti** järkevä ilmaus jollakin muulla kielellä, mutta suomen kielellä sanotaan 'pitää hyvin' (LAS2-17tt01te03).
- 52) Tässä oppija halusi **ilmeisesti** merkitä virallisen luvan objektisijan eikä muistanut tai tiennyt että totaaliobjekti on passiivilauseessa nominatiivissa (LAS2-35tt01te06).
- 53) Lääkärit ja hoitajat ovat oppineet parissa vuodessa kieltä **todennäköisesti** niin potilailtaan kuin työtovereiltaan (LAS2-vtt01vert074).

Esimerkeissä 50–53 varmuutta lieventävät adverbit toimivat lukuohjeina. Kirjoittaja viestii niiden avulla lukijalle, ettei esitetty väite ole poikkeukseton ja ehdoton. Samalla kun kirjoittaja ilmaisee asenteensa esitettyä väitettä kohtaan, kirjoittajan läsnäolo välittyy. Esimerkeistä 51 ja 52 on havaittavissa, että myös varmuusastetta lieventävät adverbit esiintyvät kirjoittajan omien näkemysten yhteydessä. Esimerkissä 51 kirjoittaja kertoo tulkintansa ilmauksesta *pitää oikein*, kun taas esimerkissä 52 kirjoittaja tulkitsee objektivirhettä. Kyseisissä esimerkeissä adverbi viestii, että esitetty tulkinta on totuudenmukaisuudeltaan mahdollinen. Tällä tavoin kirjoittaja saattaa ilmaista henkilökohtaista epävarmuutta. Riippumatta siitä, onko esimerkeissä kyse kirjoittajan omista näkemyksistä tai yleisistä asiantiloista, modaaliset adverbit toimivat lukuohjeina paljastaessaan jotakin esitetyn väitteen laadusta.

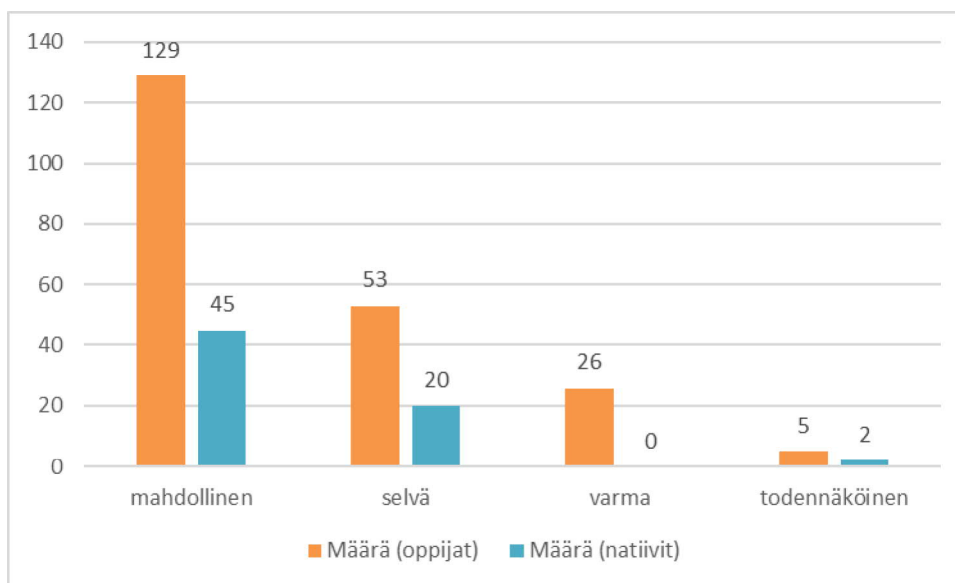
Edellä olen käsitellyt määrällisesti erottuvia, tyypillisimpiä episteemistä modaalisuutta ilmaisevia adverbeja. Adverbit *luultavasti*, *tuskin* ja *kenties* esiintyvät oppijankielisissä tenttivastauksissa harvemmin kuin edellä käsitellyt. Kuvion 1 adverbeista *ehdottomasti* ja *olettavasti* esiintyvät oppijankielisissä tenttivastauksissa vain kerran, kun taas adverbeja *epäilemättä*, *kieltämättä* ja *taatusti* ei käytetä aineistossa lainkaan. Kyseiset adverbit eivät ole yleisiä myöskään natiivikielisissä tenttivastauksissa. Varmuutta vahvistettaessa käytetään eniten *selvästi*-, *varmasti*- ja *tietysti*-adverbeja. Varmuusastetta taas lievennetään etenkin *todennäköisesti*-, *mahdollisesti*- ja *ilmeisesti*-adverbeilla.

Vaikka varmuusastetta vahvistava *selvästi*-adverbi on oppijankielisissä tenttivastauksissa yleisin, varmuutta lieventävät adverbit ovat kaikkiaan tyypillisempiä kuin varmuutta vahvistavat. Adverbien perusteella myös natiivikielisissä tenttivastauksissa varmuutta enemmän lievennetään kuin vahvistetaan. Akateemisessa diskurssissa onkin tyypillistä esittää omat väitteet, päätelmät ja tulokset enemmän varmuusasteeltaan lievennettyinä kuin korostettuina (Luukka 2002a: 22–23). Tämän näkökulman valossa tenttivastauksia voisi pitää tyyliltään akateemisinä. Toisaalta kaikissa adverbien esiintymisissä ei ole kyse omien väitteiden, päätelmien ja tulosten esittelystä, eikä tätä ominaisuutta ole välttämättä mahdollista tulkita korpusaineistosta. Lisäksi episteemistä modaalisuutta ilmaisevia adverbeja esiintyy kaikkiaan tuhatta sanetta kohti niukasti sekä oppijankielisissä (0,52) että natiivikielisissä (1,03) tenttivastauksissa. Adverbien määrä ja laatu voi viestiä akateemisuuden sijaan

siitä, että tenttivastauksissa saattaa olla tapana esittää väitteitä enemmän tunnusmerkittävästi totuudenmukaisina kuin lievennettyinä tai vahvistettuina. Jos väitettä ei ilmaista tunnusmerkittävästi, lieventäminen on kuitenkin tämän luvun tulosten perusteella ominaisinta.

5.2 Modaaliset adjektiivit

Episteemistä modaalisuutta ilmaisevista adjektiiveista olen tarkastellut seuraavia: *mahdollinen*, *selvä*, *varma* ja *todennäköinen*. Edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa kyseisiä adjektiiveja esiintyy yhteensä 213, eli tuhatta sanetta kohti 0,98. Natiivikielisissä tenttivastauksissa edellä lueteltuja adjektiiveja esiintyy 67, tuhatta sanetta kohti 0,97. Määrä tuhatta sanetta kohti on molemmissa aineistoissa pitkälti sama: episteemistä modaalisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat yhtä (epä)tyypillisiä oppijankielisissä kuin natiivikielisissä tenttivastauksissa. Oppijankielisessä aineistossa modaaliset adjektiivit ovat kuitenkin yleisempiä kuin adverbit, kun taas natiivikielisessä aineistossa adverbit ovat yleisempiä kuin adjektiivit. Kuvio 2 havainnollistaa, mitkä edellä mainituista modaalisista adjektiiveista ovat tyypillisimpiä tenttivastauksissa.

KUVIO 2. Episteemistä modaalisuutta ilmaisevat adjektiivit tenttivastauksissa.

Kuvion 1 perusteella voi todeta, että epävarmuutta ilmaisevat adjektiivit *mahdollinen* ja *todennäköinen* ovat tyypillisyydeltään samankaltaisia kummassakin aineistossa. Adjektiivi *mahdollinen* on molemmissa aineistoissa yleisin (esimerkit 54 ja 55), kun taas *todennäköinen* on harvinainen oppijankielisissä (esimerkki 56) sekä natiivikielisissä (esimerkki 57) tenttivastauksissa.

- 54) Ensimmäisen esimerkin tapauksessa voisi olla **mahdollista**, että sana peräkkäin oli lapsille liian vaikea ja sen takia lapsi keksi mielummin uuden sanan (LAS2-15tt01te02).

55) Sisältösanoilla on omat denotatiiviset ja **mahdolliset** assosiatiiviset merkityksensä (LAS2-vtt01vert027).

56) Mutta jos kuvittelen, että perämoottori saa jokin ihmevoiman avaruudesta (tai **todennakoisemmin** minä itse saan vaan mielenkiintoisen mielekuvan), koska Merkuri on planeetan nimi - silloin metafori toimii (LAS2-23tt01te14).

57) **Todennäköistä** on, että jokainen näistä työntekijöistä on kuitenkin hallinnut oman äidinkielenä erinomaisesti (LAS2-vtt01vert079).

Episteemisen modaalisuuden voi asettaa jatkumolle, jonka toisessa päässä on mahdottomaksi arvioitu asiantila ja toisessa varmaksi arvioitu. Adjektiivit *mahdollinen* ja *todennäköinen* sijoittuvat jatkumolle niin, että adjektiivi *todennäköinen* on varmuusasteeltaan varmempi kuin *mahdollinen*. (VISK § 1556.) Edellä olevissa esimerkeissä adjektiivit *todennäköinen* ja *mahdollinen* lieventävät varmuusastetta niin, että jälkimmäisenä mainittu ilmaisee epävarmemman asenteen. Kuitenkaan esimerkkien adjektiivit eivät sijoitu jatkumon toiseen päähän, joka on merkitykseltään mahdoton ja epätodennäköinen. Tällä tavoin esimerkeissä 54–57 tulee esiin sisällöllinen asenne, jossa esitettyyn väitteeseen ja asiantilaan suhtaudutaan myönteisesti mutta varauksellisesti. Lukijalle viestitään, että mahdollisuudesta ja todennäköisyydestä huolimatta poikkeukset ovat mahdollisia sekä vastakkaisia tulkintoja voi esittää.

Adjektiivit *selvä* ja *varma* asettuvat episteemisen modaalisuuden jatkumon varmimpaan päähän (VISK § 1556). Adjektiivi *selvä* on toiseksi yleisin episteemistä modaalisuutta ilmaiseva adjektiivi kummassakin aineistossa. Adjektiivin *varma* esiintymiä on oppijankielisissä tenttivastauksissa puolet vähemmän edellä mainittuun verrattuna, kun taas natiivikielisissä tenttivastauksissa se ei esiinny lainkaan. Tenttivastauksissa varmuusastetta lieventävä *mahdollinen*-adjektiivi esiintyy useammin kuin varmuutta vahvistavat *selvä* ja *varma* yhteensä – modaalisten adverbien tapaan varmuutta lieventävät adjektiivit ovat yleisempiä kuin varmuutta vahvistavat. Vaikka varmuusasteen vahvistaminen on näiden havaintojen perusteella epätyypillistä, aineistoissa on esiintymiä, joissa *selvä*- ja *varma*-adjektiiveilla korostetaan varmuusastetta:

58) On **selvää**, että lapset omaksuvat molemmat kielet nopeimmin ja myös toiminta eli koko opetusprosessi sujuu myötätunnolla (LAS2-21tt01te01).

59) Myös ns. peruskouluvaiheen ohittaneiden kotoutumiskoulutusta ja sen suuntaa tulisi muuttaa lähemmäs työelämää. – – Tämähän on **selvä** tavoite, koska kyseessä on yleensä työvoimapolitiittinen asia. (LAS2-vtt01vert074.)

60) **Varmoja** vastineita löytyy kaikista lähisukukielistä eli itämerensuomalaisista kielistä – – (LAS2-1tt01te11).

Esimerkeissä 58–60 varmuutta vahvistavat adjektiivit luovat vuorovaikutteisuutta tekstiin. Kirjoittaja osoittaa niiden avulla lukijalle, mikä tekstissä on selvää ja varmaa sekä täten tärkeää.

Oppijankielisessä esimerkissä 58 *on selvää* -rakenteella viestitään, että esitetty asia on kiistämätön. Natiivikielisessä esimerkissä 59 lause ”Tämähän on selvä tavoite” kommentoi keskustelunomaisesti esitettyä tavoitetta ja paljastaa kirjoittajan varmuusastetta korostavan asenteen sitä kohtaan. Oppijankielisessä esimerkissä 60 *varma*-adjektiivilla vahvistetaan kyseessä olevan varmat, yleisesti hyväksytyt vastineet.

Modaaliset adjektiivit voivat esiintyä kieltolauseissa ja erilaisten astemääritteiden rinnalla, jolloin adjektiivien ilmaisema varmuusaste voi muuttua alkuperäiseen merkitykseensä nähden päinvastaiseksi. Kvalitatiivista analyysia tehdessä huomio kiinnittyy siihen, että oppijankielisissä tenttivastauksissa etenkin *varma*-adjektiivia käytetään kieltolauseissa (n=17). Esimerkeistä 61–64 huomaa, miten modaalisten adjektiivien ilmaisema varmuusaste muuttuu kieltolauseissa sekä astemääritteiden yhteydessä.

- 61) **En ole varma**, on se lauseopillinen virhe (se ei ainakaan minun mielestä **ole niin selvä**, kuin edellä mainittu subj.-obj. sekaannus) (LAS2-33tt01te10).
- 62) **Ei ole lainkaan selvää**, missä vaiheessa lampi on niin suuri, että sitä voisi kutsua järveksi (LAS2-vtt01vert095).
- 63) Kumpaakaan sanaa aineistoni keruun aikana Juha ei käyttänyt liettuaksi, vaikka olen **melko varma**, että molempien kielen vastineet ovat hänelle tuttuja (LAS2-9tt01te04).
- 64) On myös **hyvin mahdollista**, että nykyinen kehitys jatkuu ja englannin kielestä tulee yhä tärkeämpi lingua franca ainakin EU:n sisäisessä viestinnässä (LAS2-35tt01te02).

Tyypillisesti varmuutta vahvistavien adjektiivien *varma* ja *selvä* ilmaisema varmuusaste on esimerkeissä 61 ja 62 vastakohtainen. Kyseisissä esimerkeissä kirjoittaja viestii kieltolauseissa esiintyvien adjektiivien avulla tulkintaansa ja käsitykseensä liittyvää varauksellisuutta. Oppijankielisessä esimerkissä 61 epävarmuus ilmaistaan henkilökohtaisesti, kun taas natiivikielisessä esimerkissä 62 epävarmuus ei ole eksplisiittisesti henkilökohtaista. Esimerkissä 63 ilmaus *olen melko varma* kiinnittää epävarmuuden kirjoittajaan. Kirjoittaja ei ole asiasta täysin varma, minkä astemäärite *melko* ilmaisee *varma*-adjektiivin rinnalla. Myös persoonamuotoinen verbi korostaa epävarmuutta häivyttäessään väitteen tiedollista yleistettävyyttä. Esimerkissä 64 *hyvin*-astemäärite voimistaa *mahdollinen*-adjektiivin ilmaisemaa varmuusastetta viestien lukijalle, että englannin kehitys lingua francana on lähes muttei kuitenkaan täysin varmaa.

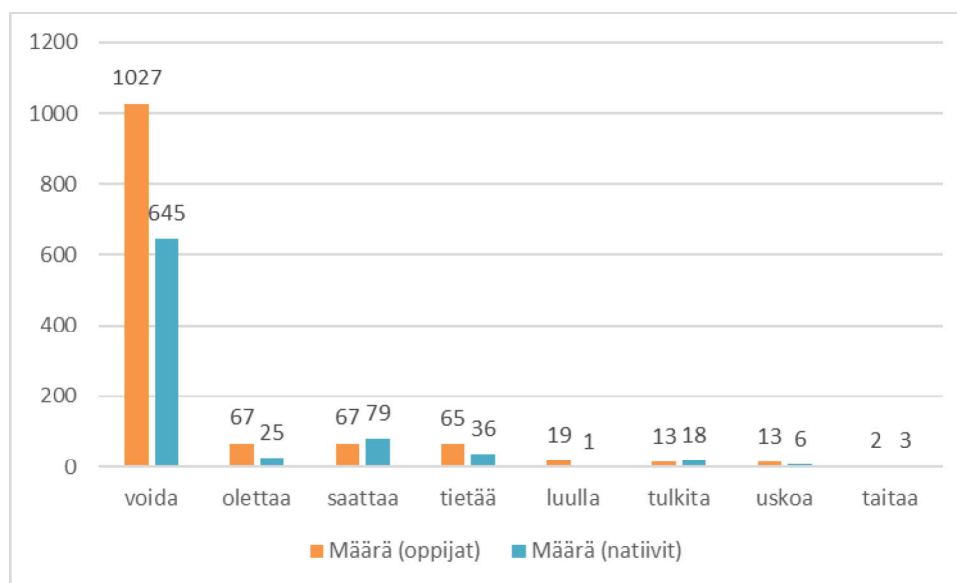
Kummankin aineiston kohdalla on todettava, että modaalisilla adjektiiveilla ilmaistu episteeminen modaalisuus on enemmän varmuusastetta lieventävää kuin vahvistavaa. Tätä tulosta puoltavat edellä analysoidut esimerkit, jotka osoittavat, että tyypillisesti varmuutta vahvistavia adjektiiveja saatetaan käyttää kieltolauseissa lieventämään varmuusastetta. Kun tarkastelee esiintymien määriä tuhatta

sanetta kohti (oppijat 0,98 ja natiivit 0,97), tässä luvussa tarkastellut modaaliset adjektiivit eivät ole tyypillisiä kummassakaan aineistossa. Tämä havainto vahvistaa edellisessä luvussa esitettyä päätelmää: sen sijaan, että varmuusastetta ylipäättään vahvistettaisiin tai lievennettäisiin, tenttivastauksissa saattaa olla ominaisempaa esittää väitteitä tunnusmerkittävästi totuudellisina.

5.3 Modaaliset verbit

Olen analysoinut episteemistä modaalisuutta ilmaisevia verbejä, jotka vahvistavat ja lieventävät varmuusastetta. Varmuusastetta korostavista verbeistä olen tarkastellut *tietää*- ja *uskoa*-verbejä. *Voida*, *olettaa*, *saattaa*, *luulla*, *tulkita* ja *taitaa* ovat tutkimiani varmuusastetta lieventäviä verbejä. Kaikkiaan episteemistä modaalisuutta ilmaisevia verbejä esiintyy oppijankielisissä tenttivastauksissa 1273, eli tuhatta sanetta kohti 5,88. Natiivikielisissä tenttivastauksissa esiintymiä on yhteensä 813. Kyseisessä aineistossa episteemistä modaalisuutta ilmaisevat verbit ovat yleisempiä kuin oppijankielisessä aineistossa, sillä natiivikielisissä tenttivastauksissa esiintymiä on tuhatta sanetta kohti 11,29. Sisällöllisten asenteiden osoittaminen vaikuttaisi olevan natiivikielisissä tenttivastauksissa tämän ja edellisissä luvuissa saatujen tulosten perusteella tyypillisempää kuin oppijankielisissä.

Vaikka modaaliset lekseemit ovat kaikkiaan harvinaisia tenttivastauksissa, niistä välittyvä sisällöllinen asenne on hahmoteltavissa. Kuvio 3 osoittaa, että edellä luetelluista verbeistä varmuusastetta lieventävät ovat yleisempiä kuin vahvistavat.

KUVIO 3. Episteemistä modaalisuutta ilmaisevat verbit tenttivastauksissa.

Oppijankielisissä tenttivastauksissa modaaliverbeistä yleisimmät ovat varmuusastetta lieventävät *voida-*, *olettaa-* ja *saattaa-*verbit. Lisäksi varmuusastetta vahvistava *tietää-*verbi on yleinen. Natiivikielisissä tenttivastauksissa yleisimmät verbit ovat *voida*, *saattaa* ja *tietää*. Suomenoppijoiden tenttivastauksien lailla myös *olettaa-*verbi on verrattain yleinen. Sen sijaan verbit *luulla*, *tulkita*, *uskoa* ja *taittaa* sijoittuvat molemmissa aineistoissa määrältään harvinaisimpaan päähän. Tällä tavoin varmuusastetta vahvistavista verbeistä vain toinen, *tietää-*verbi, osoittautuu yleiseksi. Varmuusastetta lieventävien ilmaisujen ollessa yleisempiä kuin varmuutta vahvistavat välittyvä sisällöllinen asenne, joka suhtautuu varauksellisesti ja epäröivästi tekstin asiasisältöön. Tämä asenne on havaittavissa *voida-*verbin esiintymissä sekä oppijankielisessä (esimerkit 65 ja 66) että natiivikielisessä (esimerkit 67 ja 68) aineistossa.

65) Maapallo - yhdyssana, merkitys on vähän abstrakti. **Voi** olla myös käänöslaina, koska monet käänöslainat ovat yhdyssanoja. (LAS2-4tt01te10.)

66) Paikannimet **voivat** muuttua. Muuttuminen **voi** olla rakenteellinen ja ääntellinen. Rakenteellinen muutos **voi** olla leksikaalinen tai morfologinen. (LAS2-22tt01te17.)

67) Lisäksi verbit voidaan järjestää ryhmiin teon laatuun liittyvien tekijöiden mukaan, esim. onko verbin ilmaisema toiminta hetkellistä vai jatkuvaa, odottamatonta tms. Esimerkkejä **voisivat** olla hypätä, juosta ja naurahtaa. (LAS2-vtt01vert006.)

68) Sanan 'nainen' denotatiivinen merkitys **voisi** olla 'naaraspuolinen, täysikasvuinen ihminen' (LAS2-vtt01vert001).

Esimerkissä 65 kirjoittaja tulkitsee *maapallo*-sanaa sekä viestii epävarmaa ja varautunutta asennetta todetessaan sen olevan mahdollisesti käänöslaina. Esimerkissä 66 käsitellään mahdollisia asiantiloja: kertoessaan paikannimien mahdollisesta muutoksesta ja sen laadusta kirjoittaja ilmaisee samalla, ettei muutos ole varmaa. Muutos on yhtä mahdollinen kuin sitä luonnehtivat piirteet. Esimerkissä 67 kirjoittaja antaa esimerkkejä tietynlaisista verbeistä, kun taas esimerkissä 68 kirjoittaja määrittelee sanan *nainen* denotatiivista merkitystä. Esimerkeistä voi tulkita, että kyse on kirjoittajan omakohtaisesta toiminnasta eli kirjoittaja on itse keksinyt esimerkit ja määritellyt merkityksen. Esimerkit ja määritelmä ilmaistaan tavalla, joka lieventää niiden varmuusastetta. Esimerkeissä 67 ja 68 *voida-*verbi ilmaisee epävarmuutta ja osoittaa, etteivät esitetyt esimerkit ja määritelmät ole ehdottomia vaan mahdollisia. Esimerkeissä konditionaali toimii lisälieventimenä, joka korostaa epävarmuutta entisestään.

Edellä olevista esimerkeistä voi päätellä, että epävarmuus kohdistuu niin omiin tulkintoihin kuin yleisiin asiantiloihin ja käsityksiin. Kun analysoi varmuusastetta vahvistavan *tietää-*verbin esiintymiä, voi havaita, että *tietää-*verbillä korostetaan pitkälti yleisten asiantilojen ja käsityksien varmuusastetta. *Tietää-*verbin yhteydessä kerrotaan, mitä yleisesti tiedetään, samalla kun viestitään

asian olevan varma yleiseen tietoon nojaten (esimerkit 69 ja 70). Joissakin, tosin harvemmissa tapauksissa *tietää*-verbillä ilmaistaan varmuusastetta omaan tietoon nojaten (esimerkit 71 ja 72).

- 69) Esimerkiksi nimessä Herttuatar tAr-johdin muuttaa kantasanan niin, että me **tiedämme**, että tarkoite on naispuolinen (LAS2-8tt01te10).
- 70) Esimerkiksi **tiedämme** sanan 'auto' tarkoittavan yleensä nelipyöräistä, moottorikäyttöistä ajoneuvoa, joka liikkuu tiellä (LAS2-vtt01vert004).
- 71) 'Nimi' on hankala - minun mielestäni se noudattaa kaikki sääntöjä, mutta **tiedän** kuitenkin, että on lainaus (LAS2-17tt01te01)...
- 72) **En tiedä**, olisiko parempaa suomea sanoa, että "jokin on jäänyt mieleen" (LAS2-vtt01vert127)?

Oppijankielinen esimerkki 69 ja natiivikielinen esimerkki 70 ovat samankaltaisia, sillä niissä viitataan yleiseen tietoon varmuusastetta vahvistettaessa. Geneerinen *tiedämme*-verbi paljastaa, että käsitys *tAr*-johtimen sekä *auto*-sanana merkityksestä on yleispätevä ja varma. Edellisistä esimerkeistä poiketen esimerkeissä 71 ja 72 kirjoittaja viittaa henkilökohtaiseen tietoon ja tietämättömyyteen. Oppijankielisessä esimerkissä 71 kirjoittaja painottaa *nimi*-sanana olevan lainasana omaan tietoonsa nojaten. Sen sijaan natiivikielisessä esimerkissä 72 kirjoittaja lieventää varmuusastetta omaan tietämättömyyteensä viitaten. Kieltomuotoinen *tietää*-verbi ilmaisee ensinnäkin, ettei tulkinta ”paremmasta suomesta” ole varma. Toiseksi se, että kyseinen verbi on persoonamuotoinen ja kirjoittajaan viittaava, korostaa epävarmuutta entisestään. Vaikka verbi saattaa olla peruserkitykseltään varmuusastetta vahvistava, kielto muoto voi muuttaa merkityksen päinvastaiseksi. Kun verbillä viitataan eksplisiittisesti tiettyyn henkilöön kuten kirjoittajaan, voidaan varmuusastetta lieventää entisestään.

Verbeillä *olettaa* ja *saattaa* ilmaistava epävarmuus on tenttivastauksissa selväpiirteistä. Seuraavat esimerkit havainnollistavat, miten suomenoppijat (esimerkit 73 ja 75) ja natiivikieliset opiskelijat (esimerkit 74 ja 76) käyttävät kyseisiä verbejä varmuusastetta lieventäessään.

- 73) **Oletan** (ainakin **luulen**) ettei 2-kielinen 2v. lapsi ei "puhu" vielä kovin paljon, mutta olisi oikein kiinnostavaa seurata miten eri kieliset syötökset näkyy lapsen omassa tuottamisessa (LAS2-10tt01te08).
- 74) Tämän perusteella **voitaisiin olettaa**, että sanalla matala on kaksi erilaista, polyseemistä merkitystä (LAS2-vtt01vert006).
- 75) – – lapsen kaksitavuisilla sanoilla ei ole ainoa merkitystä, vaan niillä on useammat merkityksen ehdotukset, esim. mumi-sana **saattaisi tulkita** mummiksi tai mumiksi (LAS2-12tt01te07).
- 76) **Saattaisi** nimittäin tuntua suhteellisen oudolta, jos joku puhuisi ihmisten tai elottomien esineiden härskiintymisestä (LAS2-vtt01vert010).

Esimerkissä 73 kirjoittaja lieventää väitettä puheen kehityksestä ilmaisemalla, että väite perustuu yleisen tiedon sijaan hänen omaan olettamukseensa. Kyseisessä esimerkissä on havaittavissa tapa, jolla kirjoittaja hahmottaa modaaliverbien *olettaa* ja *luulla* sijoittumisen episteemisen modaalisuuden jatkumolle. Ilmaus *ainakin luulen* korostaa entisestään *oletan*-verbin ilmaisemaa varauksellisuutta. Näin ollen kirjoittaja sijoittaa kyseiset verbit episteemisen modaalisuuden jatkumolle, jossa *luulla*-verbi edustaa epävarmempaa päätä kuin verbi *olettaa*. Myös esimerkeissä 74–76 varmuusastetta lievennetään kaksinkertaisella tavalla, sillä niissä konditionaali on modaaliverbin rinnalla toimiva lisälievennin. Toisin kuin esimerkissä 73 epävarmuus ei välttämättä pohjaudu kirjoittajan omiin olettamuksiin ja käsityksiin. Vaikka esimerkeissä 74–76 saattaa olla kyse yleisistä käsityksistä ja asiantiloista, kirjoittajan varauksellinen asenne esitettyjä asiantiloja kohtaan välittyy.

Koska verbit *luulla*, *tulkita*, *uskoa* ja *taitaa* ovat harvinaisia tenttivastauksissa, en tarkastele niitä tarkemmin. Sen sijaan olen analyysissäni syventynyt kuvion 3 verbeistä niihin, jotka ovat aineistossa määrällisesti erottuvia ja täten tyypillisimpiä. Frekventeimpiä verbejä tarkastellessani olen todennut, että tenttivastauksista välittyvä sisällöllinen asenne on epäröivä ja varauksellinen. Tämän havainnon puolesta puhuvat aineistoesimerkkien yhteydessä tulkitut lisälieventimet sekä varmuusastetta vahvistavien verbien käyttö kielteisessä merkityksessä. Koska seuraavassa luvussa käsiteltävä potentiaali lieventää varmuusastetta, voi tässä vaiheessa jo todeta, että varmuusasteen lieventäminen on tenttivastauksissa ominaisinta. Edellisissä luvuissa analysoitujen lekseemien tapaan modaaliset verbit ovat natiivikielisissä tenttivastauksissa (11,29) tuhatta sanetta kohti yleisempiä kuin oppijankielisissä tenttivastauksissa (5,88). Kuitenkin määrät tuhatta sanetta kohti ovat vähäisiä molemmissa aineistoissa. Edellä esiteltyjen tulosten valossa kummankin aineiston tenttivastauksia voi pitää akateemisen diskurssin kannalta konventionaalisina.

5.4 Potentiaali

Kuten on mainittu, potentiaali on kirjoitetussa yleiskielessä epätavallinen (VISK § 1597). Tämä välittyy tenttivastauksissa, sillä potentiaalimuoto esiintyy oppijankielisissä tenttivastauksissa 13 kertaa ja natiivikielisissä tenttivastauksissa 14 kertaa. Potentiaaliesiintymien määrä on tuhatta sanetta kohti vähäinen. Oppijankielisessä aineistossa määrä (n=13) on tuhatta sanetta kohti 0,06, kun taas natiivikielisessä aineistossa potentiaalimuotoja (n=14) esiintyy tuhatta sanetta kohti 0,19. Näin ollen potentiaali on varmuusasteen lievennyskeino, joka on natiivikielisissä tenttivastauksissa vain hieman yleisempi kuin oppijankielisissä.

Potentiaalinviestimä sisällöllinen asenne on helposti hahmottuva: varmuusastetta lievennettäessä potentiaalilla ilmaistaan todennäköisyyttä ja luultavuutta etenkin, kun kyse on yleisistä käsityksistä ja asiantiloista. Kyseinen asenne on havaittavissa oppijankielisissä (esimerkit 77 ja 78) sekä natiivikielisissä (esimerkit 79 ja 80) tenttivastauksissa. Esimerkit 77–80 havainnollistavat potentiaalimuotoista *olla*-verbiä, joka erottuu molemmissa aineistoissa yleisimmäksi potentiaalimuotoiseksi verbiksi.

- 77) Yksi tärkeä konsonanttimuutos on *ti > si -muutos, mikä **lienee** yhteinen itämerensuomalaisille kielille (LAS2-17tt01te10).
- 78) Yhteensä marin puhujia on 3000, mutta manseja **lienee** noin 6000 (LAS2-31tt01te011).
- 79) Yksi kielenoppijalle vaikeimmista suomen kielen kieliopillisista termeistä **lienee** passiivi (LAS2-vtt01vert126).
- 80) 'Koiran'-sanalle **lienee** tapahtunut merkityksen supistuminen 'koiran' tarkoittaessa tiettyä eläintä yleensä ja 'koiras'-muodon koiraspuolista eläintä (LAS2-vtt01vert015).

Esimerkissä 77 *lienee*-verbi toimii lukuohjeena ja ilmaisee, ettei esitetty asiantila ole varma. Toisaalta kyseinen potentiaalimuotoinen verbi viestii lukijalle, että epävarmuudesta huolimatta on oletettavaa, että konsonanttimuutos on yhteinen itämerensuomalaisille kielille. Vastaavasti esimerkissä 78 esitetään mansien todennäköinen lukumäärä samalla kun potentiaalilla viestitään, ettei määrästä voida olla täysin varmoja. Esimerkissä 79 kirjoittaja ilmaisee potentiaalimuodolla, että vaikka passiivi on oletettavasti vaikea termi, se ei yksioikoisesti ole vaikea kaikille kielenoppijoille. Esimerkin 77 tapaan esimerkissä 80 on kyse kielihistoriaan liittyvästä käsityksestä, johon liittyvää varauksellista asennetta kirjoittaja tuo esiin potentiaalilla. Edellisissä esimerkeissä esitetään yleinen käsitys tai asiantila, jonka poikkeuksettomuutta ja ehdottomuutta kirjoittaja lieventää potentiaalilla.

Natiivikielisissä tenttivastauksissa potentiaalia käytetään lieventämään omiin tulkintoihin sekä päätelmiin liittyvää varmuutta ja yleispätevyyttä (esimerkit 81 ja 82). Oppijankieliset potentiaalimuodot eivät tulkintani mukaan esiinny omakohtaisten tulkintojen yhteydessä. Toisaalta esimerkeistä 77–80 poiketen joillakin oppijankielisillä potentiaalimuodoilla voi tulkita osoitettavan henkilökohtaista epävarmuutta yleistä asiantilaa kohtaan (esimerkit 83 ja 84).

81) hyponyymi Sopivin suomennos **lienee** "alakäsitteisyys" (LAS2-vtt01vert106).

82) Muistuttaisin vokaaliharmoniasta (kirjoittaja hallitsee sen muussa laueessa, joten lopun virheessä **lienee** kyse huolimattomuuden aiheuttamasta lipsahduksesta) (LAS2-vtt01vert126).

83) Suomen kielestä löytyy piirteitä, jotka esiintyivät jo suomalais-ugrilaisessa kantakielessä. Tärkeimmät piirteet **lienevät** suomen kielen agglutinoiva rakenne ja vokaalisointu. (LAS2-31tt01te02.)

84) Termillä "alkukoti" **tarkoitettaneen** uralilaisen kantakielen alkuperäistä puhuma aluetta (LAS2-31tt01te01).

Esimerkeissä 81 ja 82 voi tulkita olevan kyse kirjoittajan omaan toimintaan liittyvästä epävarmuudesta. Esimerkissä 81 on kirjoittajan suomentama hyponyymi-käsite, jonka varmuusastetta verbin potentiaalimuoto lieventää. Esimerkissä 82 kirjoittaja esittää oman tulkintansa vokaaliharmoniavirheeseen johtaneesta syystä. Potentiaalimuotoinen *lienee*-verbi viestii, että kirjoittajan esittämä syy on todennäköinen muttei ehdoton. Esimerkeissä 83 ja 84 ei ole yhtä selväpiirteisesti kyse kirjoittajan omista tulkinnoista. Esimerkin 83 kohdalla on vaikeaa tulkita, onko mainitut piirteet kirjoittajan oman vai yleisen käsityksen mukaan tärkeimmät suomalais-ugrilaiset piirteet. Potentiaalimuoto kuitenkin ilmaisee epävarmuutta kyseistä käsitystä kohtaan lieventäen samalla sen varmuusastetta. Esimerkistä 84 välittyy, ettei kirjoittaja ole varma alkukoti-termin merkityksestä (vrt. *Termillä "alkukoti" tarkoitetaan*). Potentiaalia käyttämällä kirjoittaja esittää mahdollisen mutta epävarman määritelmän kyseisestä termistä.

Sekä oppijankielisissä että natiivikielisissä tenttivastauksissa potentiaali ilmaisee yleisiin ja omiin käsityksiin liittyvää varautunutta asennetta. Kirjoittaja viestii potentiaalilla, että vaikka asiantila on todennäköinen ja luultava, se on varmuusasteeltaan silti epävarma. Kaikkiaan potentiaali on harvinainen kummassakin aineistossa. Analysoimistani episteemisen modaalisuuden ilmauksista verbit osoittautuvat tyypillisimmiksi sekä oppijankielisissä että natiivikielisissä tenttivastauksissa, kun taas potentiaali on harvinaisin.

6 Yhteenveto ja päätelmät

Olen analysoinut pro gradu -tutkielmassani interpersoonaista metadiskurssia edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa. Olen tutkinut interpersoonaista metadiskurssia tarkastelemalla kieliaiineksia, joilla osoitetaan vuorovaikutuksellisia ja sisällöllisiä asenteita. Tarkoitukseni on ollut selvittää, miten tenttivastauksista välittyvä interpersoonainen metadiskurssi suhteutuu natiivikielisiin tenttivastauksiin ja akateemiseen diskurssiin. Tämän vuoksi olen analysoinut oppijankielisten tenttivastausten ohessa natiivikielisiä tenttivastauksia sekä vertaillut tuloksia akateemisen kielen konventioihin.

Analysoidessani vuorovaikutuksellisia asenteita olen keskittynyt kirjoittajan läsnäolon sekä etäännyneisyyden ilmaisukeinoihin. Tällöin tarkasteluni kohteina ovat olleet yksikön ensimmäisen persoonan pronominit, verbit ja omistusliitteet. Kirjoittajan läsnäoloa etäännyttävänä keinoina olen tutkinut passiivia ja nollapersoonaa. Kuten taulukko 7 osoittaa, kirjoittajan läsnäoloa etäännyttävät passiivi ja nollapersoonaa ovat tenttivastauksissa yleisempiä kuin yksikön ensimmäisen persoonan ilmaukset.

TAULUKKO 7. Vuorovaikutuksellisia asenteita ilmaisevien kieliaainesten määrä ja taajuus tuhatta sanetta kohden.

Kieliaines	Oppijankieliset tenttivastaukset (n=216 506)		Natiivikieliset tenttivastaukset (n=72 033)	
	Määrä	Taajuus	Määrä	Taajuus
<i>Minä</i> -pronomini	184	0,85	2	0,03
Yks. 1. p. verbit	367	1,7	51	0,71
Yks. 1. p. omistusliite	172	0,79	38	0,53
Passiivi	2766	12,8	1140	15,8
Nollapersoonaa	596	2,75	341	4,73
Yhteensä	4085		1572	

Akateemiselle diskurssille on ominaista persoonattomuus ja vuorovaikutteisuuden implisiittisyys, minkä vuoksi akateemisissa teksteissä esiintyy tyypillisemmin esimerkiksi passiivimuotoisia verbejä kuin yksikön 1. persoonan verbejä (Luukka 1992: 7). Passiivi onkin yleisin vuorovaikutuksellisten asenteiden ilmaisukeino oppijankielisissä ja natiivikielissä tenttivastauksissa. Kummassakin aineistoissa nollapersoonaa on toiseksi yleisin tarkastelluista persoonailmauksista. Taulukon 7 mukaan suomenoppijoiden tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan omistusliite on epätyypillisin persoonan ilmaisukeino, kun taas natiivikielissä tenttivastauksissa käytetään vähiten *minä*-pronominia. Koska geneeriset persoonailmaukset ovat huomattavasti yleisempiä kuin yksikön ensimmäisen persoonan

ilmaukset, kummankin aineiston tenttivastauksia voi pitää akateemisen diskurssin mukaisina. Edellä olevasta taulukosta on kuitenkin havaittavissa, että nollapersoonaa ja passiivi ovat natiivikielissä tenttivastauksissa yleisempiä kuin oppijankielisissä, kun taas oppijankielisissä tenttivastauksissa yksikön 1. persoonan kieliainekset ovat tyypillisempiä. Tällä tavoin tenttivastaukset sijoittuvat akateemiseen diskurssiin niin, että natiivikieliset tenttivastaukset ovat konventionaalisempia kuin oppijankieliset.

Epäsuorien persoonailmausten tyypillisyyden vuoksi tenttivastauksista välittyy vuorovaikutuksellinen asenne, joka etäännyttää kirjoittajan läsnäolon asiasisällön taakse. Passiivi ja nollapersoonaa häivyttävät henkilökeskeisyyttä ja kiinnittävät huomion asiasisältöön. Jos kyse on kirjoittajan omista tulkinnoista ja mielipiteistä, passiiviverbit ja nollapersoonalauseet etäännyttävät kirjoittajaa niistä sekä lieventävät käsitysten yleistettävyyttä. Ensimmäisen persoonan ilmauksilla päinvastoin korostetaan omaa kokemusta, mielipidettä ja tulkintaa. Toisaalta yksikön ensimmäisen persoonan kieliaines voi ilmaista epävarmuutta ja painottaa, ettei kyse ole yleisestä käsityksestä vaan kirjoittajan omasta kokemuksesta.

Sisällöllisiä asenteita olen lähestynyt analysoimalla episteemistä modaalisuutta ilmaisevia adverbejä, adjektiiveja, verbejä sekä potentiaalia. Taulukko 8 havainnollistaa edellä lueteltujen modaalisten kieliaineiden määriä tenttivastauksissa. Molemmista aineistoista modaaliset verbit ovat yleisimpiä, kun taas potentiaali on episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinoista harvinaisin.

TAULUKKO 8. Sisällöllisiä asenteita ilmaisevien modaalisten kieliaineiden määrä ja taajuus tuhatta sanetta kohden.

Kieliaines	Oppijankieliset tenttivastaukset (n=216 506)		Natiivikieliset tenttivastaukset (n=72 033)	
	Määrä	Taajuus	Määrä	Taajuus
Modaaliset adverbit	112	0,52	74	1,03
Modaaliset adjektiivit	213	0,98	67	0,97
Modaaliset verbit	1273	5,88	813	11,29
Potentiaali	13	0,06	14	0,19
Yhteensä	1611		968	

Modaalisista kieliaineksista *voida*-verbi osoittautuu frekventeimmäksi. Kyseinen verbi kattaa määrältään oppijankielisissä (n=1027) ja natiivikielisissä (n=645) tenttivastauksissa huomattavan osan kaikkien kieliaineiden yhteismäärästä (taulukko 8). Kuten *voida*-verbin yleisyydestä voi päätellä, tarkastelemistani episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinoista tyypillisimpiä ovat varmuusastetta lieventävät ilmaukset. Tämän tuloksen perusteella tenttivastauksista välittyy sisällöllinen asenne, joka suhtautuu varauksellisesti esitettyihin väitteisiin ja käsityksiin riippumatta

siitä, ovatko ne kirjoittajan omia vai yleisiä. Epävarmalla asenteella kirjoittaja saattaa viestiä, ettei esitetty väite ole ehdoton ja poikkeukseton. Tällä tavoin kirjoittaja jättää tilaa vaihtoehtoisille näkemyksille ja tulkinnoille.

Akateemiselle diskurssille on tyypillistä omien väitteiden, päätelmien ja tuloksien varmuusasteen lieventäminen (Luukka 2002a: 22–23). Korpusaineistosta ei voi suoraviivaisesti arvioida, onko esiintymässä kyse kirjoittajan omasta väitteestä vai yleisestä näkemyksestä. Jos varmuusasteen lieventäminen asetetaan yleisesti tekstin akateemisuuden mittariksi, tarkastelemiani tenttivastauksia voi pitää akateemisen diskurssin kannalta konventionaalisina. Taulukko 8 osoittaa, että episteemisen modaalisuuden ilmaukset ovat natiivikielissä tenttivastauksissa yleisempiä kuin oppijankielisissä. Kyseisen tuloksen perusteella ei voi kuitenkaan päätellä, kumpi aineistoista on konventionalisempi. Kummassakin aineistossa modaalisilla kieliaineksilla ensisijaisesti lievennetään varmuusastetta ja ilmaistaan epävarmuutta. Lisäksi ilmaisut ovat kaikkiaan harvinaisia sekä oppijankielisissä että natiivikielissä tenttivastauksissa.

Tutkielmani tulokset eivät anna kokonaisvaltaista kuvaa interpersoonaisesta metadiskurssista, sillä tutkimukseni lähtökohtana on ollut hahmottaa interpersoonaista metadiskurssia ennalta määriteltyjä kieliaineksia tarkastelemalla. Näin ollen en ole tavoittanut kaikkia modaalisia ja vuorovaikutteisia ilmauksia LAS2-korpuksessa. Jatkossa olisi mielekästä joko laajentaa ennalta rajattujen kieliainesten määrää tai tarkastella aineistoa, jossa kaikki mahdolliset ilmaukset olisivat analysoitavissa. Olisi myös mielenkiintoista soveltaa tässä tutkimuksessa käytettyä menetelmää muihin akateemisen diskurssin tekstilajeihin. Tulkintani mukaan tenttivastaus voi olla konventionaalisuuden kannalta salliva tekstilaji ja sisältää keskustelunomaista vuorovaikutusta. Lisäksi on havaittavissa, että osa kieliainesten esiintymistä on tenttikysymysten johdattelemia. Interpersoonaista metadiskurssia ilmentävien kieliainesten vähäinen määrä aineistossa viestii, että asenteiden osoittamisen sijaan tenttivastauksissa saattaa olla ominaista yleisten asiantilojen esittäminen tunnusmerkittävästi totuudenmukaisina. Täten olisi kiinnostavaa tutkia tässä tutkielmassa tarkasteltuja kieliaineksia akateemisen diskurssin tekstilajeissa, joissa omien näkemysten puolesta tyypillisesti argumentoidaan.

Tiivistetysti ilmaistuna oppijankielisistä tenttivastauksista ilmenee interpersoonainen metadiskurssi, joka kätkee kirjoittajan läsnäolon samalla kun esitettyihin asiantiloihin suhtaudutaan varauksellisesti. Koska kyse on LAS2-korpuksen nimen mukaan edistyneistä suomenoppijoista, ei ole yllättävää, että tenttivastaukset ovat edellä esiteltyjen tulosten perusteella tyyliiltään akateemisia. Kuitenkin eroja on havaittavissa oppijankielisen ja natiivikielisen aineiston välillä. Tämäkin on odotuksenmukaista, kun huomioidaan akateemisen diskurssin erityislaatuisuus ja siinä korostuva kulttuurinen vieraus.

Lähteet

Aineslähteet

LAS2 = Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos 2012. *Edistyneiden suomenoppijoiden korpus*. [Tekstikorpus.] Kielipankki. [Viitattu 21.1.2019.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-201407167>.

Muut lähteet

Broholm, Sanni 2015. *Nesessiivirakenteet edistyneiden suomenoppijoiden akateemisessa kirjoituksessa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Turku.

Chafe, Wallace 1982. Integration and involvement in speaking, writing and oral literature. *Spoken and Written language. Exploring orality and literacy*, s. 35–53. Toim. Deborah Tannen. Ablex Publishing Corporation, Norwood.

EVK = Euroopan neuvosto 2018. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors*. [Verkkojulkaisu.] Euroopan neuvosto, Strasbourg. [Viitattu 31.1.2019.] Saatavissa: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>.

Halliday, Michael 1973. *Explorations in the functions of language*. Edward Arnold, London.

— 1978. *Language as social semiotic*. Edward Arnold, London.

Henderson, Robyn – Hirst, Elizabeth 2007. Reframing a short-course for “disadvantaged” tertiary students. *English Teaching: Practice and Critique* 6: 2, s. 25–38. [Verkkolehti.] University of Waikato, New Zealand. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ832186.pdf>.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2007. *Tutki ja kirjoita*. 13.–14., osin uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Huhtala, Anne 2014. Tieteellinen kirjoittaminen vieraalla kielellä – Diskursiivinen näkökulma. *Puhe ja kieli* 34: 1, s. 5–20. [Verkkolehti.] Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys, Oulu. [Viitattu 20.12.2018.] Saatavissa: <https://journal.fi/pk/article/view/45204>.

Hyland, Ken 2002. Authority and invisibility: Authorial identity in academic writing. *Journal of Pragmatics* 34: 8, s. 1091–1112. [Verkkolehti.] North-Holland. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/222678770_Authority_and_invisibility_authorial_identity_in_academic_writing.

— 2004a. Patterns of engagement: dialogic features and L2 undergraduate writing. *Analysing academic writing: contextualized frameworks*, s. 5–23. Toim. Louise J. Ravelli ja Robert A. Ellis. Continuum, London.

— 2004b. Disciplinary interactions: metadiscourse in L2 postgraduate writing. *Journal of Second Language Writing* 13, s. 133–151. [Verkkolehti.] Elsevier. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2004.02.001>.

— 2017. Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of Pragmatics* 113, s. 16–29. [Verkkolehti.] North-Holland. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.03.007>.

Ivaska, Ilmari 2014. The corpus of advanced learner Finnish (LAS2). Database and toolkit to study academic learner Finnish. *Apples – Journal of Applied Language Studies* 8: 3, s. 21–38. [Verkkojulkaisu.] Toim. Jarmo H. Jantunen, Sisko Brunni ja Marianne Spoelman. Special issue on Learner Language, Learner Corpora: From corpus compilation to data analysis. University of Jyväskylä Centre for Applied Language Studies, Jyväskylä. [Viitattu 30.12.2018.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201501071035>.

- 2015. *Edistyneen oppijansuomen konstruktiopiirteitä korpusvetoisesti: avainrakenneanalyysi*. Väitöskirjatutkimus. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Turku.
- Jantunen, Jarmo Harri – Piltonen, Saana 2015. Oppijansuomen sähköiset tutkimusaineistot. Nykytilanne. *Virittäjä* 119: 1, s. 88–103. [Verkkolehti.] Kotikielen Seura, Helsinki. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/46508>.
- Kielipankki = Kielipankki, FIN-CLARIN ja CSC – Tieteen tietotekniikan keskus 2015–2018. *Korp-käyttöliittymän käyttöohjeet*. [Verkkojulkaisu.] Helsinki. [Viitattu 30.12.2018.] Saatavissa: <https://www.kielipankki.fi/tuki/korp/>.
- Kiili, Carita – Mäkinen, Marita 2011. Akateemiset tekstitaidot ja niiden ohjaaminen yliopistossa. *Korkeajännityksiä. Kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta*, s. 219–241. Toim. Marita Mäkinen, Vesa Korhonen, Johanna Annala, Pekka Kalli, Päivi Svärd ja Veli-Matti Värrä. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kniivilä, Sonja – Lindblom-Yläne, Sari – Mäntynen, Anni 2017. *Tiede ja teksti. Tehoa ja taitoa tutkielman kirjoittamiseen*. Kolmas, uudistettu painos. Gaudeamus, Helsinki.
- Kyllönen, Mirka 2012. *Kirjoittajan ja lukijan läsnäolo blogissa Kaikki mitä rakastin*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen humanistinen osasto, Joensuu. [Viitattu 9.1.2019.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20120638>.
- Laitinen, Lea 2006. Zero person in Finnish: A grammatical resource for construing human reference. *Grammar from the human perspective: case, space, and person in Finnish*, s. 209–233. Toim. Marja-Liisa Helasvuo ja Lyle Campbell. Current Issues in Linguistic Theory. Benjamins, Amsterdam.
- Luostarinen, Heikki – Väliverronen, Esa 1991. *Tekstinsyöjät: yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Vastapaino, Tampere.
- Luukka, Minna-Riitta 1992. *Akateemista metadiskurssia. Tieteellisten tekstien tekstuaalisia, interpersoonalisia ja kontekstuaalisia piirteitä*. Korkeakoulujen kielikeskuksen julkaisuja nro 46. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 1995. *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersoonallisiin piirteisiin*. Studies in communication, Jyväskylä.
- 2002a. Mikä tekee tekstistä tieteellisen. *Tieteellinen kirjoittaminen*, s. 13–28. Toim. Olli Löytty ja Merja Kinnunen. Vastapaino, Tampere.
- 2002b. M. A. K. Halliday ja systeemifunktionaalinen kielitiede. *Kielentutkimuksen klassikoita*, s. 89–124. Toim. Hannele Dufva ja Mika Lähteenmäki. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Löflund, Juhani 1998. *Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi*. Åbo Akademis förlag, Turku.
- Makkonen-Craig, Henna 2005. *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia dialogisiin passiivilauseisiin*. SKST 1026. SKS, Helsinki.
- Mauranen, Anna 1996. Discourse Competence - Evidence from Thematic Development in Native and Non-native Texts. *Academic Writing: Intercultural and textual issues*, s. 195–230. Toim. Eija Ventola ja Anna Mauranen. Benjamin, Amsterdam.
- Metsämäki, Maria 2018. *Tieteellisen tekstin kirjoittajaidentiteetti ja kirjoittajan osallisuus pro gradu -tutkielmien avainrakenteissa*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Turku.
- Mäkinen, Olli 2005. *Tieteellisen kirjoittamisen ABC*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Pälli, Pekka 2003. *Ihmisyryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Seilonen, Marja 2013. *Epäsuora henkilöön viittaaminen oppijansuomessa*. [Verkkodokumentti.] Väitöskirjatutkimus. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. [Viitattu 7.2.2019.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5025-5>.

Shore, Susanna 2012. Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa.

Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja, s. 158–185. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä ja Mikko Lounela. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Siitonen, Kirsti – Niemelä, Jenny 2011. Mitä pitkittäistutkimus paljastaa edistyneiden suomenoppijoiden kielitaidosta? *Lähivertailuja* 21, s. 242–279. [Verkkolehti.] Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Tallinna. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <http://dx.doi.org/10.5128/LV21.10>.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. [Verkkojulkaisu.] SKS, Helsinki. [Viitattu 17.1.2019.] Saatavissa: <http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>.

Liitteet

Liite 1. Tässä tutkielmassa hyödynnetyt LAS2-korpuksen morfologiset koodit.

Kieliaines	Hakulauseke ja morfologinen koodi
Yks. 1. p. persoonapäätte	morfologinen analyysi sisältää sg1
Yks. 1. p. omistusliite	morfologinen analyysi sisältää px1sg
Passiivi (preesens ja imperfekti)	morfologinen analyysi sisältää fin pass
Passiivi (perfekti)	morfologinen analyysi sisältää fin ind pres sg3 JA pcp2 pass sg nom
Passiivi (pluskvamperfekti)	morfologinen analyysi sisältää fin ind pret sg3 JA pcp2 pass sg nom
Passiivi (kielteinen, preesens)	sana on <i>ei</i> JA morfologinen analyysi sisältää pass
Passiivi (kielteinen, imperfekti)	sana on <i>ei</i> JA morfologinen analyysi sisältää pcp2 pass sg nom
Passiivi (kielteinen, perfekti/pluskvamperfekti)	sana on <i>ei</i> JA perusmuoto on <i>olla</i> JA morfologinen analyysi sisältää pcp2 pass sg nom
Nollapersoona	lauseenjäs en ei ole nominisubjekti JA morfologinen analyysi sisältää sg3 JA lauseenjäs en ei ole nominisubjekti TAI lauseenjäs en ei ole predikatiivi: subjektin
Potentiaali	morfologinen analyysi sisältää pot

Liite 2. Luvuissa 4 ja 5 käsiteltyjen kieliainesten esiintymien määrät LAS2-korpuksessa.

Kieliaines	Korpin laajennetulla haulla saatava esiintymien määrä	Määrä kvalitatiivisen analyysin jälkeen
<i>Minä</i> -pronomini (oppijat)	284	184
<i>Minä</i> -pronomini (natiivit)	41	2
Yks. 1. p. verbit (oppijat)	586	367
Yks. 1. verbit (natiivit)	99	51
Yks. 1. p. omistusliite (oppijat)	197	172
Yks. 1. p. omistusliite (natiivit)	72	38
Passiivi (oppijat)	2848	2766
Passiivi (natiivit)	1181	1140
Nollapersoona (oppijat)	6420	596
Nollapersoona (natiivit)	2313	341
Modaaliset adverbit (oppijat)	115	112
Modaaliset adverbit (natiivit)	78	74
Modaaliset adjektiivit (oppijat)	240	213
Modaaliset adjektiivit (natiivit)	111	67
Modaaliset verbit (oppijat)	1790	1273
Modaaliset verbit (natiivit)	1109	813
Potentiaali (oppijat)	18	13
Potentiaali (natiivit)	14	14
Yhteensä	17516	8236